

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

Vedno poslušni hlapci se niso zganili.

«Otrok ne moremo obešati!» so izjavili rablji.

«Odvežite tolpo ljutih psov in spustite jih na otroke!» je ukazal Samosilnik.

Tudi psov niso odvezali.

«Konec!» je pomislil Samosilnik in se je skrnil strahopetno v najtemnejši kot svoje palače.

Zunaj pa so njegovi hlapci in rablji padli na kolena pred vojsko otrok, ki je drla od vseh strani k palači. Prva je stopila pod vislice deklica in je ukazala, da jih podro. Ko so podrli vislice, je ukazala, da pokličejo Samosilnika.

Rablji in hlapci so ga privlekli iz najtemnejšega kota palače. Držal se je za glavo in skrival oči.

Deklica je vprašala:

«Ali si ti Samosilnik?»

Odgovoril je:

«Nisem. Dobrotnik dežele in prijatelj človeštva sem!»

In je še vedno skrival oči.

«Zakaj skrivaš oči?» — je vprašala deklica.

Rablji in hlapci so mu vzeli roke od oči. Pogledal je razprto na deklico, na čistega nedolžnega otroka, zatrepetal ko šiba na vodi in omahnil.

Položili so ga pred deklico, mrtev je bil. In ko so razdjali palačo do tal, so izkopali globoko jamo in zagrebli Samosilnika, se je vzdignil na drugem koncu dežele drug Samosilnik, ki vlada še dandanes. *Ali ni hotel skriti po malem Avstrije & Francije*

8/1922

Juš Kozak:

Tehnica.

Med okamenelimi valovi zemlje je leglo k počitku mesto, v jasli položeno. Noč je zbrisala ceste, da ne dramijo utrujenih, ne vabijo romarjev s svojo belino, čudodelno zanje, kakor belo telo, vseh sladkosti polno. Le ura, visoki stražar, si mane zaspane oči in ugiba svoj čas iz nebeških svetilnikov, brlečih zemlji na njeni ponočni poti. Jezno se ozira tja proti gozdu, kjer sikajo žareči zublji in bruhajo svoj nemir v temo med nebom in zemljo. Vedno srditejša bije z železno pestjo po zvenečem bronu, kajti režeči zublji so že prestrašili lučke pod hribom, da boječe mežikajo skozi raztrgane zavese, prestrašeno prašujejo, kaj se godi pod visokim, črnim dimnikom, s katerim se še podnevi z grozo

motrijo iz oči v oči. S sovraštvom se poskrije druga z drugo v drobovju podirajočih se bajtic; zubi pa se reže izzivajoče. Visoko nad gozdom visi raspeta v zvenečem veselstvu večna tehnica, slepa za arca zemeljskih hiš. Uravnovešena od početka ne pozna dobre, ne krive mere in v njenem znamenju se preliva pekoča svetloba poletja v zimsko mrakovo, kadar kvasijo dozorela semena v naročju zemlje za šemetastja polja spomladi. Ni radodarna grečniku, ne pravičniku, ampak razodene se človeku v uri, ko med vejami drevesa svojega življenja zaman išče sadov in trpinčijo dušo jalovi poganki. Tisti hip zasuti, zakaj jo je zarisala nevidna roka med ugasla in živeča solnca.

I.

«Ha, ha, ha! Brillantna misel!» se je v širokem naslonjaču krototalo ogromno telo tovarnarja Žaklja. «Kdaj ste jo uganili? Ste mu naročili, da pride nocoj k meni?» In zopet se je razbohotal grohot po elegantno opremljeni sobi ter skozi okno plašil temo.

«Vsak hip pride. Že davi sem mu pripovedoval, da ste pripravljeni preizkusiti njegov izum.» Zadovoljnost gospodarjeva je podžigala ravnatelja Pribo. Njegov obraz je nihal mavričastemu lampijončku podoben pred obličjem gospoda Žaklja.

«Vragi, zdaj je prišla ura, ko vas stisnemo za vrat. O, kako boste gagali, ko pridete v našo cerkev. Vi ne veste, gospod Priba, še spanca mi ne dajo te duše, kar po krvi mi gomazé. Streti jih moram in naj velja, kar hoče. Vi še ne poznate naših ljudi. Cucki so vsi po vrsti, le tistega se boje, ki je močan in mogočen. Le za hip naj se zvrnem, pa me pustite vsi na cedilu. Kje naj vzamem potem denar, da razširim svojo stavbo, saj poznate moje načrte. Pasti morajo za vsako ceno in sam božji mešinec mi je pokazal našega inženirčka. — Prokleti Škrinjar! Njegova tovarna kar bruha blago. Dobro res ni, malo boljše kot naše, pa kaj! Če greste danes po cesti, vam ljudje z neko naslado drzajo po tleh, da razbijejo v enem dnevu, kar je za leto dni namenjeno. Take čase je treba izrabiti! No, in se ti uleže pod noge takle Škrinjar s pasjo srečo. Meni se mesec za mescom ponavljajo punči teh črnih hudičev, njemu pa garažo še ponoči. O, inženir nas rešil!»

Priba je mencial in mencial, da bi prestregel vse jezove podirajoče besede. Tudi on bi rad zastavil besedo, jo zagnal v gospodarjev vrtinec ter mu razodel svojo pripravljenost utirati hruške na sovražnikovih glavah.

«Čuden človek, tale inženirčki! Najboljši delavec, kar jih imamo. A, vraga, nevaren. Zamrzle vode, ki ne drže. Prepoči se

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

led pod tvojimi nogami in brezdnno te požre. Kadar ga srečam, se mi zdi, da sem trčil ob svojo smrt. Že lansko leto mi je predložil svoje načrte, pa tedaj smo še stali in vse je trepetalo, kaj porečemo mi. Kdo bi podpiral, če ni vredno. Letos pa, naj se le proslavi, mi bomo šteli, da bo veselje!»

«Briljantno, saj pravim, briljantno! Če bi vas ne imel, kdaj bi nas vzel že vse skupaj vrag! Naši tovariši mi niso povšeč. Preveč nezanesljivi, se ne znajo ogreti. Dokler nese, dirjajo za teboj, potem te pa oblajajo od vseh plati. Tudi vi, Priba, ste že kolebali, o dobro sem vas prevrtal z očmi. Za ušesa bi vas, malodušneža, ki ne ve, v čigavih rokah je moč. E, vratica imate zmeraj odprta, da smuknete poslednjo uro. Ampak povem vam, kdor se zveže z menoj, se je hudiču zapisal, z menoj vred ga bo vzel. Moj žig boste nosili na čelu, dokler živite in nikoli več se mu ne izmuznete. Jaz hočem vladati, razumete vladati, in kdor je pil iz tega bokala, ta ne najde sprave z ljudmi. In povem vam, če izdate mene in se pomešate mednje, vas starejo prej ali slej. Res, še eno napako imate, Priba, zaletite se semintja, vaša kri vam ne da miru. Jaz pa vam pravim, če ne boste zviti kot kača, jih ne opeharite, ciganov, in vaš jezik ne sme poznati nobene mere v sladkosti. Danes ni več odprtega boja, zalezujemo se kakor mačke; mišim nastaviš sira, pa ji skočiš za vrat, kadar ji že sline kapajo iz ust. Le ne bojte se in ne omahujte, moje kraljestvo nad tem mestom se ne zruši, nikdar in nikoli; če bo pa huda predla, jaz imam vratca odprta, zase in za vas edinega.»

Globoko se je sklonilo tolsto obličje, nalahno je roka trepljala po hrbtu. In Priba je razumel to pobožanje, planil je kvišku, ves zardel od zadovoljstva, obe roki sta viseli, da razodeneta, kako grozno rad bi se v prahu povaljal pred njim. Čutil je trdo napete vajeti, ki mu režejo v usta, toda udaril bo s kopiti po vseh, ležečih na tleh pred njima in tam na cilju bo glasnik gospodarjevih zakonov. Kakor v objemu sta tičala drug poleg drugega, toda za hrbtom se je zlobni posmeh režal Križanemu v blede obličje, po nesreči zabredlemu v to sobo.

Neslišno so se odprla tapetna vrata. Bela, nalahno trepetajoča roka jih je zaslonila za seboj, se nemo iztegnila, položila popisan papir na mizo. Žakelj je hlastno zagrabil, mečkal v zbesnelih rokah, ker vsaka črka ga je zbadala z drobno šivanko. Priba je postrani ujel strupeni pogled gospe Line, s hvaležnostjo je blagoslavljal minuto, ko razodene gospodarju novega sovražnika, v svilo odetega, z rubini posutega. Še enkrat je pogledal, pa ne, saj se ni zmotil, ženski stoječi pred njima se širijo zenice, ničesar

ne morejo več tajiti, v njih votlih teminah pljuskata gnev in boleost.

«Ali vidite, kaj so storili! Berite, berite vendar, neverjetno, cene padajo, mi pa gagamo.»

«Kaj, vraga!» Brezčutno in hladno je uprl Priba svoje oči v papir, sablji podoben, s katero bo zamahnil gospodar.

«Na vsak način nas hočejo streti. Saj vidite, kaj počno. Ko mi poginemo, navije satan iznova. O ne boš dihal, ti prokleti škrinjar, pa naj ti sam bog pomaga. Mene ne boste strmoglavili! Majemo se, majemo, ampak osemsto rok se bo uprlo in železni zmaji ti zapojejo pesem za poslednjo uro. Vražja duša ... Si brala, kaj je storil?»

«Nisem!» Visoko vzravnan je stala sredi sobe, vsa blede in drhteča. V prsih je vrelo sovraštvo, ki bi mleko zastrupilo, če bi nosila sina pod srcem in gorje bi mu bilo rojenemu. Nad očetom bi se spozabil, kogar bi rodilo njeno telo.

Žaklja je presunilo sovraštvo, sipajoče vanj svoje klene pušice in omalodušil se je pred hlapcem, dobro čuteč, da ga stare prva beseda, ki kane nanj. Kakor pred vsepodirnim sojem večne luči, ki je od vekov užgana v človeškem srcu, se je rušilo v prah njegovo dostojanstvo. Zaslutil je plamen edenski, ki ga je tisti hip oplazil za pokončanje paradiža in zvil se je pred njim kakor gad s prelomljeno hrbtenico. Lovil je besede, da prevpije molk, ki mu s fanfarami trobi usodo za greh, ker je s svojim rojstvom zdrobil njeno izveličanje.

«Gospod ravnatelj, morda bi za hip pogledali v pisarno. Inženir se gotovo oglasi tam spodaj. Pa vzemite spotoma tudi načrte z moje pisalne mize seboj!»

«Ta človek!» se je ozrl za njim, «je kakor govno. Kamor ga vržeš, tam obleži. Prime se čevljev in sobo zasvinjaš z njim. Toda pokoren in uslužen, takih hlapcev mi je treba.»

Niti struna ni odjeknila v njej.

«Lina, govoriva odkrito. Zakaj me sovražiš? Pokesal sem se grehov, a ti ne odpustiš. Komaj čakaš, da me raztržejo psi, ki lajajo vame od vseh plati. Opore bi rabil, odkrite, tople udane besede v tem strašnem boju!»

Obrnila se je k vratom.

«Kam greš?» je zarjul. Belo zapestje je zardelo od sramu, kri je zalila blede obličje, planila je v stran, da se je opotekel zanjo.

«Pusti me!» so sikale ožgane ustnice.

«Lina, odpusti, Linica, taka kri je v meni, da se bojim pred samim seboj. Ti ne veš, kako me boli tvoje sovraštvo v teh

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

trenutkih, ko nimam človeka ob strani. Saj vendar veš, da delam za naju, tvojega očeta delo se bo dvignilo do neba. V brokat in svilo te oblečem, pred teboj se bodo klanjali vsi ti strahopetci, ti pa boš hodila med njimi kraljica, milost delila, vriskale bodo tvoje oči, kadar sedem poleg tebe češčen in spoštovan, najmočnejši med vsemi!»

«Ne govori in pusti me, da grem. Povedala sem ti, da je med nama končano! Moj oče bi prokletel tvoje delo; on je zidal na poštenosti, ti pa si zbesnel od pohlepa. Moj oče,» je strastno povdala, «bi ti danes iztrgal vse iz rok, če bi vstal iz groba. Toda on ne ve, kaj je storil tisti, ki si ga je njegova hči izbrala za moža. Zdaj šele razumem, kaj je pomenila tvoja povest iz mladostnih dni pred jerbasem grošev, ki jih je skupil tvoj oče čez dan, pa jih je dal tebi na noč preštovati. Praviš, kako težko si se ločil od groša, ga ogledoval, če je iz čiste kovine, in si jih cele pesti tiščal k ustom v sveti grozi pred njimi. Za Miklavža so ti nastavili canjico srebrnih kron in tvoje otroške srce je že občutilo slast, kadar boš za ljudi barantal. Zdaj vem vse. Dobro vem, kaj si storil tisto noč, ko sem se preselila od tebe in zvirtala ključavnico, za katero še nimaš ključa. Vso noč ste preplesali tu spodaj in revicam si prvega odtegnil plačo za šampanjec. Marijo si poslal v hribe in babico za njo. Vedi, da bi proklela tisto uro, v kateri bi s teboj spočela.»

Zaripel v obraz, se je opotekel po sobi, se zgrudil v naslonjač ter jo uporno motril. V trenutku pa je posinel v strahu pred prepadom groze, ki mu jo je odgrinjala: «Lina, ne morem drugače. Prokletstvo krvi me žene. Že kot dete sem plakal nad samim seboj. Nazaj ne morem; o kako rad bi se povrnil v čase otroškega veselja, a zapetja mi gore od hrepenenja».

«Lažeš!» ga je prekinila, «pridobiti me hočeš, toda kar je končano, je končano. Ko pride poslednja ura, ti povem, da se ne ustraši roka. Moja duša te sovraži na veke! Poteptala te bom, kakor tu stojim živa pred teboj, ti nestvor in izpljunek človeštva. O jaz čutim v sebi sovraštvo vseh, kar jih je pogazila tvoja noga in maščujem se za vse, za očeta in za mater.» Poslednja beseda ji je odvzela vso moč. Da se ne zgrudi, je planila iz sobe in on je obstal pred njimi širokoodprtih oči: «Vrag!»

Ne, saj ni odšla. Še vedno stoji pred njim, njene oči bolj žareče od plamenov odkrivajo najbolj skrite predalčke njegove miznice, na dlani ji leži vse, vse, le čaka trenutka, da plane vanj. Zdrznil se je, kajti strune, razpete med človeškimi srci in daljnimi usodami, zaječe včasih v gluhi minuti in groza odpira očem za

tajnimi zavesami skrite pošasti. Ti odmevi usode ne dihnejo niti besede, a vendar migljajo pred očmi vse črke, s katerimi bo pisana. Zgrudil se je v naslonjač, zamahnil z roko, da se otrese vseh neumnosti, pozabi nerodnosti, s katerimi je dražil njeno bitje. Preko vseh meja grizejo razodetja in razgaljenja pred svojim sočlovekom, v uri slabosti zagrešena. Opojne so bile noči, ko je okušal, kar je bilo drugim namenjeno. Tedaj že jo je žalil in ranil, ker njegovo izžeto srce ni romalo z njenim na božjo pot, molitve je hlinil pred najsvetejšim razodetjem, nalival strup s pripovedjo svojega življenja. Morda pride čas, je pomislil, ko se vode ustale, tedaj skrham njeno ostrino. Pred njim je že vstajala druga prikazen, za katero se je od mladosti pehal, ga omamljala od dne v dan, da je kakor pijan begal za njo.

Zlat oltar stoji sredi sobe, z zlatimi svečniki obdan. Visoke stene prostorne cerkve ga oklepajo, v nedoglednih višavah se izgublajoče. Sredi nje pa blešči kropilni kamen iz čistega srebra, z rubini, demanti okovan, žareča lava zlata se pretaka v njem. Visoko pod nebo brizgajo pršee pene in padajo nazaj v loku čarobnih mavric. Tam poleg kropivnika stoji on in mimo njega romajo s sklonjenimi glavami. Kdor se mu približa, pomoči boječe svoj palec, se udano prekriža. Niti pomežikne mu ne, on, bog tega miliona, vrstečega se tako ponižno mimo kropivnika. Zapovrstjo prihajajo Škrinjar, Kolar in katerim še imena ne ve. Milosti ga prosijo, vsi vedo, njegove roke nategujejo vajeti njih usode. Pred oltarjem, na zlatem stojalu stoji njegova podoba, milost deli s pogledi na desno in levo vsem, ki šepetajo njegovo ime. Svečeniki njegovi razodevajo moč in slavo branjevčevega sina, sprejemajo karavane, darila prinašajoče. V bučanju orgel se dviga slava do neba, biča in šiba uporne, trepetajočim na kolnih daje vbogajme za poslednjo uro.

Zdrznil se je v naslonjaču, preko žarečega obličja so hušknile sence. Jasno vidi zapisano pred seboj, da se ruši stavba, ki jo gradi že od rojstva, kleše zanjo kamenje v sanjah. Med mrtve ga že prištevajo, v črno oblačijo njega, ki se je hotel nad njimi odeti v škrlat zmagoslavja. Sedi in gleda krilate angele s plamenečimi meči, kako rušijo njegovo cerkev, a on ima svinčene noge, da se ne premakne z mesta. Nepregledne množice se vsipajo iz oblakov in tam zadaj vihra ona, uboga ženska, za roko vodi štiristo sužnjev, besnečih, da požgo, kjer se je kamen smrti izognil.

«Norec!» si je zalučal v obraz in mačje oči so se zabliskale, da se je za pogledom potegnila krvava sraga, kakor za krvavečim zobom gada.

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

Ravnatelj in inženir sta potrkala.

«Sam, seveda sam, pričakujem!» Z obema rokama se je odpahnil, skočil naproti in inženir se je zgrozil pred pogledom, izproženim v samoti. Lahna utrujenost pa ga je že tisti hip zagrnila.

«No, gospod Brajda, o štrajku govore?» Pod roko se je ozrl nanj.

«Povsod nameravajo, se mi zdi!»

«Bolj neprijetnega časa bi si ne mogli izmisliti cigani, ki bi človeka do golega slekli, če bi se pustil, kajpa! Kaj menite?» Tiho je potrkal na zanesljivost; zaupal mu še nikoli ni. — Eden izmed tistih, ki me že po svojem rojstvu sovražijo — je pomislil, toda niti do oči se ni prikradlo, kar se je zganilo tam spodaj.

«Najbrže zelo nerodno za vas. Sicer pa, kaj vem jaz!»

«Vem, vem,» je zopet predel zase. «Ti kuješ in kuješ, vrag vedi, kaj si še izmisliš!»

«No, pa pustimo štrajk. Ni vredno besede. Gotovo vam je razložil že gospod ravnatelj, zakaj sem vas povabil. Lansko leto ni bilo mogoče. Žal mi je bilo, pa kaj, ni šlo, verjemite mi. Saj me razumete, vi ste duša naše tovarne, zvezani z našo usodo in gotovo vas bo, kakor mene, neprijetno dirnilo, da je Škrinjar zopet strmoglavil cene. Premišljal sem marsikaj, a svojemu slavnemu ravnatelju moram biti hvaležen za briljantno uro, ko me je domislil vašega lanskega predloga. Če bi vas bil za vruga tedaj poslušal! Kar je zamujenega, je šlo po vodi. Pa še vse popravimo. Poznate me, da nisem strahopetec in ne mislim graditi le za jutri. Moja poteza je široka, ne bo se ustrašila nobenih bremen, da dosežemo, kar obetate. Dvojno množino blaga, za katerega se vse trga, vržemo v svet, vsem cenam napovemo boj. Kadar izplavamo, tisti hip, gospod inženir, vas imenujem za nadinženirja Škrinjarjevih tovaren, ki pripadejo meni; vse bodo dihale le na vaše povelje!»

«Neizrečeno me veseli, gospod Žakelj, da prihaja trenutek, za katerega sem posvetil vse življenje. Ne tajim vam, da visim na svojem delu, mogoče bolj kot vi na svoji tovarni. Gotovo veste, zakaj gre. Vaš veliki stroj zvežem z malim, brez dela stoječim. Treba bo nekaj poprav, izpopolniti mali stroj in oba skupaj bosta ustvarjala dvakratno množino sedanjega blaga. Roke si pomanete od zadovoljstva. Kdaj lahko pričnem z delom?»

«Kadar želite, vse vam je na razpolago. Koliko zahtevate? — že dobro, že dobro! — Čakajte! — Tule je ček, jutri lahko namamete delavce! Izgovorjeno?»

«Vidite, gospod Brajda, vedno sem vas podžigal, pride čas, le

potrpite. Naš gospodar ima bistre oči in kdo ve, kaj pomeni nocojšnji trenutek, za razvoj industrije mislim; tudi jaz vam bom stal ob strani z vsemi močmi, kjerkoli, kar sporočite,» je od zadovoljstva brbljal Priba.

«Nocoj večerjate z nami, gospod Brajda!»

«Hvala! Otrok je zbolel, domov moram. Rad bi tudi pripravil vse potrebno, dva dni bo še dela z načrti.»

Žakelj je pomislil, pogled dolgih sekund je poskušal prodreti v obisti koščenega človeka, mirnega, kakor da zatajujejo njegove kalne, temne oči, vselej polovico svojih misli. Brajda je nepremično prenašal poglede, s smehljajem svojih vzvalovanih ustnic je razodeval, da je opravil vse in skoro izzivajoče je odbijal ponudbe. Kakor bi čutil, kako draži njegov pogled gospodarja, ki premišlja ob vsakem srečanju, da smehljajoči človek ni ustvarjen za hlapca. Resnično, tudi topot so rojile gospodu Žaklju vedno iste misli: Odkod, za vraga, se je navadil tako smejati? Brez besed ponižuje, kadar ga nagovoriš. Beseda se mu lomi na jeziku, najhujše je človeku za ono, kar zamolči. Prihajaš prijazno, pozdraviš, pa ti vrag prestriže besedo in vrta vate — he, kaj nameravate, kakšno svinjarstvo vam spet ne da miru? — Kakor gol stojiš pred njim. Kdo je že dejal nekoč, da so smehljajoči otroci božji? Neumnosti, kar premišljam. Moja opora je prijazni gospod Priba, neumen in ponižen, a dobro zna udariti. Le potrpi, gospod Brajda, ko izpolniš, kar obetaš, se kmalu posloviva, če boš količkaj rogovilil.» In odel je svoje tajne misli v preprijazne besede.

«Tako žal mi je, gospod inženir, pokramljali bi nocoj.»

«Škoda.»

«Res, o Škrinjarju bi govorili, tem satanu.»

Brajda je sovražil pogovore s svojim gospodarjem. Predobro je poznal vse te gospode, ki se neprestano grizejo, da boljše brakirajo. Nič novega bi ne zvedel, ker je z odprtimi očmi meril na pogin tovarne, če bo šla še to pot. A pomagati je hotel vseeno.»

«Kako doma?»

«Hvala.»

«In otrok?» bolj tuje besede Žakelj ni mogel izgovoriti.

«Počasi okreva.»

«Prav čedno ženico imate!»

«Tudi ona vas obožuje.»

«Škoda, da ne ostanete nocoj. Esprit imate! vraga, človek kar pogreša take družbe.» Potiho pa je klenl. «Toda na krst naših novih zmajev vas povabim. Takrat ne odrečete!»

✕ N. Berg: Junaki Dostojevskega in ruska revolucija. ✕

Ko so se vrata zaprla za odhajajočim, sta se spogledala z ravnateljem.

«Vražje oster. Na tri plati nabrušen!»

«Kje bova večerjala, gospod Žakelj?»

»V mesto se peljeva. Naročite avtomobil, jaz uredim tačas par papirjev.»

Sam zase je vzel papir in računal. Številke so se ubirale v čudovite akorde za njegovo dušo in zasmel se je zlobno in prezirljivo.

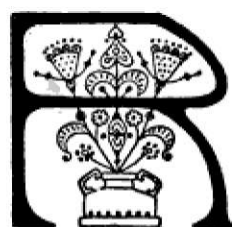
«Trikratna vrednost v zavarovalnici! Bravo! Ne bodo te stisnili, Žakelj. Vrata so odprta in tvoj oče mi jih je stesal.» Oči so zaplesale od veselja.

V skriti predalček so smuknili papirji, ko je vstopil ravnatelj, že oblečen za odhod. (Dalje prihodnjič.)

N. Berg:

Junaki Dostojevskega in ruska revolucija.

I.

ruski sodobni inteligentni bravec je že zdavnaj nehal iskati v knjigi zabave, pozabljenja, ali pa celo lepote oblik; ko prime za knjigo, se obrne kot pravi publicist-filozof Rozanov na učitelja-pisatelja: «Pomagaj mi doumeti moje življenje, osvetli mi ga, nauči me.»

Ta formula izraža najbolj točno ne samo zahtevek braveca, temveč brezdvomno izraža prav tako točno razmerje ruskega pisatelja napram njegovemu ustvarjanju. In v resnici, če se spomnimo osnovnih potez ustvarjanja največjih mojstrov ruske besede, Puškina, Tjutčeva, Tolstega, Dostojevskega, Čehova, Gorkega, nam postane jasno, da je svojstvo, ki je značilno za ustvarjanje teh velikih, idejna stran, ki je zapopadena v vseh njihovih delih. To, da je v vsem ruskem lepem slovstvu povsod vsebovana filozofska ideja in važna vloga, ki je ideji odmerjena, tvori njegovo bistvo in posebnost.

Sredi imenovanih zvezd prve veličine sozvezdja ruske literature pripada prvo mesto, kar se tiče bogastva filozofskih idej in njihove globine in njihove važnosti v življenju ruske sodobne družbe, Dostojevskemu.

✕

Juš Kozak: Tehnica.

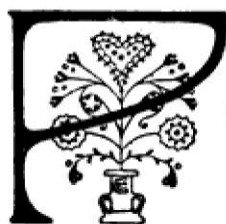
✕

Juš Kozak:

〈Nadaljevanje.〉

Tehnica.

2.

ri vrtnih vratih je dohitela Brajdo služkinja: «Gospa vas prosijo, da se oglasite pri njih». In še enkrat je ponovila, ker od začudenja ni odgovoril. — «Oprostite me za trenutek, le domov še pogledam,» je jecljaj, nevede ali bi stopil kar za njo, ali bi vendar storil, kakor se je namenil. Nepremično stoječega ob ograji je noga sama silila naprej, da se po poti pripravi in premisli od početka do konca, kaj bi pomenilo to nenavadno povabilo. Čim bolj se je pogrezal po mehki stezi v temo, tem bolj se je motal v mrežo ugank in že je bil ves tako ubog pred njimi, kakor muha, katero je zadrnil križavec v svoje zanjke ter ji miglja neprestano pred očmi njegov mrtvaški križ. Nevidna roka je nosila pred njim knjigo spominov. Hlastno je listal po popisanih straneh, a še ostrejša so se upirale oči v nerazrezane plati.

Pred leti, ko je odhajal iz teh krajev, so ga omamljali skrivnostni popki njenega devištva. Mladenič si še ni upal slutiti ženske za zavesami sanj. V tujini je obledela slika postala le še spomin. V globokih nočeh, ko se skozi eno samo minuto pretoči vse življenje, se je vračal pozabljeni obraz, in zjutraj so oči dolgo iskale v galeriji spominov, odkod prihaja to čudežno, molčeče obličje. Ko se je povrnil nazaj, jo je srečal baš na dan svojega udinjanja pri tovarnarju Žaklju. Odsev njene visoke podobe, žareč kakor rubini v kristalni čaši, je razpršil žametaste obraze njegovih sanj. Dobrohotni obrazek s tistimi toplimi očmi se je pretil v zagonetko. Molčeči smehljaj njenih ustnic, tajni brat poročnega prstana, je vznemirjal sprašujoče oči, da so omotene ugibale, kaj oklepa zlati obroč.

Z ženo sta jo srečala v samotnem gozdičku belih brez in njegova družica se je zbala zanj, kakor mu je sama zaupala. In ta bojazen lastne žene je odprla njegove oči; iz dneva v dan je vedno bolj blestela na dlani resnica. Očividni razkol med možem in ženo je posrkal dehtečemu telesu poslednje radostne utripe; ponosni korak je razodeval temne strasti, ki bodo požgale s plamtečimi rokami, kogar se dotaknejo. Samoljubje, edini odmev deviških let, se z naslado in kljubovalno ogleduje v zrcalu, kako krvavi marmornato čelo pod trnjevo krono. Pod vzbočenimi oboki pa je

Milan slutil srce, ki ni prenehalo hoteti, kadar je samo s seboj med štirimi stenami in ki je pokorno le vrtincem njenega bitja. Duša te ženske je že šla čez mostiček, pod katerim se preлива smrt v življenje, dan v noč, pa se ne ustraši ničesar več. Tudi on je že strmel v noč in če bi se sklonil le za las, bi ga prižele nase koščene grudi, smehljajoče zarje pa bi zrle v široko odprte oči. O, žena njegova je dobro vedela, da se taki ljudje ne srečavajo zaman.

Na kolenih bi si izprosil miru in pokoja baš v teh dneh, a zdaj prihaja ona! Kaj se je tudi nje polotila ona čudna trzavica vse zemlje, ki se hoče razdrobiti v prah ter spuhteti v solnčni luči? Vse vre na globoko, nevidne roke so užgale v človeških srcih požar in razum ni več tolažba, ampak v milijone zanj odeti zlobni kovar, s kraguljčki Pavlihe posejan. Kjer bi moral dušiti, neti žerjavico, z bleščečimi fatamorganami slepi bolno človeštvo in vse drvi za njim, kakor še malokdaj ob potresih zemlje.

«Zakaj prihaja izkušat nocoj?» je ponavljal in prihajajočega nemira se je prestrašilo srce. «Uboga ženska, ki ne čuti več svoje hrbtenice, kaj namerava z menoj? Ali ne čuti, da je med nama končano? Tiste dolge minute samotnih noči, na katerih lepi moja kri, so te vzele seboj v pozabljenje in če stopaš zdaj po poti med grobove, je pregorko moje srce, da ti sledi.»

Pa vse prepričanje ga ni utešilo. Naznanjalo se je nekaj, kakor prihajajo gorki vetrovi in že iz daljave teže ude ter stiskajo prsi. Pred vrati se je ustavil. Tolikokrat so ga upokojile zvezde s svojim mirnim sijajem, a nocoj so molčale. Prestopil je prag v svoj hram, da se pri ljudeh umiri, predno pojde k nji.

S prižgano svečo je pregnal starca-spanca, ki je že dolgo zibal v svojem naročju ženo in bolno dete. Jagodni smehljaj se je še v sanjah upiral v otroka in izpod svilenih zastorov so oči izpraševale bolno dete, kako mu je. Enakomerno dihanje je tolažilo mater, z veseljem je gledal Brajda, kako so vzcvetela prej tako bleda lička. Sklonjen je dihnil spečemu čelu poljub, iz sanj se je predramila ženina roka, se zganile ustnice: «Milan!» Ne skrbi, ne hude slutnje ni izrekla beseda, ki ga je iz življenja poklicala v sanje. Zato je ugasnil svečo ter se za trenutek potopil v tajinstveni mir.

«Že davno bi skrb vznemirila ženino obličje,» je premišljal, «če bi zanjo pretila nevarnost, da se posuši deblo, ki se ga je trta ovila. Zvezala naju je usoda in ta vez je tako silna, da še v sanjah blodi družica za drugom, kadar se s prokletstvom prahu bori, iz katerega je zgneten. Nad detetom trepeče vsak dan in

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

vsako noč, njej pa krvavi srce in še v strahu se oči smehljajo, da preženo od duše črvička zlo misel. Mlinški kamen, vsak dan visi nad človekom, da se mu obesi na vrat. Gorje mu, kdor si ga mora navezati, a trikrat gorje, če oče pohujša otroka. V krivo rast se sprostre mati njegova in duša otročja bo v trnje zapletena prosila zaman usmiljenja in odpuščanje, kajti trdo, neizprosno je. Kakor kača se plazi greh, ogrize še nerojene sadove. Šele v poznih rodovih omeče izjokane oči večno usodo.»

Tiho je zapustil sobo. V par trenutkih molčanja sta premagala hudobnega duha, ki ga je izkušal. Ustavil se je pred razprostrtimi papirji na svoji mizi, z zadovoljnim nasmeškom pozdravil misel, ki bo že čez par dni ukovana v železje, katero oživi električno srce. Hitrejše je bilo srce stopajočemu nazaj, toda zdaj je čutil, kaj mu je zapovedano in od česar ga tudi ona ne odvrne.

Ko je potrkal na njena vrata, se mu je naenkrat zazdelo, da je odvalil kamen z groba.

V kotičku na veliki usnjati zofi ga je nestrpno pričakovala. Pred njo je čebllal na okrogli mizi samovarček, puhteč svoje bele oblačke veselo pod strop. Če bi ne bil tako ostro uprl pogleda v njeno podobo, želeč že iz prvega gledanja dognati zadnjo skrivnost, bi mu ušlo njeno vznemirjenje, zastrto v soparico samovarja. Videl je tudi, da prsti nervozno trepečejo, ko mu je molče podajala roko v pozdrav. Odložil je in sedel v globoki naslonjač, kamor ga je povabila sebi nasproti. Natočila je čaja in v teh minutah molčanja, jo je še enkrat objel z vsem pogledom; vsesati se je hotel v skrivnost, pred katero mu je še uro poprej utripalo srce.

Visoko, polno telo je mehko oveval rožasti kimono. Na njenih bledih licih, kjer so počivali tolikrat pogledi stoterih, se je naselila upornost in brezobzirnost. V komaj vidnih gubicah prosojnega čela ji je kljuvala utrujenost prečutih noči. Oči so begale po lastnem telesu, se poigravale s prsti prelestnih nog, nemirno počivajočih na satenastem podnožku.

Brajda je čutil, kako ga hoče prisiliti s trdovratnim molkom, da spregovori. Ko se je malodane zloben v svojem klubovanju zagledal v rdečo rožo v naročju, s katero se poigravajo njene roke, se mu je zdelo, da vedno bolj žare zapestja od vročice, ki pali ledeni marmor tega telesa. Tedaj se mu je zasmilila in težko se je premagoval, da ni vstal, jo prijel za roko, ji povedal par besedi, s katerimi bi jo odkril samo sebi: «Lina, zakaj se mučiš? Usoda je hotela, da se je združila v tebi ljubezen s prevaro. Kakor kača si grozna in lepa, ko snuješ zanjke in čakaš na žrtev, ki se bo

obupno zvijala pod tvojimi belimi prsti. Vem, gospodovati si hotela, a zdaj drvi življenje mimo tebe; vse kar si drugim namenila, se je maščevalo in ti zlomilo hrbtenico.» Ni še izmislil do konca, ko se je zdrznil zopet v strahu, da ga prižme naše in bi v njenem objemu izgorel ves njegov mir; vzplamtela bi strast, zatajevana od bojazni pred vratolomnim poginom. Med trnjem, s katerim je posuto njeno dehteče telo, izkrvavi morda za vselej.

Tisti hip ga je prestregla, saj je že poskušal ubežati. Zleknila se je nalahno nazaj, dvignila glavo in objel ga je širokoodprti, od strasti plamteči pogled. V trenutku je požgal tajne misli in ugibanja, da ni ostalo drugega kot gola radovednost in napetost.

«Milan, glej, kam so me zaprli.» Ni se motil, nalahno so se smehljale ustnice. Ozrl se je po sobi, kamor ga je povabila. Trdi robovi modernega pohištva so ledeno sekali okolico in palma, stoječa v koticu pri oknu, je venela v strahu pred praznino teh prostorov.

Povedal je, kakor je mislil: «Lina, ta kraj ni zate. Uklenjena si in v ječi živiš, vem, če je do danes nisi ogrela, je in ostane mrtva. Kje so prostori prejšnjih dni, tisti topli koticiki, vsi zasenčeni od razkošja kramljajočih minut?»

«Zbežala sem iz njih. — Pij čaj, Milan!»

Sam si je natočil in opazil, da tudi njegove roke trepečejo. Da jih skrije pred njenimi vsevidnimi pogledi, si je nažgal cigareto.

«Kako živiš, Milan?»

«Vse si videla sama.»

«Res je! Tudi tvoje življenje je pusto in prazno.» S prisiljenim nasmehom je vpraševal samega sebe, kam ga vodi. — Kdaj le pride, kar hoče, — je ugibal.

«Utrujena sem. Tako utrujena, da ti ne morem povedati. Veš kaj, Milan, sedi semkaj na zofo, lažje bova govorila, saj nisem še kramljala s teboj, kar si tu. Ljudi, Brajda, se mi hoče.»

Ubogal je in bilo mu je, kakor bi se odvsepovsod vsuli strupeni, opojni cvetovi nanj.

«Zakaj si me poklicala?»

«Nestrupen si, Milan, včasih nisi bil tak. Govoriti, govoriti moram s teboj. Žive duše ni in moja draga palma vene pod mojimi prsti. Še tej roži je hudo pri meni in kadar ji otiram oveze liste, čutim, kako trpi z menoj. Veš, zdajle sem se spomnila vseh tistih rož, ki mi jih je pošiljal zaljubljeni Milan in so me vsako jutro gledale tako smešno žalostno, kadar sem ušla naročju sanj. Prav kakor si bil ti sentimentalen one čase; še rože so se vrgle po tebi.» Neiskren, mrzel smeh jo je prekinil. «Lepo

✕

Juš Kozak: Tehnica.

✕

je bilo tiste čase. Ponoči sem prebiral tvoja pisma, s katerimi si sladkosnedko razvadil do zlobne nagajivosti. Pa si me zapustil baš tisti trenutek, ko te je hotela tvoja zlobna deklica, kateri bi rad obesil krog vratu rožni venec svojih pogledov, da bi jih prebiral v najtišjih urah, kakor si pisal, izmučenega, obnorelega od ljubezni pritisniti na svoje grudi, zasmejati se ti v žalostne oči in izsesati iz njih vse klaverne misli. Norček, bi ti zaklicala takrat, zakaj se ne spremeniš v čebelo, da izgorim od sladkosti tvojega srkanja? A čebela je zamudila, ko se je roža razcvela.»

«Roža opojno duhti, razkošno cvete.» Prav dobro je videl, da čuti, kako neiskrene so njegove besede.

«Ne, ne, roža vene. Kako bi ne? Saj si me mučil dovolj! O, Brajda, zlobno znaš mučiti človeka, če hočeš. Zakaj si se naselil pred mojimi očmi, da sem morala vsak dan gledati kodrolaščka tvojega, že davno v meni spočetega s teboj. Ves dan sem čakala, da pride tod mimo, kar nagledati se ga nisem mogla. Kolikrat sem se zbala pred samo seboj, ker nisem mogla verjeti, da to ni moj otrok, ki sem ga sanjala tisočkrat. Ti pa seveda, kakor bi ničesar ne videl, niti ne slutil, kaj trpi tvoja Lina, si si izmišljal od dne do dne nove muke.»

«Krivo sodiš, Lina.»

«Nič krivo. Čakal si, da zdrsnem pred teboj na kolena, pa te lepo prosim odpuščanja za vse tisto igrčkanje. Ampak varal si se! Lina ne bo klečala pred nikomer, tudi pred teboj ne. Da sem te poklicala danes, ah tega sploh ne boš razumel nikoli. Ne zaradi prošnje ali usmiljenja, le povedati sem ti hotela, da si neumen, strahopeten, počasen, ko tavaš tukajle okoli, pa ne prideš v viharju, blazen od ljubezni, kakršnega sem te želela ter ne požgeš, kar je še ostalo od rože. — Moj bog, kaj govorim, sam ti se me usmili! Drugače ne morem! O, Milan, dobro sem gledala, tukajle za gardinami sem stala, in kadar si šel tod mimo, si se ozrl tako pritajeno, kakor kak ponižen študentek. Nisi me izbrisal iz srca, le ne laži mi zdaj v obraz, motila sem te na vseh tvojih potih.»

Tisti hip ga je zazeblo pred prevaro zlaganih besed in kačjega prilizovanja telesa, približujočih se mu kipečih valov.

— Satan, ne človek. Komaj se je premagoval, da ji tega ne izreče v obraz. — Prisilim jo, da pove, zakaj me je pozvala. — Mirno in hladno je odgovoril: «Lino sem izbrisal iz svojega srca, le ženo ravnateljstvo še poznam!»

Krčevito je stisnila noge prav v gležnjih, kakor bi stopila na žerjavico. Roke so zmečkale rožo in dva lističa sta padla na kimono.

«Ljubezen ne boža s tako strastjo!» se je zasmel sam zase in lovil njene poglede, ki so zmedeno begali pred njegovimi.

Trenutek neprijetne tišine ji je povrnil oblast nad seboj; temne zenice sredi smehljajočega se očesa so sikale hladen prezir; sklonila se je in mu zagnala rožo v obraz, ki jo je galantno pobral.

«Milan, pusti svojo zlobo. Odprte so bukve tvoje duše, kaj boš skrival? Ne muči uboge ženske. Ničesar te ne prosi, le dušo ti izprašuje, če ji je zvesta ostala. Ali si že živel kdaj v grobu? Glej, kako so vlažne stene moje grobnice, kamor so me živo pokopali. Tvoja duša pa gleda hladno, kako umiram. O jaz vem, Milan, kako strašna je moč neizpolnjenih hrepenenj in tudi ti jim nisi ušel. Zakaj tajiš? Dovolj ponižanja sem morala prestati, da sem te poklicala nocoj. Mar me boš resnično vzel šele tedaj, ko bom ležala v prahu pred teboj, oropana vsega dostojanstva? Nihče te ne sliši, Milan, izreci tisto besedo, po kateri me žeja, da mi pokajo suhe ustnice.»

«Lagal bi, Lina, če bi rekel, da!» Stisnila ga je za roko, da so se od njene vročice vnele njegove žile. — Moj bog, saj si blazna, ali kaj! — Skoro zasovražil jo je.

«O, grd si, grdo je tvoje maščevanje, Milan. Tvoja Lina ti ne verjame niti besedice. Vse je zlagano. Čakala bo, da se izpolni, o čemer se ni varala. Hodila bom, kakor doslej v tovarno, kjer stojiš med drvečim železjem, skromen in tih, pa se bom nevidno približala železu, za katerega si se oprijemal, da ga poljubim. Saj ne veš, kako poteši moje izsušeno grlo tisto mrzlo železo; izgorele bi mi ustnice v poljubu. In za gardinami bom stala, pogovarjala se s palmo venečo, ker obedve te pričakujeva. Veš li, zakaj palma vene? Kadarkoli si šel tod mimo z njo, pa sem ji povedala, kako me boli srce, vselej je nagnila en list; orumenel je, opešal od pričakovanja, da ga objame tvoj pogled in umrl. Vidva pa sta se smejala tam spodaj. Zakaj se le toliko smejete ljudje? Prenedolžen je smeh za vas proklete. Saj ne govori več iz duše, le krinka je še, s katero režete duše. O kako jo sovražim, tvojo ženo!»

«Glavo ti je strla, Lina!»

Komaj je izpregovoril, se je sunkoma odmaknila, grudi so vzkipele v sovraštvu, povešena spodnja ustnica je odkrila vrsto lesketajočih nabrušenih zob. Razpaljenemu gadu podobna je planila kvišku, z ramen, dvoje belih prežečih mačk, ji je zdrknil kimono: «Satan!»

✕

Juš Kozak: Tehnica.

✕

«Satan!» je lovila sapo, «ali boš res izkušal do blaznosti ubogo žensko? Kaj ti ne zadošča, da sem se privlekla kakor izstradana žival? Torej do pasje udanosti me hočeš ponižati? Taka je torej blaga duša? Ni se še nažrla krvi, še globlje bi se rad zagrizel vame. O ne, ti hlapec, Lina ne prenese biča, ali še ne veš tega? Za gospodstvo je ustvarjena! Umazana duša, pasla si se nad mojimi belimi rokami, moje telo si hotel imeti, pa misliš, da moraš dušo pritirati v obup nad samo seboj. Kaj ne, potem se ti bo vrgla pod noge? O, ne, ti lopov, Lina je lepa, kakor boginja in bo izgorela daleč proč od vas, hlapcev!»

Onemogla se je zgrudila nazaj na zofo, z dlanmi si zakrila oči, v sencih pa je butala kri in od silnega napora se je lomil lok, nad grudi razpet.

«Lina, čemu vsa ta komedija? Zakaj hočeš gospodovati? Govori vendar odkrito! Zakaj blatiš, da bi utešila svoj srd? Kaj se je zgodilo, ubožica, da si se obrnila name in se ne bojiš zločina, ki ga storiš nad njo in njenim črvičkom, popolnoma nedolžnim nad svojim rojstvom? Govori odkrito, sicer zablodiš resnično in gorje ti, če se maščuje nad teboj, s čemer se igraš.»

Pred njim se je zlilo razpenjeno valovje v smaragдно gladino, kamor ne prodre človeško oko. In vendar je slutil, kako se v globini onemogle duše umika laž pred resnico, čeprav se še v strahu pred razgaljenjem bori s poslednjimi močmi. Da si ne odpočije od teh blaznih izbruhov in ne zasadi krempljev iznova, je nadaljeval mirno in toplo.

«Izmučena si nocoj, Lina! Jutri boš rdela od sramu za vse, kar si govorila nocoj. Povej mi, čigava noga te je poteptala, da je tolik srd zastrupil tvoje dobro srce?»

— Morda odvrnem to strašno maščevanje od tistega, za katerega ga je nocoj skovala? — je pomislil in ni se ustrašil, če je njemu namenjeno. A ves čas mu je nekaj prigovarjalo, da ne.

«Nočem te več videti. Vstani in hodi, odkoder si prišel. Kako se kesam, da sem te poklicala, vsi ste enaki, le pasli bi se nad skrivnostmi uboge, strte ženske. Čakaj, vse ti povem, da izveš, kdo sem. Lagala sem, ko sem ti pripovedovala o sovraštvu do tvoje žene. Nič ni res — kaj mi je mar ona in tvoj otrok! Podla laž, lahko rečeš! Igrala sem se s teboj, kakor tista princesa s pritlikavčki. Pa si preboječ, prestrahopeten za to. Sentimentalen možic! Zakaj bi se pa ne poigrala z vami ubogimi, ki hodite zvečer spat, se prebujate prespani, hitite zjutraj vsak na svoje delo, se pehate kakor mravlje. Če ste oženjeni, pridigate moralo, govorite

o koristnih zadevah in ste spodobni na vse pretege; kot samci pa ste klaverni don Juani in mislite, da je ena noč že vse. O, vi ubogi črvički, ki ne veste, kje hodimo mi, ki nam ne daste pokoja ne noč ne dan; strasti iz osrčja zemlje bruhajoče so nas užgale, naše krvaveče ustnice ne požele kapljice vode, ker hočejo, hočejo izgoreti v nasladah smrti, pred katero trepetate vsi. Seveda, visoki so vaši pojmi o sebi, vi sol zemlje. S cekini bi ne preplačal minute vašega življenja. In če stopim med vas, sanjate o božanstvenih trenutkih ali pa prenašate svoje doživljanje med zvezde, od same slabosti in nezmožnosti, preživeti en sam utrip, kakor je v resnici. Kdaj dosežeš, ti ovseni razum, večno resnico, da je smrt edina in večna na svetu?»

Vstal je in nepremičen od groze strmел v tolmun njene bolesi. Še vedno je zakrivala oči in prosojno belino vratu je sunkoma dvigala kri.

«Pojdi,» je zapovedala.

Skomizgnil je z rameni in stopil k vratom.

«Milan!» skoro zarjula je. «Ne hodi, ne hodi. Ostani tu še trenutek. Nocoj moram govoriti!»

Popravila si je obleko in zamahnila z roko, naj počaka.

«Oh, kako me je onečastil,» mimo njega so strmele zevajoče oči, motreče strašno pošast.

«Kdo?»

«On!»

«Sama si si ga izbral!»

«Ah, ne žali venomer! Saj ne veš ničesar. Odpusti, vse ti povem; iz samega sovraštva in maščevanja sem te hotela streti in zmleti pred seboj, da mi pomagaš. Jaz moram iz tega pekla. Milan, zaradi svoje žene mi pomagaj. Moj Bog, kaj so storili z menoj!»

Široko odprte rane se ni upal dotakniti ne z besedico, niti z najmanjšim pregibom.

«Nič več ne vem, kaj delam, kaj govorim. Zdaj lahko vidiš vso mojo zlobo, kako te je hotela nocoj prevarati, preslepiti, da bi verjel v ljubezen. O ne, to ubogo izmučeno srce ni zmožno roditi eně same blage misli, enega samega čistega hrepenenja. In vsega je kriv on! Koliko časa že bežim pred njim, kajti vse je že slutila duša v njegovem obrazu. Danes pa se mi je razodela resnica. Poslušaj, on je ljubil mojo matèr in ta ubožica se mu je vrgla v naročje. Da prikrijeta svetu strašno sramoto, sta prodala mene. Koliko vere je pač imela moja mati, da ni slutila njegovih umazanih krempljev, ki so segali le po denarju. Morda je varal tudi

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

njo. Črke, katere so oskrunile nedolžno čisti papir, razodevajo vse. Rečem ti, vse je plesalo pred mojimi očmi, ko sem brala takorekoč pogodbo, s katero zaslepljena mati prodaja svojo hčer. Temu goljufu ni bila sveta še nobena duša na svetu. O, ko bi vedel oče. On, svetnik dela, tabernakelj časti in poštenja, bi moral gledati, da se je polastil njegovega dolgoletnega zidanja človek, komur je barantanje za duše najslajša zabava. Koliko greha nosi ta človek na duši, tega si niti misliti ne moreš. Zdaj veš vse. Milan, kar je še ostalo življenja v tem telesu, vse bo posvečeno maščevanju nad njim, da ga stre za vse grehe, za vse ljudi, nad katerimi se je pregrešil. — Mlada in nespametna sem se dala preslepiti od bogastva, pa me je zadelo prav v srce. Tega moj ponos ne more prenesti. In ti boš nosil večno kletev na svoji vesti, ako živemu človeku razodeneš, česar bi ti nikdar ne priznala, da me nisi zmučil do dna. Pa prav si imel! Kako bi mogel verjeti temu blaznemu laganju, s katerim sem te poskušala pridobiti zase. Zdaj veš resnico, odpusti mi vse nocojšnje laži. Samo usmili se me.»

«Kaj naj storim zate?» Strašni krik nekdam tako ponosne duše ga je oglušil. Ves zmeden je sedel pred njo, ki je skrivala svojo glavo v dlaneh. Tako majhen pred tem trpljenjem se je zdel in le on, Vseusmiljeni, bi lahko položil svojo roko na njeno glavo ter ozdravil zastrupljeno srce.

«Ne stori mu, kar si obljubil nocoj. Vse vem, prebrskala sem vse predale, celo prisluškovala sem pogovorom, kjer se je razodelo, da bo vsak hip poginil. In s tvojo pomočjo se dvigne, verjemi mi. Od vseh plati ga grizejo enako podle duše, toda večna pravica strmoglavlja enega za drugim. Pusti ga, pojdi drugam, potem vem, da je končano ž njim.»

«Lina, čudna je tvoja zahteva, kolesje narave želi ustaviti. Verjemi mi, vse bi storil zate, le tega ne, česar me prosiš. In povem ti, tudi žena bi klečala zaman pred menoj s takimi prošnjami, odrekel bi ji. Morda je res, da iz zgolj napuha pričakujem tistega dne, ko posije solnce med vrteča se kolesa in bom gledal podajajoče si železne roke. V dolgih nočeh sem krožil nad delom, presanjal marsikatero noč in že omahoval slaboten ter malo-dušen. Zdaj prihaja trenutek. Ali veš, kaj to pomeni, Lina? Kako si moreš misliti smreko, da bi sama povabila svoje veje, ki so se vsako minuto tako hrepeneče obračale za solncem; a glej, zdaj so lepe, da bi človek mislil, da jih je napuh sprostrl v čudovite pahljače, izpod katerih lije tema in smrt slabejšim družicam?

Če je ne podre vihar, ali se je polakomni človek, bi rastla v večnost. Le bolezen, v istem deblu spočeta, kjer se pretakajo sokovi iz zemlje, ji nažre življenje; tedaj se sklone in udano pričakuje konca.»

«Ne razumem!» je zašepetala.

«Tako je to zgodi, Lina, le za hip pozabi svoje strupeno sovraštvo. Mogoče razjasni moja beseda tvoje obličje. Glej, nismo li podobni kamnu, kateri se utrga sredi sivih pečin, pa s takim veseljem strmoglavi v globino, da je njegovo vriskanje po zraku en sam krik radosti, od katerega odmevajo v stoletnem molčanju okamenene stene. Oj, če bi vedel ta kamen, da se v prah zdrobi tam spodaj, kaj meniš, da bi se utrgal in bi tebi zastajala sapa, če ga gledaš, kako se je vrgel v naročje globin? Ne, ne! Tam gori bi ostal in izpod kamnitega čela zrl v brezčasje. Zato ti rečem, le malo sem videl ljudi, ki se niso utrgali, ampak obstali, kjer so, kajti spoznanje njihovo je silnejše. Mi pa smo na potu in nas čaka razodetje v globinah. Glej, tega spoznanja pa si ne moreš izmisliti, ampak roditi se mora s teboj in šele takrat se ustaviš, predno si se utrgala. Kdor pa drvi naprej, temu je usoda pisana v globinah. Blagor jim, ki že ob rojstvu motre mirno v brezčasje.»

«Zdaj te popolnoma razumem, Milan! Neznani svetovi se mi odpirajo, nihče še ni govoril z menoj tako. Tudi jaz drvim in hvaležna sem ti, da me nisi poskušal ustavljati.»

«Vedno več je proda v globinah, vedno nižje so gore. In pride čas, ko bo vse ena sama velika ravan, sprostrta pred obličjem solnca.»

«In tedaj se nihče več ne utrga?»

«Nihče!»

«Veruješ, Milan?»

«Verujem!»

Nekaka omotica je sladko utrudila njene ude; nalahno zlek njena nazaj je zaprtih oči poslušala in spraševala.

«In tvoja žena, Milan?»

«V moje življenje se je njeno prelilo. Ona ne išče ter ne mori duše z razglabljanjem; udano sledi življenju, kakor toliko ljudi na svetu, ki so ustvarjeni le za druge. Žalost prikriva s smehljajočimi očmi, iz skrbi prede zlate niti ljubezni. Visoko nad nami drži kelih sreče.»

«Sreča? Kaj je sreča, Milan?»

«Biti vesela, da živiš! In tvoja volja živeti je ena sama brezmejna radost.»

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

«Tako enostavno?»

«Da!»

«Zdaj vem, zakaj si rekel, da mi je glavo strla!»

Vidno utrujena, je ležala pokojno, kakor bi pozabila vse, kar se ji je nocoj ponesrečilo. Žafran, ki je ves bled ponoči pognal iz zemlje, zardi v jutranjih zarjaj. Tako nežna rdečica je plala zdaj na njenih licih. Na ustnicah je vzcvetel smehlaj rože, odpirajoče svoj kelih jutranji rosi.

«Ne stori, Lina! Štiristo ljudi bi se maščevalo nad tvojim rodом.»

Vstal je in ji podal roko. Molče mu je odzdravila; ko pa je ostala sama v sobi, je še dolgo strmel za njim smehlaj; vedno bolj blažen in udan; nič več se ni bal, da mu izda, kako ga je vzljubila.

«Morda edini, edini, ki ga ljubim,» je šepetala, a izmučeno telo se je branilo vzeti novo breme na svoje bele grudi, ki so s svojo mirno, enakomerno valujočo pesmijo uspavale nemirno srce.

Brajda še ni prestopil železnih vrat notranjega vrta, pa mu je zastal korak v ognjenih curkih gospodarjevega avtomobila, drvečega skozi dvorišče.

«Oho, gospod inženir! Bravo! Zdajle pa kar z menoj na konjak! Prileže se takole zjutraj, žile napne, da ne splahnejo pred dnem.»

Brajda se je opravičeval.

«Le nikari! Nekaj novega vam povem!» in že ga je stiskal pod pazduho. Pod okni soproge je nekoliko trenutkov postal, pa kakor bi ničesar ne opazil, zadovoljno zaprhal: «Lepo jutro! Čudovito jutro! In zdajle konjak, malo fine, hamburške slanine, dišečo cigareto in uživajte življenje na mehkih blazinah do razkošja.»

«No, kako?» Surovo in izzivajoče ga je motril pred kredenco, pogledujoč ga od obeh plati: «Prosit!»

«Vso noč v pisarni, he, he! Uganil, kaj ne? Ho, ho, poznam vas dobro, kaj ne?» Porogljivo mežikajoče oči so menda vse uganile. «Torej prosit, na naše delo! Veste, kaj sem zvedel to noč v mestu? Škrinjar je že podpisal pogodbo na licitaciji državnega zakupa. Najnižje cene, pomislite. Vsem nam lahko zavije vrat; ugodnosti, ki so zvezane s to pogodbo, ga v par mesecih pomiljonijo, da, tudi visoki gospodje tam gori niso tako brez greha! Ampak mi še nismo brali zadnje maše, ne, Škrinjar! Če mu le vrag ni na repu prinesel zvez, ki jih ne zlomiš zlepa! Dajte, gospod

Brajda, še malo slanine! Takole, vidite, in sedaj na svidenje! Čakajte, prižgite si cigareto! Kdaj boste gotovi?»

«Če gre posreči, v dveh, treh tednih!»

Plosknil mu je v roko ter ga spremil do vrta.

Zavžite čašice konjaka so ga v resnici osvežile.

Izza gora so se že križali svetlo nabrušeni meči napovedujočega se solnca. Visoka smreka je izpustila iz objema svojo družico, v lahnem vetru se je sprostrla v lastno smer. Bilke, še rosne od poljubov, so vztrepetale ter sramežljivo pogledale pisane rože, odpirajoče svoje kelihe. Zemlja je obmolnila, najtišje šepetanje noči je ugasnilo in ko so prve razposajene tice švignile izpod krila dreves, da razodenejo solncu tajnost noči, so že planili izza modrih grebenov razpenjeni belci solčnega voza ter teptali čez zemljo, da so pršele iskre pod njimi na vejah, poljih, gorah. Izdihnil je poslednji nemir. Trave, rože, ponosna drevesa so se zasmejala, ko jim je bleščeče solnce dražilo oči z žugajočimi žarki za njih skrivnosti. Tudi Brajda ga je smehljajoče pozdravil: «O, kdaj si vstalo danes zjutraj? Pol zemlje si že preromalo. Marsi kateri lahkonomgi Japonki si otrlo solze, potolažilo in razjasnilo skrbi polno obličje kleče te pričakujoče Arabke, preneslo si vročo molitev bdeče Turkinje v svetišče črnega kamna, daj, zasmej se tudi hčerki naše zemlje, preženi ji zle misli, požgi pajčevino sovražstva, s katero jo je omrežila nocojšnja noč. Poglej v njeno izbo in njen obraz se posmeje.»

Od solnca oblit je stopal proti domu in doživetje noči se je izločilo iz njega v dolgo senco, ki mu je zvesto sledila po travnikih.

(Dalje prihodnjič.)

Fran Albrecht:

Iz knjige ljubezni «Moj beli albatros.»

I.

Plazovi obupov in črnih strasti
so lili se mi čez dušo
v mrzli pomladi moje mladosti.
Ni še pognalo mi cvetje, ni še ugasnila noč.

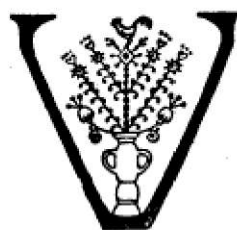
Temnó sem gorel z nečistim plamenom
v arktičnem jutru, nad velemestom
se dim je valil nalik želvam ogromnim,
črnoognjeni dim moje duše.
Takrat sem Življenje proklel.

Juš Kozak:

(Nadaljevanje.)

Tehnica.

3.

tišini bukove hoste sta se zleknila, sladko utrujena od popoldnevnega drvenja, pod sitim zelenjem, razvešenim na gosto po belih, marmornatih stebrih. Že po kosilu je vzel Brajda ozdravelega fanta seboj in naročil ženi, naj ju poišče zvečer pri studencu. V polumraku gozdnih globin sta vrtala vse popoldne v najskrivnejše kotičke, zdaj po zložnih potih, zdaj zopet nad globoko udrtimi tolmoni zemlje, vabečimi v hladno brezdno. Z belim lubjem opasani zeleni starci so ju spremljali svečano in tajinstveno, v vprašanjih in odgovorih so oživiljale temine podmolov, iz vsake luknjice so na polževih rogovih lesketale tajne bajke podzemskih prebivalcev. Oživljajoči bršljan se je spreminjal v zelene kače, ki se zaklete v svoji grozi plazijo po belih, snežnih devojkah, izjedajo stare hraste, očete nemirnih brez. Za sled nazaj iz teh bajnih globin sta posipala spomine na zunaj, odkoder se je le redko zasmehljalo modro nebo. Svoje dopadajenje je našel gozd nad njima, sprejel ju je kakor dvoje dreves, od neugnanega veselja izdrtih iz zemlje, ki jadrata, dokler jima je milostljiv čas, se nosita okrog vseh družic in prijateljev, kamor sta v goste povabljeni.

Pri studencu, kjer se merijo visoke breze s priletnimi bukvami v svoji vitkosti, ju je objel hlad, kakor bi stopila popoldne v mračno cerkev, kamor najde človek pot pod visokimi oboki starinskega stolpa. Izpod stolpa viseči zlati svečniki s svojimi kristalnimi bradicami plavajo nad ladjo liki kori angeljev, katerih molitev se izgublja v mrakovih tam daleč v globini, kamor se je pred svetom zateklo najsvetejše. Resni svetniki, device svetnice se pogovarjajo od stene do stene, podnevi mrtve in hladne, gore zdaj oči v asketični grozi. Brajda se je zgrudil, prevzet od svetosti trenutka, ki ga mu je gozd pričaral; vsaka njegova misel je kipela kvišku, da se izpove v gorečih besedah najsvetejši besedi, ves čas pričujoči in vendar skriti vsepovsod, kamor koprne veje teh molčečih bitij.

Poslednji tedni so divje razorali njegovo dušo; iz drobovja so izvrgli črno prst pred obličje solnca, vsa semena, nabrekla od dolgega spanja, so pognala cvetove, da je vse navskriž prerastla njiva s temno žoltimi rožami, ki jih je ženska roka sipala

po brazdah, boječ se pred zgodnimi mrazovi, da ji ne vzamejo poslednjih utrinkov blesteče mladosti. Med njimi se skriva tajna skrb modrih hijacint, povešajočih svoje glavice k tlom, roke pa se prožijo v trpki bolesi k nebu. Strašno je zahrepenel, stopiti pod temni podmol, se zapreti v spovednico tega miru, ki je svetost in resnico sprejel vase, da našteje vse po vrsti pred njenimi očmi, kar mu dušo teži v teh dneh. In morda najde odvezo, morda odgovor, kam ga ženejo njegova dela, od dne do dne bolj jalova, in išče tolažbe za tisto poslednje razvozljanje svojega rojstva, zaradi katerega nekateri preklinjajo mater in očeta, drugi boga, pa ne najdejo nikdar miru, dokler jim smrt ne vrne življenja ter jih ne reši praznine neplodnih ur, preslabotnega razmaha rok.

«Oče, tisto povest mi povej, kako je čakal v cerkvi o polnoči junak zakleto kraljično.»

«Tisto bi rad slišal?» — Kaj je tudi fanta objela moja misel? — mu je šinilo v glavo, — da bi rad trepetal, kakor sem jaz svoje čase, ko mi je znoj oblival telo pred bajko, ki je dramila vso resničnost groznega napora, da odrešimo svojo zakleto usodo? —

«Daj, povej,» se je stiskal k njemu deček.

«Kaj je še ne poznaš? Ej ti, radovednež, — ne daš miru! — Saj veš, kako je bilo: prvo noč se je skril za okostnjak in razločno je slišal, kako drvi kraljična, v srno začarana, po temni, gluho odmevajoči cerkvi, peketa s kopiti, prha od jeze, da ne najde človeškega mesa. Bliski njenih oči so ga že prebadali, vroča sapa ga je žgala skozi kosti, ki jih je razmetavala s svojimi kopiti, da so obupno ječale sredi smrtne tišine. Vsak jek teh ostankov mrtvega človeka se je grozeče razrastel v strašen krik, čemu jih dramijo v njih pokoju. Junaku so se v ščetine zježili lasje, pred utripom svojega srca je padal, padal in ko so se poslednje kosti razpršile po cerkvi, je petelin zapel ter ga rešil. Še eno noč in ne vzdržim, je pomislil zjutraj, ko so ga nezvestnega prebudili na tleh. Ne odrešim je, le pogubim se. Ljudje pa so se čudili, da se je vrnil, odkoder se ni še nihče; a njegove ustnice so ostale neme za vse prošnje, naj jim razodene, kar je videl. Ves dan je presedel molče med njimi, ki so le rajali še, da utope svoj strah, kadar pride vrsta tudi nanje. Zvečer pa se je zopet ojunačil in se skril v rakev sredi cerkve. Kakor prvi večer, tako je vohala tudi to noč, a po udarcih kopit je spoznal, kako vsebolj besni to noč. Razmetala je okostnjak do poslednje kosti; mrtve roke in noge so pričele dirjati po cerkvi, preganjati njega, krivca, ker jim ne da počitka človeškega mesa željna kraljična. In zavohali so ga. Zaplesale so kosti krog krste, mrtvec, ki je počival poleg njega,

se je zganil in ga izdal. Divji krik veselja se je razlegal, razbite deske so frčale pod njenimi udarci in skozi špranjo je videl nad seboj krvavo plamteče oči: «Moj bog», je še dihnil, a tisti hip je petelin zapel in kraljična se je vrnila v svojo grobnico. Ta dan je bežal od ljudi; v samotnem gozdu je trepetal pred nočjo. Nič več ni želel videti ljudi, kajti na smrt se je hotel pripraviti. Po večernem ave se je podal v cerkev in stopil za svetnika za altarjem. O polnoči je začarana kraljična vstala, tuleča od grozne boleti, da ga ne najde, ki ji je namenjen. In z njo vred so drvele zopet kosti; ko pa je kraljična razbila krsto sredi cerkve, je vstal tudi mrtvec, njegov tovariš iz prejšnje noči, in zaplesal po kamnitem tlaku, potrkaval s koščenimi petami, vriskal od srda, da je skoro prevpil njeno renčanje. Dvakrat so že plesali mimo altarja in tudi marmornemu svetniku, ki se ga je junak oprijemal in trepetal, se je znojilo čelo. Na prižnico so besneli, toda tisti hip je petelin zapel. Predno je mogla skočiti kraljična v svojo grobnico, je stopil junak izza svetnika, zavalil pokrov ter zaprl vhod v jamo. In sredi teme so se prižgale vse luči, vsi mrtvi so vstali, zabučale so orglje, tabernakelj se je odprl in bog se je ozrl na oba, stopajoča po cerkvi roko v roki med petjem veličastnih pesmi po njegov blagoslov. Odrešil je svojo kraljično in ona mu je prinesla za doto Večno življenje.»

«Oče, ali še živi?»

«Seveda živi med nami,» se je smehljaj, a v duši mu je bilo tesno, kakor da je šele danes razumel vso zgodbo, podedovano v rodbini od roda do roda.

«Milan, Milan!» je zdajci priplul glas iz globin tako nenadoma, da se je otrok v strahu privil k očetu.

«Ti si, žena? Glej, čudno zgodbo o zakleti kraljični si pripovedujeva. In zdaj si prišla, kakor ona. Kaj si ti najina kraljična?»

«Jaz? O, zame ne bi šel trikrat v cerkev!» mu je požugala. «Ljudje te iščejo doma, ti pa počivaš tu skrit pred vsem svetom.»

«Dobro mi je delo, verjemi.» Ničesar ni odgovorila, oprijela se ga je pod pazduho in sinje oči so zrle tako blago in mirno vanj, da je v tajni polmrak posijalo nebo.

«Kdo me je iskal?»

«Škrinjar je bil, kmalu spet pride póte.»

«On sam? Vraga! Žena, zdi se mi, da me vodiš v naročje besnečih valov tam zunaj. Slutim jih, kako prihajajo vedno silnejši, se zaganjajo vame; ne uidem jim. Nekaj se godi, nekaj prihaja.»

«Kaj bi prihajalo? Pride pa gre, s tem se tolažim jaz, Milan.»

✕

Juš Kozak: Tehnica.

✕

«Ne, ne! So trenotki v življenju in verjemi mi, nikdar še nisem občutil tega jasneje, kot danes popoldne, ko mora človek, slišiš, mora, da odreši sebi namenjeno usodo. Če vzdržiš, jo najdeš, ali pa te strè, predno si jo videla.»

«Ah, ti ubogi sanjač, še vedno premišljaš o tisti otročji zgodbi.»

«Žena, resnico njeno sem danes doumel. Ko sva legla tam v travo, se je zdelo tudi meni, da sem šel v samotni gozd, stran od ljudi, kajti zdaj prihaja trenutek, poslednja noč. Vsi mrtvi in živi bodo plesali z menoj. Glej!» Ozrla sta se nazaj, v večerni zarji je gorel gozd; plamen se je vil iz tal, v kronah so pojemali poslednji zublji, od katerih je rdelo nebo. «Glej, noč pade nanj in ne vrnem se nazaj. Zapro se vrata v ta čudodelni hram, tam zunaj pade odločitev. Med tistimi zidovi plešejo mrtveci. Že davno pokopane človeške kosti so se sprijele, kajti približuje se čas, da gre zopet sin matere iskat odrešenja njih zakleti kraljični. In ta kraljična, žena moja, je strašna, predno se razodene in uda človeku; njeno spremstvo so mrtveci, ki se maščujejo za nepokoj in zdramitev. Verjemi, na stoletja enkrat hodi človek v cerkev, se odpre tabernakelj in sprejmejo ljudje razodetje. Laž in prevara je pravljica, da se dvignejo ljudje za tistim, ki jim speče vsakdanji kruh; za njim gredo, ki ga jim blagoslovi. In zdaj je čas, ko gredo. Čujem že njih korak. V meni samem odmeva. Prazna so dela zadnjih dni, pokoja mi niso dala. To ni bil blagoslov zame, ne za ljudi. Še enkrat se vzpnem, kajti skozi mene drvi val, ki žene danes milijone; vsi so pozabili stare molitve, stare zakone, katerim so že črke obledele. Smešno se ti bo zdelo, če ti rečem, da bijejo kladiva že na cerkvena vrata, ki se vsak hip odpro in oči vzro razodetje pred altarjem.»

Obmolnila sta, ker je čutila tudi ona, da so njegove besede resnica, saj je vse dni, odkar se je pričelo tisto, čemer ni poznala imena, tudi njej odpiralo oči v temnih nočeh, da so gledale po cele ure vse plašne prihajajočim viharjem naproti.

Sredi sinje modrine je vzcvetela žarka zvezda. Njen korak je obstal in s prosečo roko mu jo je pokazala: «Glej, večernica!»

Ves zamaknjen jo je objel krog pasu, v štirih očeh je blesketala zlata luč.

«Večernica je zazvonila, ali čuješ, pojdiva zdaj. Morda nama njena luč vrne pokoj.»

Tisti trenutek je stopil mimo obeh mlad, visokorasel fant, kakor bi stopil iz teme za njima v večerno luč, ki je s svilenimi haljami, zgrinjajočimi se od zapada, odevala temo.

«Janez, kam greš?»

«Na delo, gospod!»

«Čakaj, stopiva skupaj za trenutek. Žena, takoj bom doma!»
Poslovil se je od nje in pozdravil z njim.

«Pa kaj me vikaš, Janez?»

«Drugi časi, drugačni odnošaji!»

«Seveda, ti misliš le na boj, ki ga vodiš z nami, ne toliko z menoj, kakor ž njim, mojim gospodarjem.» Ničesar mu ni odgovoril, ves čas se je molče plazil njegov pogled po zemlji.

«Janez, ali se spominjaš najinega pogovora, ko sem se povrnil domov?»

«Dobro! A ti si odnehal.»

«Jaz odnehal?»

«Mednje si stopil.»

«O, Janez, motiš se! Zdaj se šele zavedam, da mi le kruh režejo. Časi so težki, veruj, ali si pripravljen?»

«Pripravljen in vsi z menoj.» Dvignil je svoj pogled, v temne daljave je gledalo temno oko in ni še videl takih oči na teh tleh. Upala lica, dobrohotna, da bi se usmilila črva na zemlji, a neizprosna v svojih zahtevah. Ta fant, je pomislil Brajda, sovraži vbogajme od danes na jutri, ampak objel in zaklenil je v svojo dušo usmiljenje božje, ki je trdo in nerazumljivo. Smrt ga je že davno pogledala od blizu, vse njeno gorje je padlo v trenutku, ko je vzdržal pogled. Njegova pest bije in deli usmiljenje obenem. Dolgo časa sta se že poznala in vzel ga je k novim strojem, kajti njegove roke so občudovali vsi. Spočetka se je branil, da bi ne oškodoval svojih prijateljev.

«Kdaj pričnete?» je vprašal.

«Prihaja trenutek.»

«Da, Janez, nekaj strašnega prihaja. Mislil sem, da bo šlo mimo.»

«Mimo? Kako naj gre mimo, kaj nimamo več srca ne pesti?»

«Toda vaši ljudje.»

«Kaj, ljudje so, in iz testa še nisi ulil zvonov. Dovolj je, da je eden. Včasih se mi zdi ta boj tako zopern, da bi vrgel vse skupaj. E, tudi mi hodimo na Golgoto, kdo bi to slutil, kaj ne? Toda prihaja in ni mogoče nazaj. Povem ti, tako sem mislil: Kadar se zgodi na svetu strašna krivica, da si iz pohlepa moril nedolžne otroke, gre maščevanje čez vso zemljo, povsod bodo jedli velikonočno jagnje.»

«In potem?»

«Potem, nič potem, o tem razmišljaj ti, ki si učen in pameten, tvoja glava ne nosi naših skrbi. Le tista edina človeška, morda je

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

to učenost, ali vrag vedi kaj, je tvoj delež. Mi pa smo, fant moj, ljudje mesa in krvi, mi živimo božje zakone, pa jih ne pridigamo na prižnici. Med nami in njimi ni sprave! Mi ali oni.»

«In nikdar vsi skupaj?»

«Nikdar in nikoli. Nisem se učil vaših zakonov, zato jih ne spoštujem. Če jih bom rabil zase, pošljemo koga ponje, le veruj, da jih razbere tudi naš človek iz božjih postav. Če morajo pasti stari, naj padejo, nam se ne bo tožilo po njih. Pravijo nam, od vekomaj so, vsi se povrnete nazaj. A kdo nam bo pod milim nebom branil, da ne poizkusimo vsega? Fant, če bi oni spoštovali človeka, bi se nas ne bali.»

Brajda je molčal. Skoro sram ga je bilo za marsikatero misel, da se jim ne sme delati krivice. Premogočni so v svojem ponosu, ne čutijo več udarcev šibe, zadel jih je bič, pod katerim so rjaveli od bolečin. To ni več zemlja slabičev, boječnežev, ne, ti ljudje so se pomerili s časom oči v oči in so umrli v svoji duši. Ne zanje, za bodočnost njih rodov jim odmeva korak. Nikomur več ne zaupajo, tudi celemu svetu ne, sami bodo odločali svojo usodo. — In zdrznil se je po tem premišljanju, lepota človeka poleg njega mu je odkrivala strast in moč njegove duše in zopet je vstal Brajdi pred očmi strašni ples mrtvih, ki se bodo borili na strani zaklete usode, da se razodene bodočim rodovom. Tisti hip se je pričela celiti druga rana, na široko odprta v zadnjih letih, in pričel je upati: ljudje, ljudje, zopet vam vstaja puntarski rod, ki se dviga zoper greh vaših in drugih teles. Vso to misel je hotel objeti, izživeti do konca, pronikniti vanjo, kakor voda, ki se mudi po tedne v globinah, pa ga je krčevit prijem sosedov predramil. Vsa roka je trepetala, gorela pod prsti, ga je žgala v zapestja.

«Ali si videl?»

«Kaj?»

«Nekdo je šel mimo naju. Še nikdar ga nisem videl, ne poznam ga in vendar vem, da je bil.»

«Kdo?» je široko odpiral Brajda oči, čuteč, kako se ga polašča strah ter mu znoj obliva čelo. Oči pred njim so v mrtvaškem sijaju blaznele in če se ne bi spomnil, da ga je nekoč tako pogledal vol, ki so ga gnali v klavnico, bi ne našel primere zanje.

— Mar se je že pričelo? — je pomislil, drgetajoč po vsem telesu; vse trše ga je oni prijemal. In okoli obeh se je sprostrla noč, iz katere so gorele oči, ki so bile gledale smrt.

«Da!» je dejal trdo Janez, kajti uganil je spočeto misel. Med dvema človekoma se včasih zgodi čudno razodetje, oči obeh se

upro v Oni svet in tedaj ni meja med njima, v eno se zlijeta, kakor pred svojim rojstvom.

«Zbogom!» je zinil oni krepko ter se obrnil od spremljevalca, vsega omotenega v tej čudni uri. Kdovekaj ga je pognalo; za njim je stopil Brajda, se postavil predenj ter mu zaprl pot. Še enkrat sta se pogledala, nato si segla molče v roko in v temi je odmeval korak.

Tik pred svojo hišo je že stal, pa stopi oni nazaj, ga pogleda toplo in trdo: «Fant, tebe sem imel rad! Zbogom!» In tisti trenutek je vedel Brajda, da se s smrtjo tega človeka prične ono, kar prihaja.

«Kako si bled?» Žena je kar odstopila.

«Vrag vedi, kaj mi je. Morda malo prenapet.»

«V tvojih očeh so solze, mož. Kaj se je zgodilo?»

«Žena! Človeka sem ljubil vse svoje življenje zavoljo tistih lepih, ponosnih oči. Edine zveri, ki bi se morda nikoli ne sovražile, kajti veruj mi, ne zgodi se zlepa, da bi imel človek prijatelja na svetu. Preslaboten je človek. Toda, če se za vselej razsloviš s človekom, ki si ga ljubil in se ga ogibal, da ne skleneš prijateljstva z njim, kar bi mu vzelo vso njegovo ceno in bi ga zastrupilo, ti je tako hudo, kakor da ti je umrl lasten otrok.»

«Mož, nekaj se dogaja s teboj.»

«Beži, beži, ampak povej mi, ali meniš, da bo videl naprej, kadar pride ono.»

«Bo!» — Prijel jo je za roko, k oknu sta stopila. Črn baldahin, z zlatom tkan, je visel nad zemljo.

«Poglej žena, ali ni čudno, da je tam gori tako skrivnostno in veličastno življenje, kakor nobena uganka na zemlji. Za vse najdeš tam odgovor in vendar slutiš, da se čudovite stvari obetajo človeštvu, kadar se mu približa od zgoraj, česar še ni zrlo, ne slutilo človeško srce?»

«Milan, zato nas vabi noč k pokoju, da ne gledamo, česar nam ni dano videti. Le v solnčno nebo so uprte naše oči, kajti pekoča svetloba nas ne vabi v svoje brezdanje globine, v njej izgorimo.»

«Žena, ti bi izmirila hudobne angele z njihovim bogom.»

«Pa te zadnje čase nekam drugam vleče srce.» Skrila je glavo na njegovih prsih, da sliši utrip srca. Ni lagalo, dobro je čula, da vse drugače bije, kakor v urah, ko je ležala njegova edinica v naročju. Planila je od okna na zofo, tiho je zaplakalo srce, le nalahno so se dramila ramena. Brajda je obstal pri oknu in prvič je občutil, da je storil nekomu krivico. «Kdo je tisti?» ga je spreletelo. «Morda samemu sebi. Morda, morda?»

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

Potrkal je nekdo in ona je odhitela iz sobe.

Široka pleča med vrati so razodevala Škrinjarja. Mirno sta si sedla nasproti, pod širokim čelom so mežikale dobrohotne oči, le v kotičkih zenice je spala pretkana, lokava misel, ki je vselej računala že na prvi pogled. Oči, ki nikdar ne izgreše cene. Kar v suknji se je zavalil na ponudeni stol, z roko jo je pregrnil čez kolena in Brajda je občutil vso pomembnost širokega oprsja in tilnika, ki nosi nikdar počivajočo glavo.

«Nekaj bi vam rad povedal, gospod inženir,» malo je zahrkal, da se oddahne od neprestanega snovanja. Mile oči bi ga najraje objele že davno kot svojega brata. «Vaša reč mi ugaja. Skleniva pogodbo. Pridite k meni.»

«Kako, saj prodajate! Danes se izvrši, sem čul.»

«Ste čuli? No, malo drugačna je stvar. Prepustil sem mu svojo tovarno za prav čedno najemnino.» Roke so se nalahno božale. «Sam imam nekaj drugega v mislih, pa sem se vas spomnil.»

«Ta človek,» je premislil Brajda, «nosi vse na dlani. Nobenih krivulj ne pozna. Kar bi povedal, je že preveč. Asa ne vtika v žep, poleg njega leži. Le tega ne pove, česar še sam ne ve, kar mu raste pod roko.»

«Kaj mislite?»

«Ne morem, ostanem tu. Navezan sem.»

«Sem mislil, da bi bilo bolje za vas. Tukaj se bo nekdo zadavil. Pravočasno bi se rešili.»

«Hvala za usmiljenjel!»

«Nič usmiljenja, le pameten račun. Vi pomagate meni, jaz vam, ker vas cenim. Sicer pa si le premislite. Ni sile.»

«Hvala! Premislim mogoče.» Prokleta, če se ta človek zavalj na koga, bo zmečkan pod njim, je dodal v mislih.

«Greste nocoj v tovarno?»

«Obljubil sem.»

«Tudi jaz, morda bi me spremili; pozno je že, gotovo so že vsi zbrani.»

«Tudi vi?»

«I seveda. Saj smo prijatelji zdaj. Prav lepo smo se pobotali. — Še večkrat vas obiščem.» Odkritosrčen smeh ni razodeval zle misli, le zgornja ustnica se ni vselej združila s spodnjo.

Skoro zgovoren je postal: «Koliko delate, odkar stoje novi stroji?»

«Popoldne osem, ponoči osem ur.»

«Hm, malo preveč za ta čas; preveč navijate.» Vstala sta. Med potjo ga je ustavil: «Slišite, zakaj ste zaprli tole pot ljudem, saj je starodavna bližnjica; to jih jezi.»

«Ne vem,» je skomizgnil Brajda. Kar niti njemu ni prišlo nikdar na misel, je spregledala ta ogromna kepa, ki je sopihala poleg njega, v kateri se je vse spreminjalo v račun.

Pri vходу je zadrega vstopila pred njima, nekateri so celo povsesili glavo. Dostojanstveno mirno je stopal pred njimi Škrinjar, z lahnim nasmeškom na desno in levo, marsikomu so se nasmehe nile le oči izpod trepalnic, drugemu je zopet mrzla roka izpovedala zaničevanje in preziranje. Pozdravil se je z Žakljem zviška, kakor da je on priredil to večerjo.

Vsak njegov korak so spremljali Brajdini pogledi, ki je ostal pri vratih, da se razgleda. V čudnih haljah so stregla dekleta, mirno čakajoča vsaka na svojem mestu. Še natančnejši pogled je razodeval, da imajo nocoj vse nočno službo rajše tukaj, kot tam spodaj v tovarni. Z ostrim pogledom je premeril zbrane prijatelje. Veliko jih je stalo v krogu pri mizi, vsi so pazno sledili Žakljevim kretnjam, dirnjeni, da ga ne morejo vsak hip braniti s svojimi prsi, ki bi jih sprostrli pred njim kakor ščite. Za lizune so jih izdajale njih nemirne oči, jezik je iz oči v oči mrtvouden, za hrbtom pa oživi in se levi po kačje. Zada in spredaj bi moral imeti oči, da jim pregleda v drobavje. Kdor bi hotel zastrupiti mirno ozračje pokojnih ljudi, bi razposlal jato teh lubadarjev, pa bodo prevrtali, naglodali najponosnejše smreke, najtrdnejše hraste, bolezen se ne bo več ločila od kali, celi gozdi bodo padli pod odrešilnimi sekirami. Z gnusom v svojem srcu je gledal Brajda, kako zapovedujoče sablja med njimi Priba, njih poglavar in zakonodavec. Plešasta glava se je zibala kakor stožec sladkorja z vso sladkostjo, s katero se mora premikati med njimi, da ga ne opikajo ostra žela. S strdjo jih krote, da sikajo tem jedkejši strup. — Nedaleč od njih so stali hlapci. Spodobni možje, od večnega dela le enkrat v letu v fraku in glacé. Pot jim še sedaj lije po skrbipolnih brazdah čela; povešeni brki se šopirijo nocoj kakor krajci za klobukom. Zanje je nastavljeno vedro in vol zaklan, da ne opešajo, kajti vse leto begajo nemirno in hlastno, prekoristno skrbe za človeško družbo, da neločljivo podvežejo temelje. Kakor beže enodnevnne ličinke pred svojo smrtjo, tako se nosijo naduteži, pa bodisi, da razkazujejo na dlani ščemečo zunanjost, ali skrivajo svojo tajinstveno notranjost. Komaj ga je ujel tam med sodrgo, modrijana, polnega težkih misli, racajočega od stola do stola, že mu ga je zamenjal pogled s pršečim človekom

x

Juš Kozak: Tehnica.

x

visokega čela, sokoljih oči, oponašavca vsega dobrega in slabega na svetu. Baš se je milostno priklonil človeku, plešoch metli podobnemu, vselej skrbno oviti s pentljami, ter ga po očetovsko poučeval. Sunkoma sta se ločila, kakor bi zrcalo ne preneslo zrcala; smetarja, ki menita, da so le smeti njivam koristne.

«Oho, naš slavljenec!» je prekinil Žakljev glas njegovo opazovanje in oči vseh lizunov, smetarjev, nadutežev in hlapcev so tisti trenutek vzkliknile z gospodarjevim tudi svoj pozdrav. Na svojo levico ga je posadil, na desnici je že sedel Škrinjar v pogovoru z ostrim, mirnim človekom, o katerem je že slišal praviti, da je voditelj mogočne stranke. Tam daleč na drugem koncu pa je sedel čudni asket, do vrata zadrgnjen, s pomilovalnim prezirom motreč jed in pijačo, kakor bi izza mize štrlel ostro ošpičen svinčnik, ki z eno samo potezo v trenutku spremeni to pojedino v zadnjo večerjo. In Brajda se je nehote zdrznil, kajti čutil je, kako bo asket pokazal nanj z iztegnjenim kazalcem kot na Judeža, sedečega med apostoli in blagovestniki. Prav dobro je slišal ostro poudarjeno napako, ki jo je napravil njegov sosed, čebeljajoč nekaj o narodu. «Narod v višjem pomenu besede,» mu je popravil asket s krepkim poudarkom, da bi se vsa miza ozrla nanj. Sonorni glas njegov je plaval nad mizo, vsi so povесili oči, pričakujoči plaho. Z radostjo v srcu je Brajda spoznal, da se ga vendar nekoliko boje, kakor bi jim že presedala njegova poražujoča mnogobesednost. Izpod čela je zarentačil Žakelj, parkrat zakašljaj, da je pridirjal gospod lizun. «Dajte, vruga, opijte ga malo,» mu je šepnil na uho.

Škrinjar se je poslovil, in komaj je stopil skozi vrata, ga je oplazil smeh vse mize. «Smo ga, smo ga,» so se prekašali drug drugega ter popolnoma pozabili na asketa, ki je že čudovito gorel in mu je Elijev ogenj pršel okrog glave. Le Brajda je razločno videl, kako se dviga, pa zopet seda, da najde svoje ravnotežje. Tisti trenutek je zazvenel kozarec, asketove oči so se smehljale, kakor v prvi ljubezni, božjastno se je priklonil.

«Kaj neki hoče?» je tulil Žakelj na drugi konec. «O vinu bo govoril, apostol,» so se hahljali lizuni, vestno izpolnivši gospodarjev ukaz.

«Gospoda moja! Apostol sem, pravite, pa bodi. Nocoj ne za tisto ljudstvo, neuko in zaslepljeno, ki me ne pozna, da sem oprtal kamelino kožo ter odšel v puščavo, kamor bi morali oni za menoj, da vidijo, koga bom krstil. Z besedami sem krščeval, ne z vodo. Zdaj pa sem se premislil in vam, prijatelji moji, prvim razodenem, poslanstvo našega naroda in poslanstvo moje. Govoriti hočem o

✕

Ivan Lah: Angelin Hidar.

✕

vinu, tej žlahtni kaplji, s katero bo ozdravil Gospod vse žejne v tej dolini, kamor me je poslal za apostola. Niste še videli naših gričev, po katerih raste vinska trta, najžlahtnejša roža tega sveta. Stara poganka je ta rastlinica, le solnce je njen bog in tisti hip bi umrla, če bi je ne obsevala čarobna luč. In kakor je Gospod usmiljen, nam je poslal svojo hčerko, prežlahtno trtico, da nam v jeseni naliže svoje solze, ko jo preganja mrzla zima. V tistih dolgih večerih, ko hrepenimo za solncem, mi, otroci solnca, tolaži dobrohotno, se nas ovija, kakor mlada oštirka za toplo pečjo, dokler ne zmede naše govorce, da tisti hip pozabimo vse na svetu, le bratstva ne. Objamemo se tesno, «kar nas je sinóv sloveče matere», kakor pravi naš pesnik. Beseda ne žali ušes, v enem samem objemu se ziblremo, ostre in pikre besede, zbadajoče nas ves dan, so ena sama medica, ki se pretaka med nami. Če živimo po božji zapovedi, da bo brat naš vsak človek, tedaj, gospoda, ne posnemajmo Noetovih sinov, ki so zasramovali od solnca prevzetega očeta, ampak bodimo kakor on, ki je po dolgem spanju zopet vstal, vzel volovski rog v roke, ga nastavil, pil in molil: V tvojem imenu, v znamenju bratstva!»

Vse omizje se je dvignilo, krohot je pozdravljal govornika. Tovarnarja pa so tisti hip poklicali, češ da ga čaka že dolgo zunaj delavec iz tovarne.

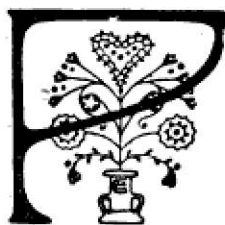
Še vedno smehljajoč, se je vrnil v dvorano in prosil inženirja: «Stopite, gospod Brajda, pogledat, kaj se je zgodilo; Janeza je, pravijo, raztrgal veliki stroj!» (Dalje prihodnjič.)

Ivan Lah:

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

1. Kralj Rišar.

Poslušajte, prijatelji, povest o Angelinu Hidarju, junaku korotanskem, beli vitez imenovanem, ki je prehodil zemljo od vzhoda do zahoda in je napolnil svet s svojo slavo. — V tistih časih se je zgodilo, da se je vračal kralj Rišar Levjesrčni iz svete dežele, kjer je prestal težke boje proti nevernikom. Svoje ime Levjesrčni pa je dobil odtod, ker je bilo hrabro njegovo srce in se je boril kakor lev, kadar se je vrgel nad sovražnike. Njegova slava je bila tako velika, da so jo opevali pevci po dvorih in ko se je boril na obzidju jeruzalemskega mesta, so padali

Juš Kozak:

⟨Nadaljevanje.⟩

Tehnica.

4.

šibila so se mu kolena, kakor trepetlika so drhtele roke. Zaman je skušal tajiti nemir, ohraniti si hladno kri, razklenjene čeljusti se niso več strnile v besede. Tla pod njim je razmajal potres in omahnil je iz sobe. Postaren delavec, otepajoč krog sebe s brlečo leščerbo je z največjim naporom dohajal preskakujočega po dvoje, troje stopnjic. Šele spodaj pod hišo se je Brajda v trenutku predramil iz omotice, ter stresel starca za roko: «Kam greva, stari?» «Slišali ste, gospod.» Grozna zavest, da stopa k smrtni uri svojega prijatelja, mu je pretresla vse možgane.

«Torej ni bila napetost, temveč gola resnica, kar se je pripetilo iz gozda domov,» — se je zmedeno oglašalo v njem, — «ti, starec, človek je čutil in videl prihajati poslednjo uro.» — Delavec je skomignil neverno z glavo, pogledujoč od strani inženirja: «Bo že tako!» Potem je prisluhnil, vlekel vso pot na ušesa, kajti, vrag vedi, komu je namenjeno nerazumljivo godrnjanje, morda žubori samo zase.

«Izgubili so ga. Zdaj se vname. Nič več ni nad njimi blage in večje roke. — Mogoče pa je vse skupaj laž? —»

Zaman je tenkoslušil starec, ves prevzet in presenečen od teh besed. «Za vraga, kaj sta imela med seboj? Eden tistih tam gori, pa ga je tako zmedlo?» Ko je še stal v veži, ni čul nobenih nepotrebnih vprašanj, iz tega tukaj pa vro cele litanije. Skoro nerodno mu je postalo, pa kaj, njegova leščerba mora tavajočemu in omahujočemu kazati pot, vse drugo ga ne briga. V utrujenih možganih se je leno utrnilo še par misli, ki jih je polglasno zaključil: «Po njem je, po njem!» Kepe prsti ne padajo tako zamolklo na krsto kot te svinčene besede. Potrkale so na srce Brajdino, ki se je ob njih zamolklih udarcih pričelo prebujati, zabito že dalj časa v rakvi.

— Koliko časa se že nista ogovorila z onim fantom, tem edinim mladostnim prijateljem! Kakor dvoje tovornih živali sta nosila drug mimo drugega svoja bremena; prazna in nepotrebna je beseda o stvareh, ki ne morejo ogreti tovariša. On sam je drvel slepo proti svojemu cilju, pred čigar praznino je danes povetil roke. V živo življenje so nekoč grebli njuni prsti, potem pa so rastle pod njegovimi mrtvi stroji. Mar ni bila samo častihlepnost, ki

je gospodovala nad njim? Svoj čas je presanjal odprtih oči, le iz svojega dela je skušal izsesati uteho.

Postal je kakor oreh brez jedra. Zamujene ure življenja bobne in bude, a le v otlem odmevajo. Med ljudi ga je poslala mati; nič več kot nemirno nihalo je nihal med njimi. Za družino ni živel, odletel je iz njenega kolobarja. Tovarnarju je služil zaradi sebe, dokler se med obema ni raztegnil nepremostljivi prepad. Niti enkrat ni v sencih udarila žila za ljudi, med katerimi se je rodil. Izhlapela je voda v vrču in ko ga je pretresel strah pred praznino, se je hotel izpovedati sredi gozda, da bi slišali njegovo prošnjo za usmiljenje in odrešenje na Oni svet. Sedanji čas, na čigar valovih se krčevito bori za svojo usodo, zahteva velikega srda ali mogočne ljubezni, edine utehe za preizkušnjo ubogih ljudi. Nocoj pri Janezovem slovesu ga je slepila edinole prevara o svetosti in miru lastne duše, same prazne marnje: le v težkih bojih z življenjem, z ljubeznijo in sovraštvom, vzkali tista svetost, ki vodi človeka tja v daljnje temine, pred katerimi v strahu utripa srce. Mrtvo železje, kamor je zgnetal samega sebe, ostane gluho za prošnje človeka.

Tišina zevajoče tovarne je pretrgala nit drvečim mislim. Toliko hujše je grmel ta molk iz ogromnega trebuha, ker je bil vaje, da je ga vsako pot pozdravilo vrvenje in šumenje. Živa duša se ni zganila pred vrati.

Poleg velikega stroja je gruča povešala svoje upadle obraze. V zelenkastem siju bledih žarnic so ostro začrtane poteze izražale nemo grozo. Brajdi, vstopivšemu v njih krog, se je kolobar tiho razmaknil.

Nad telesom se je sklanjal zdravnik.

«Kako, gospod doktor?»

«Vprašanje trenutka. Leva ključnica zlomljena, najbrže žile presekane.»

«Se zaveda?»

«To je tisto strašno. Le za hip omedli.»

Brajda je presunjen dvignil oči. Molče strmi veliko, s krvjo oškropljeno kolo na svojo žrtev. V lesketajočem železju prše iskre, podobne potnim kapljicam oznojenega mogotca. Kakor je nekoč vzljubil svoj stvor, tako ga je ta hip besno zasovražil; vse mu je žrtvoval, samega sebe, najboljšega človeka, in še ni dovolj, pogoltno upira tudi vanj oči.

«O...obrišite ga,» je zajeceljal umirajoči z glasom šepetajočega vetra.

Stari delavci, katerih okaljena obličja ne pretrese zlepa groza, so zaprli oči. Mlad fant, najbrže Janezov prijatelj, je pristopil solznih oči: «Obrisati ga je mislil, pa ga je zgrabil». Besedo mu je zadrnila zanjka v grlu.

«Domov... otro...» mukoma se je skušal dvigniti. Široko odprte oči so sijale stekleno in prosile pomoči okoli stoječe. Zdelo se je, da je spoznal Brajdo. Lahno dvignjena desnica je omahnila nazaj.

«Janez!» Pokleknivši k njemu, ga je pozdravil za ponujeno mu roko. Med tem je zdravnik molče poslal po nosilnico, mrmrajoč sam zase: «Je vseeno».

Na tleh so lesketale trudne oči v svojem poslednjem žaru, pričakujoč vsak trenutek, da jih zamegli mrena noči.

«Mil... an!» V žive poglede vsesane, so ugašale punčice, že preslabotne za pogovor. Grozničavo uprte v neprodarno temo, mater obeh bratov, pričetka in konca, komaj pričakujejo, da jih zatisne Milost.

«Milan... otro... ke... moje... skrbi...» Onemogle so ustnice, pišoč v srce testament, ki so ga dolžne življenju.

Na prinesene nosilnice polože človeka. V silnih bolečinah se oprime krčevito desnica žareče Brajdine roke, ki dobro čuti, da še ni odločeno z njim, kajti s poslednjimi kapljami pretakajoče se krvi bije s smrtjo uporen boj.

«Videl... otroo...» Mehkejša srca zaplačejo, starci izginejo v kotu, da ne vidijo poslednjega. Poleg nosilnice stopa mladi fant, zdravnik in Brajda, še vedno roko v roki z umirajočim.

Zdravnik mu posveti večkrat s slabo brlečo leščerbo v obraz, potiplje čelo in žilo. Sveži vonj zemlje, tako opojno sopeče v poletnih nočeh, miri dušo poslavljaljočega se moža. Nocoj diše še slajše, se zdi Brajdi, in razori se ponujajo kakor sladka postelj utrujenemu. Mežikajoči milijoni pojo bilje v brezmejnih višinah. Sredi tišine, ki jo dramijo le skrbne stopinje po mehkih tleh, ko pokopujeta nebo in zemlja, mu vstaja pred očmi slika za sliko, pobožno slovo od umirajočega.

Bosonoga, raztrgana, na plamenečih licih umazan pòt, tako broditá po gozdovih in lokah. Janez stoji na hribu kot kralj, oko mu počiva na razbojniški četi, pripeljani pred sodbo. Pravično jim meri kazen in usmiljenje, oči se resno zavedajo dostojanstva.

«Angeli božji,» dihajo ustnice svoje poslednje besede.

«Strašen boj,» pošepče zdravnik.

Prihaja kot študent iz mesta. V toplih nočeh modrjeta po cestah; razigrana je duša kot krivci za klobukom. Anka ima

rdeče ustnice in žive oči. Janez pa je fant od fare, vsako noč zapoje prvi na vasi. Anka hodi zadnja k vodnjaku. Pod belim zidom, o, prejasen spomin, mu nastavi pleča. Par razigranih tednov in zasmejejo se navidez otožne oči: «Ti, fanta bom imel!» Zavriskala je mladostna objestnost.

«Usmili se nas!» zastoka umirajoči.

«Ti moj fant,» na jok gre Brajdi, «kje je ugasnil tisti glas moža, ko sva si poslednjič odprla srce? Da bo moj fant gospodar sveta, grem v boj, taka je moja natura, ne pozna hinavskih meja. Vse sem premislil, kar si učil, pa je to edina in poslednja pot. V tej gnilobi se zadušimo, naše srce pa bije presilno.»

«Pri... za... nesi... nam!» šepeta počasi, kakor umira. Brajdina roka, vlivajoča mu poslednje življenje, ne more več ogreti desnice, v kateri je zastala kri.

«Mrtev!» Nosilnica se ustavi za hip. Možje se odkrijejo, fant zaplače. «Prizaneseno mu je.»

«Toda ne onim!»

«Gospod inženir, vam jih je izročil, stopite vi ž njimi, jaz sem odveč.»

Nevede stiska Brajda ugaslo roko. Poleg umrlega trepeta živo srce od strahu pred teminami, razpetimi med nebom in zemljo. V njih ni odjeknila smrt, niti se ni utrnila zvezda, kakor bi ne bilo še končano trpljenje. Kdo pozna smrt? V zvezdah je ni zapisane, venomer zvené tam bilje vsem živim in mrtvim, in ko pokopujejo, se zdi, da se je zlil konec v začetek. Pred to stezo umira srce človeško od groze, ker ne more čutiti pokoja.

«Pokličite, gospod inženir,» ga vzdramijo; pod zidom napol porušene bajte se ustavijo.

«Kdo trka?» se prebudi iz sanj ženski glas. «Janez?»

«Ne, jaz, inženir Brajda.»

Zašumi in pod oknom se dobro razloči prestrašenost, ki je užgala v notranjščini nemirno plapolajočo svetilko. Zasveti se špranja na vratih in pozni prihajalec hitro vstopi ter zapre vrata pred očmi preplašene ženske.

«Nekaj bi vam rad povedal.» A glas mu zveni tako žalostno, tako okleva, da širi ženska svoje zenice, preganjana od slutenj, se opoteče v sobo, omahuje, lovi za stole in mizo.

«Pa ne, za boga, Janez?» Divji krik je prebudil otroka. Fant se dvigne izpod odeje, od gorkote potni obrazek upira svoje temne oči v tujega gospoda. Punčka zaplače še v sanjah, išče z ročicami matere, katere se je oklepala vso noč.

«Da, Janez!»

«Mrtev? Križ božji, križ božji, otroci, otroci!» se vrže na postelj, ne vedoča kaj počne. Otroka, oba v srajčkah, pokrijeta ubogo glavo, vsi trije se tresejo od ihtenja.

«Čakajte, gospod inženir, k njemu pojdem!» Brez uma se je lovila po sobi, zdaj k omari, zdaj se je zagnala v naročje otrok, se prijela Brajde, stiskala njegove roke in prosila: «Čakajte, gospod, kako sem nerodna! Obvezo vzamem. Jezus, ali ste ga obvezali? Hudo teče kri? Je dobro zavezan, da ne izkrvavi? Še blagoslovljeno vodo vzamem seboj!»

Med plakajočima otroškima srcema se je lovila za poslednjo bilko, s krvavečimi prsti je, potapljačoča se, rinila led od sebe, ki ji mora vsak hip stisniti v svoje okove dušo in možgane.

Brajda je stal sredi sobe, molče se je okrenil, ko so prinesli iz temne veže Janeza. Njih srce jim je iz osramočenosti in groze pred tujo bolestjo narekovalo hitro slovo. Tedaj se je zgodilo, da ni poznala ljubezen več besede, ne krika.

Z razprostrtimi rokami se je zgrudila žena nad ledenim truplom in le jok otrok, ki so prilezli iz postelje, je obupno tožil sredi tišine.

Tiho so vstopile ženske iz tovarne druga za drugo, da pomagajo nesrečnici. Brajda, sklenivši, povrniti se še tisto noč, je odšel nazaj v tovarno.

5.

Proti žareče razsvetljenemu poslopju je peljala pot navzdol. Iz griča je skozi odprta vrata še vedno proseče segal v temo otroški plač.

V Brajdinem srcu pa je divjal vihar srda, vedno strastnejše je naraščal in butal v sencih. Jasno je čutil zdaj, da so vsi valovi naperjeni v razsvetljena okna, kjer rajajo ljudje, brezplodnih, kamenitih src.

Besnost rjove v duši človeški, kadar se zdravje razpali nad gnilobo in boleznijo. V preozkih možganih ni zanjo dokaza; podobna je viharju, gonečemu črne oblake tik nad zemljo, da lomijo s svojo težo hraste in breze, in katero deblo ni zdravo do korenin, se zvali, da ga ne spoznaš več na tleh.

Že dolgo časa jih je mrzil; kadarkoli je gledal, kako vadjajo za človeške duše. Nocoj pa se gleda napuh in grabežljivost, barantanje za ljudi v zrcalu smrti človekove. Vsa golota njih pregreh in krivic leži pred njim na dlaneh.

Brajda čuti, da se človek še nikdar ni do golega slekel s tisto brezobzirno nesramnostjo kakor v teh mršavih letih, o katerih

gredo od ust do ust strahotne pripovedke, ki pretresajo mozeg. Med ozvezdjem sovraštva in ljubezni so vzplamtele, povrnivše se z daljnih potov zvezde-upornice in zvezde gospodstva. Na obzorju gore skrivnostne luči, žareči kolobarji krog pasa zemlje. Solnce ugaša in luna niha s krvavim obročem nad zemljo. Skrivnostne so zgodbe, kjer se bere, da v teh urah groze in strahu tavajo ljudje brez nebeške luči, vsi goli, in se celo živali besneje sovražijo, o čemer se lahko prepričaš v ulnjaku med troti in čebelami, na gorah med ujedami in tihimi gnezdarji. Plešaste zakone obračajo liki stare obleke, toda pogumna srca nimajo strpljenja, dokler ne razpadejo razvaline posvetnih gospodarstev in človeških src. Niso krparji, temveč zidarji. Kadar vrtnarji človeških njiv na pomlad režejo mastno zemljo, tedaj leži pod solncem vse polno presekanih črvov, plazečih se v zemlji. Le hišene in strahopetci, ki niso pretaknili še vseh kotičkov grobišča, se boje za razvaline. Pred njimi ječi zemlja, s tesnobo pričakuje, da pride gospodar ter zasuje razpoke zemlje s podrtijo in postavi nova domovja. Vse tako je že bral na starinskem papirju.

«In enega teh gospodarjev bodo položili v zemljo,» je pomislil Brajda; «morda sine tisti dan, ko doraste njegov sin. Kaj ni preveč ljubil kolesja, da se je pod njim ustavila pot?» Srd je iznova bruhnil v razsvetljeno hišo. «Tam notri ni gospodarjev sveta. Pravi gospodar še ni nastavljal pijavk lastnim ljudem in ni hrepenel po gospodstvu nad človeškimi dušami. Kriv je težkega greha, kdor kupuje zakone, nedolžniku v uteho, kakor pijane vlačuge ter krošnjari s prisilnimi jopiči med zdravimi in ruši, podira, iz strahu pred mladostjo. Kriv je upora in smrti nevednih, ker je njih duše plačeval po grošu. Zato, Žakelj moj, potegniva rapirje, da se izpolni testament.»

Tako je utrujen, da bi najrajši pokleknil na zemljo, položil na rušo glavo in zaspal. Komaj se sklone glava na prsi, že odskoči ves vrtoglav pred spačenimi obrazi, ki se preutrujenim očem prikazujejo.

Gnus se mu plazi po žilah, odpirajočemu vrata v dvorano. Že med vrati bi se okrenil, toda Žakelj ga je ugledal izza mize. Odložil je servijeto po drugi večerji, s kozarcem v roki mu stopa naproti.

«Za boga, kaj je z vami, blèdite ko platno. Je zadeva resna?»

«Mrtev je.»

«Hudiča! Neroda! Kaj ste ukrenili?» —

«Odnegli so ga domov, delo sem ustavil. Zdravnik je bil pričujoč, tajnik je uredil protokol.»

«Prav tako! Ženi izplačamo vso mesečno plačo. Nerodno zanjo. Morda bi tudi ona kaj malega v tovarni?»

«Ne, ona ne bo mogla, gospod Žakelj, ima dvoje otrok, njih varih sem jaz, da me razumete! S samo plačo ne pojde. Izplačati boste morali pokojnino.»

«Vi varih, za boga svetega, pa ne da bi bili v sorodu s tem človekom?» V obličje je posinel od besa, da se mu drzne nocoj ugovarjati.

«Da, varih sem, in brez pokojnine ne pojde. Razumete,» z vročimi očmi ga je meril od nog do glave in v Žakljevi glavi je bil jasen račun: «Fant je nezanesljiv, kakor sem vedel. Že prav, da si pokazal roge. Poženem te kot psa!», v obličje pa se je slinil, pretvarjajoč se v najdobrohotnejšega človeka, cedečega se od usmiljenosti.

«Gospod inženir, prav tako, vse uredimo. Zdaj pa korajžo in pozabljenje, naš dirindaj gre naprej. Dekleta pridejo, nov ples obetajo.»

Brajda je ves v omotici stopil k mizi in pil kozarec za kozarcem. Ob vsakem požirku je čutil izžgano grlo, ki hlepé vsrkava tekočino. Kri je oživela po žilah in dramila možgane k zavesti. Grizlo ga je, da vzbesni, toda sklenil je, da počaka trenutka, ko ne bo zmagoslavje opajalo vseh misli in hotenja. Molče je prisluškoval vsaki izrečeni besedi. Večina je že zapustila svojega gostitelja, pridržel je le par najodkritejših prijateljev. — Ti so torej zbrani za tajni posvet, — je pomislil in si jih je dobro ogledal.

«Kaj zdaj, gospod Žakelj?»

«Stranko osnujemo.»

«To je beseda, kdaj bi že morali misliti na to.»

«E, ni to tako lahko, kakor si mislite. Ljudje rasto iz zemlje. Malokdaj se zgodi, da zemlja zahteva novine in tega trenutka je treba pričakati. Starina jim donaša dobiček.»

«Zakaj bi jim ga ne dali tudi mi?»

Zakrohotal se je Žakelj, očitno dobro razpoložen: «Daj, kaj boš dal, kje boš vzel? Strmoglaviti škrinjarja, to je vse.»

«Iz starih korenin pognal bo cvet.»

«Za vruga, če so pa korenine preslabe?»

«Cepimo, cepimo. Nov program! Zberemo vse nezadovoljneže, dovolj jih bega po naši zemlji, s temi cepimo starino, asket pa, kam je izginil?»

«Že davno je odšel!»

»No, ta nam navrže nekaj etičnih in estetičnih ornamentov, prepotrebni so dandanes! Čemu ga redimo? Otrobi so njegovi melki.«

«Pravzaprav, če si priznamo, mu še nismo privoščili jajca od melka.»

«Ti ostaneš nepoboljšljiv gostosevec.»

«Vidite, stranko moramo imeti; pot je do zmage, brez nje se ne uveljavimo. Armada je prvo, potem udari! — Saj res, gospod Brajda, pozabil sem vam povedati, da prevzame Škrinjarjevo tovarno gospod Priba. Ne morem vas pogrešati pri sebi.»

«Že dobro tako!» Niti ganila ga ni klofuta, očitvidno namenjena mu čez ves obraz. V njem se je pričela oglašati ogoljufana zemlja.

Pojavil se je človek pri mizi, ostri vonj mila je spominjal na brivnico. Šepetal je Žaklju v uho, čez ramo škileč na goste. «Bravo! Spustite zavesel! Vina! Šampanjca! Vse na čast stranke, Škrinjarjevega poraza, na čast naše moči!» Dekleta so nanosile baterije.

«Petelini so napeti! Izprožil!» Kakor zavreto mleko je brizgnilo šumeče vino v golido, kropivnemu kamnu podobno, stoječo sredi mize. Iz pipic ob strani je curljala peneča se tekočina in drug za drugim se je hitro vrstil, dokler je niso izpraznili.

«Izprožil!» je zopet vpil Žakelj in srdito pogledoval še vedno sedečega Brajdo.

Gosli so spremljale približajoča se dekleta, v maske preoblečena.

Z Aronovo brado našemljeno je stopalo pred vsemi visoko rastlo dekle, oblečeno v levita. Iz srebrne kadilnice se je širil omamljivi vonj kadila, pomešanega z opojnimi dišavami. Debeluška, v belih tančicah, prozornih kakor bi bilo njeno telo s pajčevinami omreženo, je pokleknila na mizo, oponašajoča stoječe tele. Krog nje se je razvil kolobar deklet, preoblečenih v resne može in razuzdane žene. V pijanih poljubih so se vila telesa, omahovala v pretvorjenih ekstazah, divje, razvratno plešoča...

«Je moral mojster bit'... Kaj? Ples zlatega teleta naštudirati! In ta fini simbol... naša debeluška, sladka kakor rujni cekinček!» se je krohotal Žakelj in tleskal z mastnimi dlanmi: «Zumba, zumba!»

Brajdi je zašumelo v ušesih in planil je skozi vrata, nihče ga ni opazil. Na stopnicah se mu je zvrtilo in komaj se je obdržal za naslon. Tisti hip je pristopila visoka ženska v črni halji; spoznal je njen glas. «Milan, nikamor ne smeš!» Kakor otroka ga je

vodila v svojo sobo. Sedla sta na zofo in položila mu je roko krog vratu.

Objel ga je vonj rožnega parfuma, ki se ne usiljuje človeku, temveč mu razodeva le opojnost ljubezni, s katero omami ljubeča ženska moža, da čim preje pozabi, od kod prihaja. Razburjeni živci so se prepustili valovom sredi izpremenjene sobe, kjer leže malomarno razmetane obleke po stoli. Ostrina pohištva se je prelila v mehke, očem tako domače oblike. Vsak kotiček hrani svoje tajnosti, rdi in blede kot obličje gospodarice. Palma se košati v sitem zelenju, listi, nabrekli od življenja, ne diha več jesenske žalosti.

«Čudno žalost si prinesel seboj.» Dvoje tlečih ogorkov se mu smehlja. «Vso noč sem oprezala po prstih, kdaj zapustiš brezdnost in se dvigneš sem gori. Ti moj grdi fant, kar domov je hotel. Komaj sem ga prestregla. Ampak povej mi, ti mračni mož, kje si romal zadnje čase, da te niso izkopala moja pisma? Kajne, črke so bile premrtve? — Glej, kako sem te ubogala, pokopana sta srd in sovraštvo, tvoj mir je prevzel mojo dušo, naj počne kar hoče. Tvoja Lina je obnorela! Punčke se love tako po dobrih vah in šumah, se uče vesti v baržun in zlato monograme svojega ljubčka. Tvoje besede šušljajo z vetrovi, vonj tvojih las je nad rožami razpet in od tebe si, veš kaj, želim? ... No, povej mi ... ha, ha.» Šepnila je besedo v uho, ga stisnila k sebi, da so ga dušile goreče grudi.

«Tako sem se že bala, da bi ti res prepustil Škrinjarjevo tovarno?»

«Odloženo je, da ostanem!»

«O, imenitno, reci, da zaradi mene!»

«Ne morem!»

«Ti si nehvaležen, veš kaj. Prav nič se ti ne poda, ti mrzli fant! Kakor prejšnje čase, boš ubogal,» mu je požugala.

«Ne bom, Lina. Pusti šale, tudi tako ne ostanem tu.»

«Sta se sprla?»

«Popolnoma.»

«No, glej ga, kakšne kaprice! Tako ubogljivo dekle ima, vsem njegovim domislekom pokorno, pa se spre in sili proč.»

«Sram me je, da sem se boril z njim vred proti Škrinjarju. Nehote sem mu pomagal. Toda zdaj prihaja obračun med obema. Star je že mož, a tega ne izpusti iz rok. Reci kar hočeš, okrutnej je, lakomen in ne vem še kaj, toda njegov pohlep je poglaj iz zemlje. Ne pozna sentimentalne humanitarnosti današnjih dni, v boju se bije edinole z orožjem. Prestar je mož za današnje dni,

preorjejo ga, toda bodočnost ga zopet pokliče v življenje. Žal mi je, da sem se zadnjič vmešal, lepši boj bi bil z njim kakor z ljudmi tu spodaj.»

«Joj, fantič moj modruje, ljubiti ne zna!» Že se je je pošlašal strah.

«Danes mi ni mar modrovanja, gre za odločitev! Nocoj je umrl človek, ki stopi na Škrinjarjevo mesto. Poznala in občudovala si Janeza, spretno ravnajočega pri mojem stroju. Nocoj ga je požrl. Toda, Lina, ta človek ni poznal modrovanja, ne sentimentalnosti, njegove misli so bile pogon zemlje. Mi se izgublamo v modrovanju, se cepimo v razglabljanju, tiste oči pa so zrle le v višine, kamor se mora dvigniti njegova stavba. Če je bruhnil vate njegov pogled, si razbrala vladarja v njem. Na mesto, kjer je stal, vidim prihajati koristolovce, goljufe, rušilce.»

«Lepo, pa modrujva. — V enem samem človeku se združi vsa moč?»

«Vse drugo je prazna laž. Le iz majolike natakaš v kozarce. Strašnim bojem gremo naproti, z močjo pomladanskih viharjev prihajajo, a mi še nismo preorali zemlje?»

«In kje jo preorješ?»

«Tu spodaj. Tako stoji v testamentu...»

«Kakšen testament? Kaj bledeš? Brezumen si nocoj! In najina ljubezen?» Z nejevoljno šobo se je odmaknila, toplejša in strastnejša v ljubezni. Široka reka ljubezni drvi svoje vode, vse poplavljajoče, v globine morja.

«Tebi na ljubo sem pozabila maščevanje in zdaj, ko je otopela klina mojega noža, me pehaš, odkoder si me potegnil? Dvoje tako silnih strasti ne prenese ženska duša. Slabe so te šale, če me misliš zlomiti.»

«Ostani kjer si. Kar sem storil zaradi tebe, ti ne očitam, toda zdaj se lotim sam.»

«Ne boš se in ne boš! Svoje ljubezni ne izpustim iz rok. Najina ljubezen je več, kakor ves ta boj požrešnih pijavk.»

«Se motiš, ženska!»

«Milan, čuj me, ne želim njegovega konca. Tebe mi je pripeljal in ti si rešil mojo dušo sramu. Če pade on, izgubim tebe. Ti niso dovolj ti travniki in tiste ponosne gore, kamor greva, da se nad solnčnimi prepadi objameva? Midva, ki se strmoglavljava v globine. To kamrico razbiješ, kjer živi ženska, razpenjajoča nebo nad teboj? Kajne, da so vse skupaj le prazne besede? Oplašiti si hotel vroče srce, da ga preizkusiš v ljubezni.»

«Kraljično pojdem odrešit, v cerkev stopim!»

Vzkipela je, planila izza mize, njeno telo se je nosilo po sobi v mogočnih valovih in vila je bele roke nad seboj, lomeče se ob pečinah, kakor bele pršeče pene. S poslednjim naporom svoje blazne ljubezni se mu je utopljenka ovijala krog vratu.

«Ničesar ne storiš! Pri meni ostaneš,» so sikale stisnjene ustnice.

«Pojdem!» Zdrsnila je na tla in predno se je zavedla, je že zginil opotekaje se skozi vrata.

Planila je k oknu in ga odprla na stežaj: «Milan, vrni se, vrni se! Ti, temna noč, zakrij me, požgite zvezde to blazno srce. Ah, saj se vrne...»

«Zumba, zumba!» je tulil pijani glas, plešoč nad vulkani. Hitro je zaprla okno, v trenutku se je upokojilo razburjeno obličje in poteze so se zlile v napeto pričakovanje.

Tudi Brajda je čul divjanje plesa, a nocojšnja noč mu je izčrpala sile. Že dvakrat je obstal pred hišo, kakor bi ne našel poti domov. Zaman se je oziral po napovedi zarij, gostosevci so že žarko goreli nad njim. Ves je plamenel. Odpel si je suknjič in srajco, z razgaljenimi prsi proseč hladno noč pokoja in miru. V sencih je kljuvalo, postajal je od bolečin v glavi, pred očmi je rastla tema, globokejša od noči. Na samotno drevo naslonjen je lovil sapo, dobro čuteč, da je zelo bolan. Z meglenimi pogledi je iskal človeka, kakor na palico bi se oprl nanj. Toda, kaj ni šel baš ta hip mimo njega? Še ozrl se je. In ni le razločil obraza? «Kdo me je pogledal?» je razmišljal, oprezno se ozirajoč na vse strani.

«Jaz.» Razločen glas mu prihaja na ušesa.

«Kdo?»

«Jaz. Janez!»

«Hm, ti? Aha... že vem, kaj si opravil doma?»

«Vse sem opravil. Lepo sem se poslovil.»

«Kam zdaj, Janez?»

«Na Oni svet, v trumi naprej!»

«Na Oni svet?» je strmel Brajda v blede obličje. Nobene mrzlice ne čuti več. Noge so krepke.

«Počakaj, spremim te!» Čez travnike sta zavila. Oni vedno nekoliko spredaj. Nič ne opazi, da se spodtikata ob ruševine, pogrezata do kolen v jame sredi njiv.

«Janez, si videl, kdo je v trumi?»

«Vse sem videl. Brezbrežne množice mož in žena, med njimi žlahtni otroci. Tam so od početka zemlje pa do danes. Po vrsti. V silnih kolobarjih krožijo krog zemlje. V koščenih obrazih sem bral nepokoj. Med njimi molčeči tisoči iz Faraonove dežele, prav spredaj, na čelu njih, tihi možje, še živi zakopani v piramide, da jim strežejo tudi po smrti. Odvijajo se pojoče armade, zapeljane v ledene poljane, s krvavimi brazdami na čelu; svoje oči upirajo ostro na zemljo, kje ugledajo svoje žene in dekleta. Lepo je gledati milijone otrok, z rdečimi križi na hrbtu, z blagoslovljenim orožjem v rokah. Še zdaj pojo svete pesmi. Za njimi krevljajo starci, stokajo oskrunjene žene in dekleta. Uvrščajo se uporniki iz brlogov podzemskih, temnih jetnišnic, vstajajo postreljani v predmestnih ulicah. Nedaleč pred mano gredo milijoni, vsi blatni so vstali iz ozkih jarkov, neznanih grobov. In vso našo zemljo sem videl v kolobarju. Od Gubčevih krdel do današnjih dni roma tudi ona na Sodnji dan.»

«Koga si še videl?»

«Tebe in tvoje otroke. Svoje in najine očete. Spoznal sem jih, trikrat rojene, in kali v materinem telesu. Ne veš, koliko jih je iz naših dobrav in lok, s kraških tal, izpod gorenjskih planin in dolenskih gričev, s štajerskih poljan. Med njimi gre žena, ž njo štirinajst kodrolasih sinov. Nihče ne najde miru.»

«Si videl Žaklja med njimi?»

«Ne, on si je sodil že sam, nam pa bo sodil bog, kajti glas gre od prvih nazaj do nas poslednjih.»

«In kje bo ta Sodnji dan?»

• Janez je obmolknil, njegovo obličje so izbrisale prihajajoče luči od vzhoda in Brajda je sredi zemlje, s čelom med prstjo stegoval za njimi svoje tresoče se roke.

Visoka pesem dneva je pela nad zemljo, ko se je prebudil sredi njiv. Umazan, raztrgan je planil kvišku in dirjal domov. Glava je od bolečin klonila na prsa. Prestopivši prag sobe, je zaprosil vode, nato se sesedel na postelj. Šele proti večeru je žena, sedeča pri bolnikovi postelji, začutila, da je zaspal. Njeno blede obličje je vztrepetalo vsak trenotek, da ga ne prebudi šum otrok, igrajočih se v kuhinji. Popoldne je vzela v svoje okrilje tudi Janezove, kajti bedna žena je prenehala prejšnjo noč misliti.

(Dalje prihodnjič.)

stoletij se izbrišejo pred njim: Ta ali ona dežela, ta ali ona doba nimajo pravice, lastiti si ga. On sodi v človeštvo, on sodi v večnost!»³

(Iz francoskega rokopisa poslovenil A. Debeljak.)

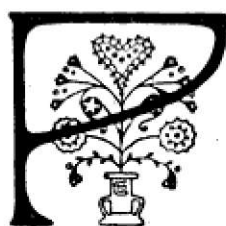
³ Članek je okrajšano besedilo govora, ki ga je imel avtor 15. prosinca pod pokroviteljstvom Franc. Instituta v veliki dvorani ljubljanskega vseučilišča.

Juš Kozak:

⟨Nadaljevanje.⟩

Tehnica.

6.

ozno popoldne se je pripeljal Priba. Na dvorišču se je njegov prožni korak ponašal z zavestjo moči in oblasti; čim bližje je prihajal k Žakljevim vratom, tem nemirnejše so mu begale majhne oči. Trepetajoč so prsti pritisnili na kljuko. — Na široki pisalni mizi so ležali popisani papirji; cel šop se jih je razsul po tleh. Veter bi jih ne mogel srditejše razpihati. Roka pa, ki se je trudila urediti uporne številke, je obnemogla počivala na mizi.

Tam zunaj je na sivih pečinah vzplamtela žerjavica. Čez dan jo je slepilo solnce, a hladni večerni veter je zanetil krvavi žar, da je odseval na nebu in na Žakljevem obličju, utrujenem od kljubovanja.

«Torej vse resnica, kar si sporočil?» Priba se je zavalil v naslanjač.

«Majemo se, morda celo pogrežamo! Vsaka ura prinaša kaj novega. Razdražili smo sršenovo gnezdo. Stari Škrinjar že steguje svoje strupeno želo.»

• «Naša stranka ga je najbrže razkačila. Nevarna zadeva zanj!»

«Stranka, prokleta čudna stranka, ki je ni in ne bo. Lepi denarci so odplavali z njo. Naše lastne ljudi je stari gad samo z zamahom roke prisilil, da so umolknili. V rokah jih je imel, kaj hočeš. Zdaj pa se strupena semena upora, ki smo jih sejali, maščujejo nad nami. Vraga, z lepimi ljudmi smo se spečali.»

«Govori točneje: ti, ne mi!» se je poskušal zasmejati Priba.

«Jaz, seveda jaz, toda z menoj vred vas vzame hudič!»

«No, kaj nameravaš?»

«Nameravam? Nič! Odgovarjati je treba na udarce, treskajoče od vseh plati. Počakam ugodnejšega trenutka, da se vržem zopet nanj. Vohati, edino vohati, kdaj napoči prilika.»

«Kako z denarjem?»

«Ga ni. Zadolžen do vratu. Iskal sem posojila, vsi so odrekli, ne zaupajo. Za to je že Škrinjar poskrbel. Rabil bi ga danes, jutri, pa ga izkoplji iz zemlje. In zdaj prihaja ta štrajk!»

«Štrajk?»

«Seveda, zato sem te vendar pozval. Še nocoj se zgrabiš z njimi. Sam ne morem, veš ne poznam ljudi, s katerimi si se ti ves čas pečal. Pred nastopom nočne službe hočejo zvedeti za odgovor.»

«Ti popustiš seveda!»

«Ni govora! Kje naj vzamem? Sicer pa ne poznaš njihovih pogojev, tako nesramnih, da te bo zasrbela dlan in bi najrajši udaril prvo živinče pred seboj. Skrajšanje delovnega časa, povišanje plače in vrag vedi, kaj še vse. Spodaj v pisarni leže pogoji, pozneje si jih ogledaš. Ni govora, da se umaknem.»

«Veš, nategoval si pošteno, to je resnica. Kje dobiš denarja, če se ti upro ti rokomavharji?»

«Upro? Hudiča, si iz testa, ka-li? Streti jih moramo. Pognati na cesto, če se ne podvržejo. Vidiš, tega trenutka je komaj pričakoval Škrinjar. Odkril je našo slabo stran in zamahnil. Strašno bije pest stare grče. Kako je lansko leto mlatil po Kolarju! Močnejšega je zrušil v prah. Čez nas pa pade ta mastna pest, da se nam ukrivi hrbtenica. Ob prvem udarcu se opotečemo kakor pijani. Sicer je res, ugodno priliko je izrabil. Borzne špekulacije so zlato spremenile v govno; zadolženi smo, štrajk se obeta. O, gospod bo imel lepo žetev!»

«Si trdno prepričan, da udari?»

«Kakor amen v očenašu. Odpoved posojila je njegovo delo. Za danes je napovedal svoj obisk, kjer razloži ostalo. Vsak hip ga pričakujem, Prosim te, preglej delavske zahteve, namaži si jezik s kolofonijo, nauči se ga pretvarjati iz loka v bič. Razumeš?»

«Dobro! Kaj počne Brajda?»

«Ne zmeni se zame! Mesec dni je ležal, zdaj prihaja v tovarno. Mož prebada s svojimi šivankami. Njegove niti tko zanjke, še nevarnejše od Škrinjarjevih pesti. Zdaj veš vse!»

Na dvorišču je zabrnel avtomobil. Žakelj je vstal, spremil Pribo do vrat, prekoračil sobo, kjer se je med vrati pojavila težka postava Škrinjarjeva. Malomarno je segel v ponudeno mu roko, uprl svoj pogled v pojemajoči ogenj na gorah, škileč čez ramo na soseda, kateremu je kopica besedi zastala v grlu.

«Prišel sem, da urediva zadevo glede moje tovarne!»

«Plačam najemnino!»

«Premisli mirno in ne rini glave skozi zid! Poravnaj se, kajti veruj, da si se zadušil!»

«O, kaj šel!» Odgovor pa je bil skoro otroško boječ.

«Pravim, zadušil si se. Midva sva s Kolarjem bot, podprli smo ga. Njegov denar je naš denar, v solidnem delu njegovih rok smo naložili plodonosno premoženje.»

Žakljevo lice je posinelo. Pognalo ga je kvišku: «Tako torej! Odkdaj pa ta izprememba? Saj si komaj vstal od večerje na njegov račun?»

«Čas zahteva. Vprašam te enostavno: stopi v našo službo, delaj za nas, če ne...»

«Čas? Lopovstvo! Človeško ime ste mu vzeli, zdaj vam je dober.»

«Lepo mirno, Žakelj! Njegov denar leži v naši banki, stroji teko, zdaj se odloči!»

«Sem se že!»

«Ne budali! Z njim ne vzdržiš. Lepe zveze ima in dobro, poceni blago!»

«Razumem!» Duh, ki je izpregledal v trenutku vse posledice, je za hip opešal.

«Delaj za nas, Žakelj!» so previdno tipale besede.

«Nikdar in nikoli!»

«Potem prodam! Ne zanesem se nate. Škoda denarja. Zadolžen si, posojilo so ti pametni ljudje odpovedali in štrajk preti. Mislim, da že danes!» Žakelj ni našel odgovora, niti sopsti ni mogel, le palec desne roke je pregibal.

«Hudič si, Škrinjar!» je vzbuknil s težavo.

«Lepo počasi, ljubček! Zdaj vidiš, s kom se bodeš! Vsemu si sam kriv. Imenitnega inženirja imaš, stranko, denar, in tako. Ti pa si zapravljal, se bratil s sodrgo, uganjal nečedne kupčije, goljufal ljudi, vrednost blaga v cenah postoterjal, kdo naj ti zaupa?»

«Tožim te za odškodnino, če prodaš tovarno!»

«Aha, pa nisi nemara celo pogodbe ponaredil? V moji stoji razločno zapisano, da jo dajem v najem do prodaje. Seveda sem mislil tedaj na te, a tako?»

«Goljuf!»

«Ni me ranilo, ti me ne ogoljufaš!» Mirno je vstal in stopil k vratom.

«Boš?»

«Ne!» Potne srage so orosile čelo.

Škrinjar je skomignil z rameni; na dvorišču se je poslovil avtomobil.

Ko je vstopil Priba, ga usta niso mogla pozdraviti. Dolge minute molčanja so presajale misli med obema. Zunaj je izgorevala žerjavica v vijoletni luči.

«Na nož gre. Tovarno proda Kolarju, s katerim se je zvezal proti nam. Če izbruhne štrajk, smo izgubljeni.»

«Popustil!»

«Sam si bral; kje naj vzamem denarja? Podvojiti moram delo, ne pa zmanjšati.»

«Napovej konkurz!»

Žakelj je dvignil oči. Slast besede je razgrela srce, da je zaslepel po samoti. Izprožil je roko, krepko povdaril prošnjo, naj se ne uda zvečer delavcem, temveč jih stre in zmami. Pozneje naj se zopet oglasi.

Monotono škripanje peska pod nogami delavcev, zapuščajočih tovarno, ga je upokojilo. Iz daljav je pričaral pogled mogočne slike. Izmuzne se težkim pestem, če napove konkurz. In kakšen bo ta konkurz? Izbuljene oči Škrinjarjeve bodo strmele vanj, odhajajočega na novo delo. O gotovo ga zaslepi požar njegovega konkurza. Gadu bodo odsekali rep, toda on se ves krvav požene zopet kvišku in vseka iz zasede. Roke spuste precep in smrtna agonija izvrši sama svoje delo. Ranjena žival pa se povleče v svojo luknjo, da si opomore in se izleči. V miru in pokoju ji zopet nabrekne zob od strupa, namenjenega njenim preganjalcem. Opojno tolažbo mu vlivajo te misli in pest se zopet krči: «Ne, Žakelj se ne uda. Ne drhali, ne tebi, Škrinjar!» Pod trdo skorjo se oglasi lačna vest. Pričarane slike prično ugašati, telo in duša se zgrozita nad njimi, nista še pripravljena. Srd orje globoke brazde. Oko iskri v nenasitni jezi, da se mu je uprla drhal v trenutku zmage. Če bi se mu posrečilo ukrotiti golazen, zevajočo od vseh plati, bi z lahkoto tekmoval s Kolarjem, edino oporo Škrinjarjevo. Dedščina bo potem zapisana njemu: «Ne, Žaklja ne uničite!»

Mehko je potrkala roka na vrata. Presenečen se ozre, kajti že dolgo se ni oglasil v njegovi sobi tako proseč klic, le trde pesti in hinavski prsti so tipali doslej po vratih. Prvi hip, ko je ugledal pred seboj Lino, je menil, da se je zmotila. Rdečico na licu je senčil široki klobuk, toda korak je razodeval, s kako težavo je prestopila prag. Vse pripravljene besede je posušila zadrega in vročične oči so iskale pokoja zunaj, v tišini večera. Ogovoril jo je. Zakaj prihaja; se je li premislila in odpustila? Samo glavo je sklonila na vsako vprašanje, da je ne izdado besede. Njemu pa je trenutek narekoval spravo.

«Lina, danes zabijajo pokrov nad nami.» Prisiljeno se je nasmešnil.

«Štrajk napovedujejo. Kaj pa je hotel škrinjar?»

«Tovarno proda. Ne zaupa nam več. Če stremo štrajk, smo rešeni!»

«In naša last, naša tovarna?»

«Ruši se!»

«Naša?» On ni razložil posebnega poudarka bolestno poslušajoče duše.

«Da, da! Vidiš, tako je!»

Z ledenim preziranjem resnice je vprašala: «Imaš čas? Na sprehod bi se peljala.»

Nekoliko se je obotavljal, izgovarjal, da ga pričakuje Priba, toda njena prošnja je postajala drzna. Obljubil je in ukazal na preči. Le za par trenutkov skoči v pisarno.

Sredi svoje sobe je krčevito sklenila roki: «Moj bog, vse bo zapravil, tudi moj del, za katerega me je ogoljufal.» Nič več ni poznala same sebe, odkar je ljubila. Kako je še pred kratkim časom gorela v eni sami misli, da ga uniči in se maščuje nad njim! Stud in gnus ga ji je naznanjal skozi zaprta vrata. Zdaj pa je iznova oživela ljubezen do svoje posesti, kjer je v pesku razbirala očetove korake, presanjala ure prve razposajenosti, našla človeka, ki mu je danes udana do blaznosti. Da bi se morala zdaj iztrgati iz naročja domačije, si še misliti ni mogla. Boječe se je ozirala v bodočnost, kdaj nevešča in zločinska roka oskruni belo obleko neveste, v kateri hodi ona k maši svoje ljubezni, ki jo je oblekla vsa zemlja pod strmimi gorami. Kakor velik, gnojni tur se ji je zazdel mož, v čigar objem jo je vrgla zločesta usoda. Iz mračnih kotičkov, kjer je kovala obupne načrte, je stopila v solnčni hram, ki mu je sinji obod nebo in zemlja tla. Njeno srce pa bije sredi veličastnega prostora. V solnčnem jutru se nosita orel ljubezni in kragulj srda. Krvoločna ptica plove nizko nad zemljo, žive rane seče v njem srce, tako udano smehljajoči se zemlji in belemu očetovemu domu. Orel je še vselej zgrešil svoj cilj, kadar je krožil nad kraguljem, da ga prežene za vselej. Vrača se nazaj v svoje višave, kjer poje s svojimi krili in telesom pred obličjem neba pesem ljubezni.

Prevdarna in računajoča žena je izgubila ravnotežje. Viharji pomladi se igrajo z njo kakor z razkosanimi oblaki visoko nad polji, nosijo jo temnim ciljem naproti.

«Ostanite doma!» je velela hlapcu na dvorišču, «vozila bom sama!» Začuden jo je pogledal Žakelj, s kakšno naslado je zgrabila vajeti togotnih, spočitih konj. Nemirno sta strigla z ušesi, njih vroča sapa je v bisernih meglicah lila iz nozdrvi in z gobci

sta se trgala, kakor dva razposajena tигра. S kočijo bi predrļa železna vrata, tako sta švignila z dvorišča in hlapcu so trepetale roke od brige in naglice.

Smehljajoče jih je opazovala, kako iščeta ceste, vozita tik ob jarku. Ona sama se še ni zavedla, kam bi zavila.

Trenutek premišljanja je vzbudil njen ponos, da ne zdrči naravnost v smer, kjer prebiva on. Med travniki, tako se je naposled odločila, je v širokem loku usmerila uporni glavi konj, čudovito pokornih nežnim rokam. Do razkošja se je opajala, ker dir se je spremenil v brizgajoče curke krvi.

«Pazi na levega!» je previdno zašepetal Žakelj, zapirajoč si usta pred vetrom. «Nevarno striže!»

Kako bi pazila, saj je komaj pričakovala, da se dvigne voz in se v viharju požene nad livadami in gozdovi! Ni ji mar, krotiti razposajenega belca, čigar kopita vriskajo po beli cesti, glasno oznanjajoči njemu tam, v belem domu, njeno boleost in ljubezen. Slepa in gluha za vse, je sunkoma nategnila vajeti, da se je vzpela divja žival, potegnivši v drznem skoku tovariša za seboj. Ponosne glave so uprle svoje oči v nebo in iz širokih, tresočih se nosnic je bruhala gola samopašnost. Razgibalo jo je čustvo, ko da ne sedi več na vozu, temveč da jaše na belih, usločenih hrbtih, prelita z njima v eno samo bitje. Par streljajev pred mirnim, ponižnim domom, z zelenim vrtom obdanim, se jima je zmedel korak, povescila sta glave proti hiši, dobro čuteča po vajetih, da se roke odločujejo. Ponos je podlegel ljubezni, peketa la so kopita in Žakelj jo je osuplo pogledal, zakaj je ustavila.

«Stopi in povabi Brajdo na večerjo!»

«Nocoj?»

«Nocoj!» je zaukazala nerodno se motajočemu z voza, skočila lahkono ga h konjem in jima delila sladkor iz roke. Vroč a sapa je božala zardele dlani, konja sta se ji poljubljajoča roke dobri- kala z glavami.

«Vidva sta mi dva prava, otročička moja!» Nežno je drhteča dlan otirala potne, lesketajoče se vratove. Skoro otožna sta upi- rala vanjo svoje razumne oči, kakor bi čutila, da jima je ljubezen dodeljena samo za hip, ker je izgrešila svoj cilj.

«Pride!» se je oglasil Žakelj za hrbtom.

«Kaj počne?»

«Z otroci se igral» Prav nič ni opazil, da njene oči sprašujejo zavese na oknih.

«Pod gore se peljeval» je pristavila glasneje kot navadno. Tik pred hišo je obračala, živahno se pomenkujoč z živalicami.

Parkrat je poskušal Žakelj z vprašanji napojiti svojo radovednost, toda vselej jih je prezrla.

Radost, združena z nemirnim pričakovanjem, ni poznala nobenih meja več. Kakor je preje negotova in, boreča se ves čas s seboj, s slastjo sledila nemirnim konjem, tako se je zdaj izpremenil njen pogled v vršečo pšico, naperjeno v ledena pobočja sivih pečin.

Šelesteli so visoki topoli, polzaprte oči so megleno opazovale, kako drve mimo nje nazaj proti belemu domu. Jadreno vihrajo velikani in ona jim zleknjena v mehkem naslonjalu naroča pozdrave. Vsak listič sprejme poljub na pot. Izpod kopit pa poje: pride, pride! Klici opešajo in kakor bi se kosala, ponavljata venomer: reši te, reši te, Lina!

Žakelj je poskušal pripovedovati, a hladni veter, padajoč z visokih grebenov, mu sili v grlo. Na nebu so zažarele zvezde in daleč je kot krona ostrega grebena sijala večernica na zemljo. Najrajša bi spustila roke in razigrana belca bi jo popeljala tja gori do žareče plamenice. Čutila je mrakove in kako nemirno iščeta cesto. Prebujena iz sanj, je z grenkobo v duši obrnila, poglala proti domu. Zdaj jo je nemir popolnoma obvladal.

Drevesa so že romala nazaj, a nobenega pozdrava ji niso prinašala. Žalostno so ji padle vajeti v naročje. Sunek in Žakljev krik jo je pretresel. Roka ji je iztrgala vajeti, pred seboj je zagledala še na mestu vzpenjajočega se drhtečega belca. Tik pred Brajdinim domom sta se splašila in zavozila v plitki jarek poleg ceste.

«Slabo znamenje!» je zašepetalo razburjeno srce; utrujena od zločestih slutenj je prepustila vajeti njemu in zavita v plašč ni videla ne zvezd, ne konj pred seboj.

7.

Brajda je razločil pod oknom paket konj in vedel je, da je še časa dovolj. Po bolezni še ni prestopil vrat tovarne, posedal je med otroci in se igral z njimi.

Njih mehki, vedno radovedni pogledi so tudi iz njega napravili otroka in preganjali prihajajoče trenutke boja, pred katerim je duša še trepetala. Tako dobro mu je delo, poslušati zlate besede mladih src, prekipavajočih od same radosti življenja, ko se še smeh in solze ne razločijo med seboj. Za te dušice je morje življenja lesketajoča se gladina, ki ziblje na svojih bleščečih valovih brezskrbno, zasanjano barčico. V njih smehu, porojenem brez povoda in brez smotra, si pere človek svojo dušo grehov in zablod.

Toda kadar sta se Janezova dva zagledala sredi igre nevedé in nehoté v daljnje svetove, so ga presunili žalostni, izgubljeni pogledi in mu priklicali v spomin tisto noč.

«Sta že v procesiji,» je razmišljal. «Kdor se zagleda v daljave, je že uvrščen. V njih dušah je vzcvetela temna, žametasta mačeha, iskreče veselje ne zastre črnih globin. Ljubezni iščejo oči s črnimi mačehami v svojih globinah. Prvo predpodobo božje ljubezni, materino in očetovo, sta že izgubila na kratki poti življenja, kdove kdaj jima zasiže druga. O, še onkraj groba jo iščejo.»

Fant je vprašal popoldne, molče zapustivši igro: «Gospod, kdaj pride najina mamica?»

«Mamica? Ko ozdravi, bolna je!» In z grenkobo je zatajil pred fantom misel, da ni povratka, kogar je ogoljufala ljubezen in mu ostane le spomin še za vse življenje edini spremljevalec. «Kaj porečeta, kadar zvesta? Iz procesije ni rešitve».

Tako se je zatopil, da ni slišal tolažbe svojega edinca: «Miklavž jo je vzel, drugo leto vama jo prinese.» Šele zadnje besede so ga zdramile. Ostrmel je nad otrokovo krutostjo.

Vstal je in sedel k oknu. Zopet ga je opajala rešnja misel. Usmiliti se procesije in zaklicati z glasom vpijočega v puščavi. Boj, na čigar bandero je prisegel, že gori in on sam nestrpno pričakuje, da mu desnica zgori v plamenih. V tem mesecu samote je sklenil, zoperstaviti umirajočemu rodu krivičnih gospodarjev prihajajoče iz drameče se vrste. Le kolo zavrti v smer, po kateri hlepi njegova zemlja že stoletja. Okrog nje, tihega in globokega ribnika, se zbirajo milijoni znanih in neznanih ljudstev.

«Morda odrešim svojo kraljično,» je govoril duh in šel ji je naproti z gorečim srcem, v katerem vre lava, kakor v večnem ognjeniku. Ljubezen in žalost sta izgoreli v silnejšem ognju, v plamenih punta.

Žena je že dolgo slutila vstajajoči vihar. Spominjala se je večera, trenutka pred gozdom, in še danes jo spreleti, kadar zagleda pred seboj razbeljene poglede. «Kaj stori ta nemirni človek?» je premišljala v dolgih večerih, šivajoča pri postelji spečega deteta. Vrstili so se spomini prvih dni ljubezni. Razposajen in vesel fant je bil. Malo boječ včasih. Toda obetal je že tisti čas, da se ne umiri kri, če zavre v njem. Ona je hrepenela po mirnem življenju in zbala se je prvič, ko ga niso utešili stroji. Tisti časi so bili zanjo le še trenutki pokoja. «Da ni prišla ta ženska,» se je srdila v njej užaljenost, «bi ga mogoče nihče ne potegnil v vrtinec. Izvabila ga je iz hiše in družine na cesto po tepuhov. Saj je ne ljubi, toda pomladni vihar je zdramil speča

semena. Nemirna in razbrzdana kri, ki ne pozna ljubezni, ampak uživanje, odpira pred njim globine, da ga vabijo s svojo opojno omotico». Tako je premišljala in ugibala in delo njenih rok je ostalo živ spomin na te noči. Toda oko ni počivalo, sledilo mu je vsepovsod, pa če bi moralo oslepeti iz ljubezni.

Vstopivšo v sobo jo je spekle njegovo prisluškujoče premišljevanje. Skrbipolni pogledi so ga pozdravili, ko je sedela pred njim.

«Žakljeva kočija je stala pred hišo!»

«Da, póme je prišel!»

«Pojdeš v tovarno?»

«Pojdem. Nocoj izvem, kaj se pripravlja. Ves izpremenjen se mi je zdel.»

«Torej zopet tja...» je povabila glavo. On pa se je sklonil in jo pobožal po laseh. Skoro bi zavriskala v opojnem občutku, čuteč njegovo žarečo dlan na temenu.

«Naš trenutek prihaja.»

«Milan, zakaj se toli ženeš? Ali ni morda krivično tvoje sovražstvo?»

«E, dušica, to ni več sovražstvo, kar gori tu notri. Boj, oster in trd, se vname med nama. Ta človek še ni spoštoval človeškega čustva. Samopašna zver je stegnila svoje kremplje nad ljudstvom. Dolgo so krvaveli, dokler se vendarle niso ojunačili. Saj si sama videla, kako umazane strasti je skušal razpaliti v ljudeh, da bi lažje zavladal nad njimi.»

«In misliš, da bo bolje, če pade?»

«Bog mi je priča, žena, da mislim tako. Če zdaj molčimo, strmoglavimo bodoče rodove v prepad. Ko dobojujemo boj ž njim, pričnemo s Škrinjarjem. Ta je grčava korenina, a najprej je treba zatreti bolezen!»

«Nekoč si delal in se žrtvoval zanj.»

«Slep sem bil in se pehal, imaš prav. Nisem videl, da se pod njegovimi prsti pretvarja vsako dobro delo v deseteroglavo pošast. Če služiš njemu, si sokriv greha.»

«In kaj storiš?»

«Hm! Kar stori in zahteva ljudstvo. Nocoj se odloči in potem nastavi čašo pod slapom časa. V par urah vstane ogoljufani trpin in se rodi iz njega puntar, da razčisti ozračje, kjer bo zopet lahko dihal polnih prsi. A danes ne more niti trpeti več.»

«Tudi Škrinjarja sem videla popoldne.»

«Da, da. On sam je kriv, da je vstal Žakelj nad nami. Pomagal nam bo, ker hoče zatreti lastno bolezen, a povem ti, da je njegova krivda težka in bo padel pred prihajajočimi.»

x Anton Vodnik: Česa prosiš? — Ivan Lah: Angelin Hidar. x

«Ali že greš?»

«Grem! V par urah zavrti čas svoje kolo in stre nekoga.»

V temno noč so ga spremljale njene solzne oči. Zunaj v kuhinji je poklicala otroke in da najde tolažbo od zlih slutenj izmučeno srce, jih je zbrala krog sebe: «Otroci, molite za očeta!»

(Dalje prihodnjič.)

Anton Vodnik:

Česa prosiš?

Česa prosiš,
dežjâ pomladnega, šumeča svilenina?
Odpri sem ti okna na stežaj,
da sobo si zalila mi kot senčnat gaj.

Česa prosiš?
dežjâ pomladnega, šumeča svilenina?
Odpri sem srcé ti na stežaj...
O, deklica ti v daljnem vetru —
kako je tih in dober najin maj...

Ivan Lah:

(Nadaljevanje.)

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

7. Beg.

Roko je ležala temna noč okroginokrog, so se tiho zganile priprte dveri in v ječo je stopila Juta, iskaje z roko po temoti roko svojega viteza. Kralj Rišar se je oprijel njene dlani in ji sledil. — Plazila sta se tiho, globoko sklonjena, po nizkem podzemskem hodniku, ki je vodil mimo ječ in rogov semtertja in sta končno dospela v večji predor, kjer je bilo po zraku čutiti, da se bližata izhodu, kajti v podzemskih hodnikih je ležala vlaga in gniloba in zdelo se je, da se plazijo po tleh kače in divja golazen. Vodeča se za roko šta stopala naprej, oprijemaje se trdih sten, ki so jima bile edini vodnik. Ko sta nekoliko postala, sta začutila svež veter, ki je pihljal od zunaj in jima oznanjal bližnje odrešenje. Stopila sta v širok prehod, skozi katerega sta se vračala vsako noč domov, ko ju je jutranja zarja zbudila iz sladkega spanja in sta morala zapustiti svojo posteljo na skriti zeleni trati.

Med umetnikom in med neumetnikom vlada takšno korelativno razmerje, ki predpostavlja v danem slučaju enako bazo umetnikove in neumetnikove notranjosti. Raziskovanje teh notranjosti je torej od te strani naravnost odvisno od poprejšnje analize dotične skupne baze. Ko enkrat to bazo poznamo, ni več principijelnih težkoč, priti do nadaljnjih diferenc, ki zadevajo umetnika kot aktivno-ustvarjajoči, neumetnika pa kot receptivno-živajoči del omenjene reciprocitete med njima.

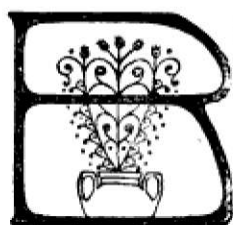
V zmislu teh metodičnih predraziskovanj hočem v svojem drugem eseju poizkusiti podati analizo umetniškega ustvarjanja, in sicer na ta način, da bom izkušal najprej izklesati one **elemente**, na katerih je psihološko ozadje tega ustvarjanja zgrajeno, na to pa se hočem obrniti h **kompleksu** tega ustvarjanja samega in podati na njem one strani, ki so v danem slučaju skupne ustvarjajočemu umetniku in umotvor uživajočemu neumetniku, kakor tudi one, ki v tem slučaju še vedno ločijo umetnika od neumetnika.

Taka analiza tega pojava se mi zdi potrebna in koristna baš danes, ko se spričo pojavljanja raznih novih umetniških struj in strujic govori vsepovsod o tem pojavu, a premnogokrat na način, ki ne stoji v nobenem razmerju z resnobo in globočino tega pojava samega.

Juš Kozak:

⟨Nadaljevanje.⟩

Tehnica.

rajd se je nasmehnil zastrtim zavesam. Nič več ne grozé izzivajoče v noč, je pomislil, nocoj so oslepele oči, ki so vsako noč dramile hišice pod hribom. Ozrl se je in videl, da tam ne spi še nihče. Nič več bojazni, ostro uprte budne oči so mala okenca. V razsvetljenem poslopju tovarne gluha tišina. «Aha, pestí kujejo!» Toda že trenutek nato je pomislil, kako se bori zdajle mož med njimi z vso sladkostjo lažnivega srca in zbal se je: «Nemara jih vendar pregovori.»

Lina je stopila prihajajočemu naproti. Rdečica na licu je izdajala ves njen nemir in oči so ga poljubljale z bleščečim pozdravom: «Kako dolgo vas že nismo videli!» Dvoje belih golobov mu je priletelo na dlani.

Žakljeve, s krvjo podplute oči, so se umaknile. Molče je zajemal, se vmešal le s kratko opazko, pogledujoč ves čas nestrpno na uro in k vratom.

«Čas bi že bil, da odneha, prekleta drhal!»

«Brajda, ste že rešili kdaj žensko iz vode?» Lina se je sklonila čez mizo.

«Ne, gospa!»

Njene oči se niso mogle odtrgati od njega: «Slišite, zdajle se potaplja ena.» Celo Žaklja so neprijetno dirnile njene besede. Bliskoma je pogledal oba, toda takoj zopet povetil oči. Od minute do minute ga je napihoval srd in ves je bil zabuhel v lica.

Njej pa se je tresla roka, dvigajoča čašo: «Brajda, par kapljic krvi sem vam potočila v čašo!»

«Bedastoče!» godrnja mož in Brajda pomisli: «Kaj neki namerava? Saj blazni!»

«Čudne sanje sem sanjala nocoj, inženir. Lep vrt sem imela, pa ga nisem še v življenju pogledala. Oj, jaz nemarnica! Veste, lep fant je prišel po cesti, zasadil je čudovit nagelj sredi vrta. Od tedaj pa sem vsako noč preležala pod rožami, joj, kako sem ljubila svoj vrt! In fanta tudi, pa kako! Ti grdi fant, kakšen prevarant je bil. Hudobne ljudi je pripeljal in mi je ves vrt razdejal. Kaj pravite, ni grdo ravnal z menoj, ubogo nemarnico?»

«Ni bilo lepo!» je siknil Brajda, peneč se od jeze nad njenimi izbruhi.

Žakelj se je oglasil: «Kako mislite? Se posreči Pribi?»

«Kdo ve!»

«Devet, in še niso pričeli.»

«Eden bi jih lahko ukrotil, pa je nima kapljice ljubezni več v duši. Vse mu je posrkala strupena ženska!» Zvonko se je zasmejala.

«Škrinjar ima svoje kremplje vmes.»

«Motite se, gospod Žakelj.»

«Dobro ste poučeni, inženir,» se je zopet smejala. Brajda je videl, kako drhti in se ji prsi ne morejo več umiriti.

Med tem je vstopil Priba. Sopihaajoč je sedel poleg Žaklja.

«Izgubljeno je. Vrnili so se!»

«Ka . . . a . . . aj? Drhal! Z bičem nanje, na pse!» Težko sopenje je vzvalovilo tišino, kakor bi sova prhutala nad njimi.

«Jaz se ne udam! Jaz ne! Morajo in morajo na delo. Bič zažvižga nad njimi, da brizgne kri. Prekleta sodrga, da se drzne v najhujšem trenutku, tik pred zmago, napovedati štrajk. Kaj sledi jutri, če jih ne uženemo? Polom tovarne, ne pedi zemlje nimamo več pod seboj. Povem pa, da jim bo izza prstov kapala kri, take bodo posledice.»

Lina je požirala besede in vse telo se ji je šibilo. Skočila je kvišku, valovom podobna je vzkipela. Prisiljen nasmeš smrtno groze ji je skrivil ustnice:

«Brajda bo rešil tovarno! O jaz vem, da jo reši! On se mora pogajati. Le ti si mož, ki odvrne zločin in vrne mojo last. Ti sam si tisti lepi fant!» Omahnila je nazaj in vino se je razlilo po mizi. Brajda je grizel ustnice in dolgo sta se merila z Žakljem. Sovražen, porogljiv smeh je butal v uporno obličje. Že je odprl usta, da mu pljune v obraz, kar se v hipu dvigne in izpregovori skoraj dostojanstveno: «Če vam je, gospod inženir, res sveta lastnina moje žene, poizkusite ukrotiti drhal. Plačati in delovnih ur zmanjšati ne morem. Vse drugo jim lahko obljubite. Če ne dosežete ničesar, je tovarna na bobnu. Staremo ali pademo in z nami pade tudi tovarna, njena last.» S posebnim poudarkom je omenjal ženo, ki je sedela tam, blede in voščena, vsa ugašajoči mrtvaški sveči podobna.

«Pojdem in se pomenim!» Trdo so zvene le besede. Brez slovesa je vstal. Med vrati ga je ustavil Žakelj.

«Jutri zvečer skličem sejo naših ljudi. Tam vas pričakujem.»

Komaj je stal na stopnicah, je planila Lina za njim.

«Brajda, reši me! Reši nas zločina!» Vrgla se mu je krog vratu in se mu blazno zastrmela v oči: «Veš, zločin se zgodi, če ne poмагаš. Usmili se moje lastnine, iz roda v rod podedovane. Vzemi jo, ampak reši.»

«Miruj, Lina! Ne vem, kaj se bojiš?»

«Jezus, ti nočeš?»

«Ne!»

Zgrudila se je na kamnite stopnice.

«Brajda, potem je konec vsega.»

«Mora biti!»

«Ali blazniš, Brajda?» Krčevito se je oklenila njegovih nog.

«Pomiri se, Lina, vse se dobro izteče,» je izpregovoril v mučni zadregi.

«Saj sem vedela, da me rešiš!» Naslonjena na zid, ga je spremljala z očmi. Še enkrat se je ozrl in groza mu je odvrnila pogled od črnih globin, zevajočih sredi prstenega obličja, kakor dvoje krvavih ran.

Pred hišo se je srečal zopet z žarečimi pogledi hišic pod hribom. «Zdaj se pripravljajo za težko breme!»

Sklonil je glavo in noč mu je zašepetala Janezove besede: «Na sodnji dan gredo!»

Stisnil je pest, siknil trdo in ostro: «Ne!»

8.

Ves dan so ležale jesenske megle nad molčečo pokrajino. Počivajoča tovarna je zatisnila svoje oči. Če je stopil človek mimo zaprtih oken in vrat, ga je prešinila čudna groza in zdrznil se je, ker je zastalo srce pokrajine in je nebo zastrlo svoj obraz z žalnim pajčolanom. V prejšnjih, jasnih dneh so kipele visoko pod nebo bele gore in zdelo se je, da drže globoko pod seboj varno na svojih dlaneh tiho mestece. Danes pa je visoki, mračni dimnik zrastel v velikana. Mračno čelo poslopja je sikalo svoje temne poglede tja pod breg v majhne hišice, ki so dobro čutile tleče besede njegovega sajastega kamnja: «Zakaj ste mi storile to?» In odgovarjale so ponižne hišice: «Nismo ti storile zla. Ljubimo te kot mater, ki nam režeš vsakdanji kruh. Oči se nam smejejo, kadar bruhaš in sopeš svoje temne oblake dima pod jasno nebo in zapiraš váse naše gospodarje, njih žene in otroke. Kako bi ne verjela naši ljubezni? Vse smo ti dale, kar smo le mogle. Gola rebra ti razkazujemo, saj že dve leti ni zakrpala gospodarjeva roka naše strehe, luknje v zidovju pa so zadelane z blatom. Dva količka je zabila ženina roka, da postavi lično klopico in uto pred nami, pa se je izvilo iz matere tretje dete. Ko je vstala iz postelje, je morala vate, da jim ohrani življenje, katerim smo za dediščino zapisane po postavi. Ginemo in razpadamo, že bo nad zibelko posijalo nebo, pa kaj, saj veš, kako trda je pot gospodarjeva!» Žakljevo poslopje za tovarno je s svojimi zastrtimi okni sovražno motrilo pogovor. Neprestano je švigal avtomobil semintja ter kot preplašena, begajoča vest dramil mesto s svojim nemirom. Zagrizeno je drvel črni krt, od jeze mu je nabreklo telo, poizkušal se je zariti v zemljo pred pogledi izpod hriba.

Na večer se je pretrgalo mračno nebo. Skozi razpoko je posijalo krvavordeče solnce, beli robovi oblakov so vzplamteli v škrlatnih plamenih in izgoreli. Ognjeni curki so lili na zemljo, zalesketala so se velika okna tovarne. Vsepovsod so metala svoje plameneče baklje. Brajda, ki se je napotil mimo nje pod hrib na poslednji pogovor z delavci, se je ustavil in začudeno ozrl vanjo, ker tako lepe in tako pošastne sredi polj je še ni videl nikoli. Sajaste zidove je prevlekla polt žarečega marmorja in v njegovem okviru so trepetala velika, drhteča srca. Zločesta slutnja se je porodila v njegovi duši, da jo zdajle gleda poslednjič in prvič pred seboj. Tega veličanstvenega telesa niso mogle ustvariti človeške roke; mračni, podzemeljski zidarji so jo sezidali ter jo dvignili sredi viharne noči v naročje zemlje. Pred njim ni stalo ogromno,

mrtvo telo; v teh srcih, gorečih pod lesketajočim se nebom, so trepetala srca vseh, ki so si v njej gnetli in mesili svoj kruh med jeklenim železjem. Ne krasi je beli zidovi cerkvic po hribih, katere je nebo postavilo na zemljo, prekletstvo tajnih globin pod zemljo deli v njej svoje darove, črpa in izsesava do golih kosti.

Po baržunastotkanem prtu zemlje je nadaljeval svojo pot k delavcem, ki so mu sporočili, naj pride zvečer na zborovanje, kjer bodo poslušali njegove nasvete in se odločili za poslednji korak. Dopoldne se je že mudil med njimi, toda v zaklenjenih hišah so mu neradi odpirali; posameznikova volja ni več odločevala in usta niso dajala odgovora.

Pred očmi so mu še vedno bleščala plamteča delavska srca. Kakor brezštevilna solnca, ki se ne morejo zliti v eno samo, so nihala pred njim. Zazdalo se mu je, da ga spremljajo vsi mrtvi in živi v tem tistem večeru, katerega je dramila le enoličnost časa, zveneča z visokega stolpa. Minute so nehale biti minute, v večnost so se raztegnile in v tem brezčasju so gorela pred njim srca rodov, črnih in zamazanih obsojencev, in sence so spremljale te goreče zublje kot tihe neizražene misli, kakor so jih že pokojniki ponesli seboj v grob. Molče žive v dušah sedanjih rodov in kdove, ali jih izgovore bodoči. Danes prihaja trenutek besede, je pomislil Brajda.

V stoletjih se oglasi sredi noči temna pesem, ki bi rada pretočila v spev te neizrečene misli. Poje jo tica mračne noči in srca vseh poslušnejo, kadar začujejo njeno prhutanje; kladi zapoje, pesti ojeklene; toda pesem ugasne še pred zarjo in roke se porovesijo. Pesem upora je ta klic mračne tice, pesem pomladi, ko semena, nosna že stoletja, komaj čakajo, da se razpočijo. In ni pridiga, ne molitev, vriskanje zemlje bruha svoj praspev.

Posluhnilo je srce Brajdino, kakor bi baš nad njim zaprhutala vračajoča se tica, ki bije ob zemljo s svojimi kreljuti, da se trese črna prst na njej, podobno telesu matere, bruhajočemu iz sebe obupne krike. Udarila je to telo minuta, ko se mu izloči plod iz drobovja. Telo se odpira in v potokih teko po čelu potne srage, rodeče se bitje zahteva materino smrt. Ko ji prerežejo zadnjo nit, na kateri drhti rojeno bitje, je umrla za svet. A čas ni zaklenil v svoje ozke obroče njene smrti, v bitju, oživelem sredi bolečin, bo dalje živela, dokler ne izgori zanj. Ni ga poznala pred rojstvom, nikdar ga ne bo doumela in vendar je edino njemu usojeno njeno življenje.

Težke misli roje v inženirjevi glavi. Z večernimi mrakovi se je nocoj zopet vrnila strašna oznanjevalka upora in glej, že bije

s svinčenimi kreljuti po zemlji ter trosi grozo rojstva. Tudi zanj se je izluščil čas iz svojih bronastih lupin. Ena sama skromna misel ga tolaži, vsa se trese v srcu sama pred seboj: «Kaj ni morda to večno rojstvo edino usmiljenje tistega, ki nas je poklical v življenje?» — «Toda pretrdo za naše uboge duše.»

Prispel je med hiše. Kakor se življenje igra z ljudmi, tako brezskrbno so se igrali na pragovih otroci. Sključene so hodile molčeče matere, možje so ga pozdravljali skoro sovražno.

Stopil je v zakajeno sobo krčme, kjer so se zbrali praznično oblečeni delavci. Vse je poznal, tudi pisarja iz tovarne. Že davno se je izogibal dobro rejenemu človeku, ki mu starost iz nagajivosti ni hotela zarezati brazd v obličje, podobno rožnatonadahnjeni kepi testa. Ves ta obraz se je svetil od zadovoljstva in rdeče, polne ustnice so se smehljale v idiličnem uravnovešenju možgan in telesa. Kakor bi se v smehu potresala dobro prebavljajoča trebušna votlina. Nikdar se še niso te lene oči razvnele v ognju žarečih zvezdnih utrinkov, udano so tipale po božjem svetu, za vratom pa so se druga vrh druge gromadile težke plasti tolšče, neizbežno znamenje vseh, katerih oči še niso pogledale k nebu. Brajda se je bal besedi tega človeka, gladko in mehko se cedečih, brez konca in kraja, ker se niso mogle povzpeti nikdar do trditve ali dokaza; vse polno stranpotic so jim odpirali možgani. A že ga je dregnil s komolcem in zaupljivo prisedel.

«Tudi vas je poslal gospod Žakelj?»

«Vraga, je že senca za menoj,» je pomislil Brajda. «Da bi se mu izpovedoval? Ne!»

«Trda bo šla, nihče ni naklonjen tovarnarju,» je mrmral zavaljenec vsiljivo, «moji ljudje so mi pravili.»

«Aha, vohun je že s hlapci na delu!» Sam zase pa je sklenil: «Prekletu bo treba paziti, da mi ne zmede mojih vlaken.» Po prvi besedi je pričakoval, da bo že lahko razložil, kako se nocoj razvozlja.

«Kako ste rekli? Hm, veste, gospod inženir, človek se nikoli ne sme prepustiti tem neukim, za bleskom drvečim ljudem. Svoje prepričanje mora ohraniti, globoko prepričanje, in le njemu slediti. Koliko bi lahko dosegel, da se postavim nocoj na čelo teh zaletačev in izprožim njih misli v bleščečo raketo. Njen žar bi mi spletel krono na glavi. Meni pa je sveto, presveto moje prepričanje.»

«In če prihaja iz trebuha, ga istovetiš s srčnim in možganskim,» mu je hotel zabrusiti v lice.

Tisti hip pa je vstal najstarejši delavec.

«Vpraša se, mōžje, je li tovarna njegova last, ali naša?» Neokreten glas se je krhal iz globoko sopečih prsi. Že s prvimi besedami je izpovedal, da se jih je odvadil: «Vpraša se, ali garamo zanj ali tudi zase? Ko je bila še v povojih, sem ji stregel z malto; vse smrti sem doživel v njej. Pod tremi gospodarji sem služil, pa ga ni bilo, ki bi bolj sovražil človeka ter ga bil v obraz, ko ta. Po zobeh nas kreše, da nam kri brizga iz čeljusti. Jaz pa pravim: dopovedati mu moramo, da je tovarna tudi naša last in mu ni nihče dal pravice, zapravlјati njo in nas. Če mu zdaj ne dopovemo, ko za žive kože baranta, mu ne bomo nikoli. Stran s tem napuhom in ošabnostjo!» Mislil je, da je povedal vse in odrekel vsako poravnavo. Mlajši so vzkipei v pritrdjevanju, starejši so sklonili glave v resno premišljevanje, ker zanje je beseda očakova že odločila.

Čeprav so se v Brajdo od vseh plati ozirale oči, je trdovratno molčal, ker je namenil svoje besede za tja, ne njim. Mladi fant, ki je tisto noč spremljal Janeza k pokoju, je vzprhnil, od veselja so mu žarele oči, da izpregovori možakom:

«Možje! Janezov testament vam povem. On je vedel, da je prišel naš čas, ko izravnamo krivice milijonov. Toda hiteti moramo, da ne ostanejo med nami in njimi, s katerimi obračunamo za vse grobove, mlačni dvoživci, imenovani tretji stan. Ti so tiste lene, široke vode, da ne moremo drug do drugega. Na obeh straneh rušijo bregove ter jih odnašajo na svojih udanih in pokornih hrbtih. Kakor hitro se razpasejo med armado gospodarjev in armado upornikov, oslabe naš udar in zastrupe ozračje.» — «Ni Janez, ta bi drugače povedal, le učenec je njegov,» je pomislil Brajda. — «Zato, mōžje, udarite zdaj, ko si gledamo oči v oči, ne pa preko mrtvih ograj!» Starce so preplavile težke misli, da se niti zavedli niso, kdaj je končal, mlajši pa so v šumečih slapovih vriškali od veselja.

«Kdo bo vodil te prestopajoče vode?» Zavedel se je Brajda, da je resnica bruhnila iz globin in je nihče več ne ustavi.

Medtem je vstal pisar in vse oči so se nezaupno ozrle v svojega prejšnjega voditelja, ki pa mu že izza Janezove smrti niso več zaupali.

Mirno in važno je beseda božala besedo, ena slajša od druge, a nad sklonjenimi glavami je votlo odmevala praznina. Kakor bi satan sejal svoja semena; nihče se ni drznil, ozreti se.

Vodil jih je po potih svojih bližnjic in zaplotnic, obetal jim hlebce belega kruha, s cedečo se naslado opisal moža, ki ga jim bo rezal, priporočal potrpljenje, udanost in zahrbtne misli.

x

x

Toda starec se je uprl ob mizo: «Nisi govoril po vesti, pisar.» Koščene besede so ustvarile mrtvaško tišino. «Od belega kruha si se vpijanil, žival, kakor od litra vina. Narobe si obrnil svoj rep, pisar, pomoli ga tja, kjer si se učil migati z njim. Mož, ki je zagnal na cesto zblaznelo ženo, nam ne bo rezal belega kruha! In ne gre nam zanj. Doslej nas je prešteval kot repe v hlevu, pa se je oštel. Tebi, pisar, privoščimo belega kruha, za nas pa ni njegova moka. Kaj je obljubil? Bo izpolnil naše zahteve? Ne, še hujše je nategnil vajeti!»

Pisar se je zopet laskajoče zapletel v besede, a Brajda se je zbal za mehka srca pod raševino. Sklenil je, da odloči.

«Žakelj vam ne primakne beliča! Ne more! Nima denarja in zahteva, da se udaste!»

Vsi so ostrmeli: «Za Boga!» Jeklena pest je zarohnela po mizi. «Prekleti pisar! Prevarant!»

Možje so se dvignili in hripavi starčev glas je prevpil zbesnelo množico: «Povejte, gospod inženir, da med nami in njim ni besede!»

Osupel se je opotekel pisar. «Gospod inženir!» je jecljal.

«Tako je dejal meni, molčite!» je odslovil inženir omahujočega in stopil na cesto.

Vsa vas je že vedela: «Žakelj nas vrže na cesto, on se ne pogaja z nami!» Šlo je od praga do praga in vračajoči sinovi in možje so potrjevali.

Tovarno so že zavili mrakovi in nič več ni videla stisnjenih pesti, ki so kakor grčave veje molele izpod hriba. Brajdo so pekli sovražni pogledi žena. Izpregovoriti je hotel besedo, toda preveč je bilo odprtih ušes. Gorel je od pričakovanja, da tam spodaj med onimi izreče svojo besedo.

Noč ga je prehitela na hribu in v njen plašč je zamotal svoje tleče misli.

Šredi pota se je še enkrat ozrl in videl, da gori ves kolobar hriba v ledenih plamenih.

«Ta ogenj ponesem seboj in ga vtaknem v njihovo ognjišče!» Zdrznil se je, da se jasneje zave privrelih misli, ki so razbrzdano kipele, da je butalo v sencih.

«Torej jih bom vodil sam, nocoj zagrmí nakovalo!»

Pospešil je svoje korake, jih izpremenil malone v tek, kajti boječe misli so tkale:

«Da pridem pred njim, da udarim z vso silo!»

Pa se je zmotil, pred vrati je srečal pisarja.

«Kam?»

«Naznanit!»

«Razumete, pisar, nikamor se ne ganete! Niste pozvani na sejo, zato se ne vtikajte, kamor ne spadate. Blebetate, kakor vam teče. Po seji lahko pridete. Sporočimo vam!»

Še osuplejši je strmel vanj, toda inženir je vstopil in zaprl vrata za seboj.

Pet ljudi je sedelo pri zeleno pogrneni mizi; inženir jih je že davno poznal. Pred njimi par steklenic vina, razmetani papirji, pod stropom le dvoje prižganih svetilk, da so z bledoto obsipale lica. Dva izmed njih sta se očitvidno dolgočasila, ker se nista niti ozrla na vstopivšega. Le Žakelj je hlastno lovil odgovora s svojimi kalnimi očmi: «Kako je?»

«Pričnite, prosim. Razložim pozneje!»

Žakelj je govoril sedé. Razložil je najnovejše dogodke, katerih Brajda še ni poznal. Popoldne so prišli od banke in zahtevali natančnega vpogleda v račune, ker bi drugače terjali svoj denar, češ, da ga je preveč nevarno nalagati v njegovo podjetje. Če ne zlomi štrajka, je izgubil vse zaupanje, kar je očitvidno Škrinjar napeljal. O stranki ni govora, denar zanjo se je razkotalil. Nikjer nikake zaslombe več. Edino steze so še ostale, in sicer vodi ena v Škrinjarjevo mišnico, kjer bi vse žive dni ne našli izhoda, ali pa po drugi do konkurza, ki bi ne bil baš tako zoprn, ker je blago že na varnem. Seveda, preko delavskih pesti in njihovega štrajka pa vodi bela cesta v jasno bodočnost. «In gospoda inženirja sem naprosil, da uravna zadevo z njimi.»

Vse oči je speljal Žakelj seboj in razvrstile so se pred Brajdo proseče in vprašujoče. Zapazil pa je med njimi hladne in mrzle, ledene, kakor številke. «Naj zvesta bankirja, kam sta nalagala svoj denar.» Obrnil se je naravnost k njima.

«Štrajk je napovedan, gospoda, drži in bo držal!» Žakljevi ljudje so vstali. Težko sopenje ni moglo verjeti. Denarna moža sta obsedela, njuni prsti so bobnali, se poigraivali po zelenem prtju, kakor da njune roke predstavljajo lutke.

Le Brajda je dobro razložil težki udarec svinčenih kril mračne tice. Pred vrati se je zganilo in šum se je prikradel v sobo. Posluhnil je: «Pisar oprezuje, razodene, udaril!»

«Dà, štrajk, gospoda, drži! Povedal sem jim, da nimate ničesar, niti drobtine, da jim zamašite lakoto. Še več sem jim rekel. Vse njihove črte na papirju so blaznost v vaših pogledih in trde pesti so vam zažugale.»

«Kako, kako? Saj sem vendar dejal, da lahko obljubite vse, kar hočete. Kajne, gospoda!» se je obrnil pretrgano in razdraženo

k povabljenima. «Ne bodite nespametni, nekaj denarja še in zlomimo štrajk. Zopet zajezdimo položaj in za procante na obe plati se zmenimo pozneje. Tako sem vam naročil, gospod inženir.» Molče so ga poslušali, skoro jih je narahlo pomiril. Sedli so in le Brajda je stal. Pred vrati se je zopet zganilo.

«Kaj ni pritisnil na kljuko, prekleti pisar?» Toliko, da se mu ni stemnilo pred očmi. Sredi teme, pod trepalnicami, pa so zagorela plamteča srca. Tedaj je dvignil pest in udaril čez obraz.

«Jaz hočem tako! Nocoj ste se zbrali, vi mrtvi sodniki, da sodite nad živimi, večno živimi srci. V tej vaši seji vidim in spoznavam vedno ponavljajočo se sodbo, ko stoje živi obtoženci pred mrtvimi sodniki. Sodili boste z možgani, pa se ne zavedate, da posegate z njimi kakor z ledenimi kleščami iz groba v žareča ognjišča utripajoče krvi. Poslušajte, da odprem pred vami bukve vseh živih in mrtvih.

Zapisani ste v bukvah mrtvih, ker so vam srca še živečim izgorela in ta vaš rod sega nazaj do tistih dni, ko se je zemlja ohladila. V svojih drobovjih smrdite po grehu in zločinu. Pozivljali ste množice ubogih in nevednih na upor. Zato ste jih izmučili, da ste jih slekli do golih kosti, ki so v besnem obupu bile kot blazne krog sebe. Vi pa ste sodili naprej, vi obsojenci že od početka, dobro vedoč, da palijo vaše sodbe uporne misli vašim podložnim. Toda zaman, nič hujše se niste mogli rogati, nego s prelepimi kipi, postavljenimi na njih grobovih in z žarečimi napisi: za svobodo! za človeštvo! Tam spodaj pa so trohnele resnično človeške kosti. O, nikar ne mislite, da so strohnela tudi njih srca. Na Oni svet so romala in od tam se vračajo v dolgi procesijah, ker večno živi ne morejo umreti. Prekleta je dediščina vaših duš. Človeštvo trepeteta pod njeno težo, kajti, karkoli si je ustvarilo v tolažbo in uteho, vse ste izpremenili v ječo in zatiranje. In bojim se, da se je ne otresejo zanamci. Zato ste se sami sodili. Le pogledjte v knjige mrtvih. Vsi gospodarji so zapisani tam, od Faraonov do vas, do vaših bratov. Toliko jih je, da že pešajo koščeni prsti Parke. Še nerojeni nosijo vaš Kajnov žig in ne izpere ga jim molitev rodeče matere. Kakor sedite zdaj tukaj, z lažjo v svoji duši, z zankami za hrbtom, tako sede vsepovsod vaši bratje in sodijo nad tovaršami, deželami, državami in narodi. In se ne zavedajo, da so že mrtvi in morajo umakniti svoje roke od živih.

Da sem mašnik, posvečen od njih, bi vam bral evangelij iz njihovih bukev, ki so popisane za stoletja naprej s trpečimi, upornimi dušami. Semena vaša so bila grabež, lakomnost, oholost in napuh, sladostrastje in srd, vsi poglavitni grehi, katerim se upirajo

duše, ki niso nikoli okusile gospodstva in si niso oskrunile ustnic iz tega keliha. S silo ste jim krčili dlani v pesti, zato padejo na vas. Njih greh in kri pa pride na vaše otroke, tako stoji zapisano. Sezidali ste jim cerkve in hodili so, da so se komaj razvrstili, molit in lajšat svoje grehe. Vi pa ste stali pred cerkvijo in zanje barantali. Nikdar utrujene roke so zidale vaše domove, greble do krvi pod zemljo, prerile jo zgoraj in spodaj, da uteše vašo nenasitnost. Pa je niso, le razdražile so jo. In kar so gradili, kopali, ustvarjali črni žulji, ste jim v krohotu topov pokončali. Z železnimi beti ste jih zabili v zemljo, da se ne dvignejo več, toda zmotili ste se. Vstali so milijoni in pomoleli svoje ožgane kosti iz grobov. Nocoj je odjeknil klic živih: boja hočemo! Hoteli ste ga, zdaj ga imate. Dokler vas ne zrušimo, nam ni pokoja.

Tu stojim in vam povem: Teh upornikov ne prevara lažnivi jezik. Zvezdo upora nam je poslal bog za znamenja in kar se je zgodilo nocoj v malem, zgodi se z vašim bratom. Vsi ste enaki. Za njih žulje ste vadjali, iz rokavov ste stresali goljufijo in sleparstvo med sabo, toda ti žulji so dijamanti zemlje, rodeče svoje otroke.

Spretno ste tehtali krive mere, pa se je pogreznila skodelica upora. Nobene uteži nimate več, da obtežite vašo praznino, ki se obupana lovi med nebom in zemljo.»

Brajda je s svojimi bliski motril osuple, ozelenele obraze, na prsih si je prekrizal roke. Tisti hip so se odprla vrata in videl je, da se je zmotil. Ni stal tam zunaj pisar, v sobo je planila Lina.

«Brajda, vse si uničil!» Obvisela je na kljuki in strmela vanj kakor blazna.

«Tega gada sem sam dojil!» je siknil Žakelj. «Gospod inženir, predložite račune, še je denarja dovolj, da vam z njim namažem podplate. Tovarno ste uničili, ogrinjajoč se v plašč njene službe!»

«Povedal sem vam, da ne jaz, ampak vi. Odprta vam je še pot dela, dokler ne pride poslednji, največji obračun.» Prikloniti se ni hotel, niti poslovil se ni, le Lina se je opotekla za njim; toda na stopnicah se je obrnila in odšla v svojo sobo, kjer se je zaklenila.

Mrtvaški tišini sta goreli žarnici pod stropom. Po dolgem molčanju sta vstala bankirja: «Sprejmite Škrinjarjevo ponudbo in udinjajte se! Ostalo sporočiva!» Komaj se je Žakelj zavedel, je ostal sam in edino ravnatelj Priba je stal tam, povešajoč svojo glavo pred njim.

«Jutri se odločim, prosim, pustite me samega, gospod Priba.»

«Nekaj, nekaj bi vam rad povedal.»

Malomarno se je ozrl vanj: «Povejte!»

«Če bi — če bi Škrinjar prodal, bom ostal pri Kolarju!»

«Razumem, razumem,» je odsotno mrmral Žakelj. Toda ustnice se niso mogle nasmehniti. Pred dvigajočim se poslednjim viharjem je zamrl v njegovi duši vsak utrip. (Konec prihodnjič.)

Ivan Lah:

⟨Nadaljevanje.⟩

Angelin Hidar.

Starokorotanski roman.

11. Pred sodbo.

Kralj Rišar se ni vrnil v gorsko samoto ne ob solnčnem vzhodu ne pozneje, ko je jasen dan svetil nad gozdovi in gorami. Bil je v rokah svojih sovražnikov, ki so ga obdali s stražami, ga uklenili v verige in zaprli v temne ječe brežiškega gradu. Grof brežiški je dal takoj razglasiti po vsej deželi, da je kralj Rišar ujet in je pozval vso gospodo, plemiče in viteze, grofe in barone na svoj grad, kjer jim je v znamenje zmage pripravil veliko gostijo. In prišli so vsi s svojimi oprodi in služabniki, da so napolnili s konji ves dvor brežiškega gradu. Tam so se pogovarjali hlapci o kralju Rišarju, prepevali o njem zasmehljive pesmi in se pri vinu rogali tujemu vitezu, ki ni mogel niti preko mej zemlje korotanske. V dvorana pa so se gostili plemiči in vitezi in slavili god zmagoslavja. Ko so se opili, so dali pripeljati kralja Rišarja v dvorano. Vsi so hoteli videti njega, ki se je drznil priti v njih zemljo in hotel prevarati njih zvestobo do cesarja.

Stražniki so ga privedli v dvorano in grofje in baroni so zagnali velik krik, kajti njegovo lice je bilo shujšano, njegove oči upadle in njegova postava je bila sklonjena. A zdajci se je kralj vzravnal pred njimi in jim z ostrimi očmi pogledal v obraz, da so strahoma obmolnili. Bil je med njimi tudi Godvin, Jutin brat; ta je stopil iz njih vrste, skočil na trdi stol z mečem v roki kot sodnik in rekel z zaničljivim glasom:

«Tako se zopet vidiva, gost moj, vitez Angelar in kralj Rišar! Kakšno pesem nam zapoješ danes, ti izmišljeni junak!» In je dvignil pesti.

Toda drugi so ga zadržali, da bi ne zasramoval jetnika, kajti zdelo se jim je neviteško, nastopati proti neoboroženemu junaku. Razjarjeni Godvin jih je sunil proč in vzkliknil:

«Kje je moja sestra?»

x

Juš Kozak: Tehnica.

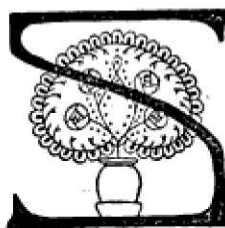
x

Tudi tukaj dela čas svoje delo. Ne ovirajmo prirodnega razvoja, ljubimo in spoštujmo se vzajemno, ne stvarjajmo nikakšnega slovenskega vprašanja, tudi ne s tem, da leže slovenski akti v uradih dalje, nego je to žalibog itak navada! Samo tako more v bodočih pokolenjih izginiti tudi slovenski književni jezik, kar pa bodi njihova skrb.

stavek, ki je posršen enega letnika. Saj žal letnik 1922 ni kaden več ko letnik 1921. Oče podobnega, (Konec.)

Juš Kozak:

Tehnica.

am! V pretrganem sopenju se krha onemogla jeza. Pod stropom umira dvoje bledih žarnic. — Zunaj se je zgostila tema, da bi se je človek lahko oprijemal. Skozi zastrte zavese sili v sobo, kjer begajo blodne oči pod oroselim čelom pred žgočimi slikami. — Altar vriskajočega zlata leži v razvalinah. Poleg njega stoji on, osameli svečenik samopašja in pogoltnosti. Krčevito love prsti izmuzle cekine, pa se zavedajo, da grebejo le med penami lastnih sanj.

Gleda in gleda bežeče malikovalce svoje osebe. Kako jadrno ga zapuščajo!

V Škrinjarjevo in Kolarjevo naročje jih goni smrad njegovega pogina in onadva se škodoželjno hahljata. Razkoračena in napihnjena od prešernosti, odpuščata grehe prejšnjega izdajstva. On pa plačuje za njih botanje.

Od zadej ga nekdo davi, da mu vro mravljinici po životu, pa se ne upa ozreti. Predobro čuti mrzle roke, naštevajoče mu grehe, za katere ni poslednjega kesanja. Ogoljufani za skorjo kruha, stoje neizprosno med njim in bogom.

«O, poznam te, skovir, ki si noč in dan skovikal krog moje hiše, da si zdramil svojo golazen! Procesije z Onega sveta, praviš, da si speljal na svet.»

Skrivil je svoj vrat od jeze in strahu, kajti zapekli so ga inženirjevi pogledi na tilniku.

Skozi množico se rine čevljarček, žrtev njegovega očeta. Prvi bi se rad oprijel izprožene Brajdine roke.

«Hišico ti ponujam, za katero te je moj oče ogoljufal, slišiš, čevljarček!»

Toda že odgovarjajo zanj brezštevilni: «Če palačo, ni odvezel!»

Med razvalinami se valja ponorela ženska, objemajoča z levico dvoje otrok, z desnico pa zbira Janezove kosti. Razum ne ugladi več njene pesmi.

«Ne poj, skovir, vse ti dam, kar zahtevaš!»

«Za to žalitev ni pokore,» vrišče za njihovim hrptom.

«Le trenutka oddiha vas prosim, da zlezem vase in se vam skrijem!» Med široko vzbočenimi pleči se pogreza glava. Kakor bi se ovile njegovega tilnika mrzle kače, so ga zgrabili koščeni prsti; in planil je kvišku, da so se mu zamajala tla pod nogami.

«Ne in ne! Ne udam se vam, golazen, lačna in nenasitna. Tudi na razvalinah ne napasete svojega pohlepa.» Pogled krvi, z globokimi sledovi za seboj, se jim reži v izsušena obličja. «In če vas vstane še en milijon ali dva, ne boste me žrli, skovirji! Moje gospostvo ne pozna usmiljenja. No le dajte, zgrabimo se! Tudi ti potuhar, ti Brajda, s svojimi bataljoni z Onega sveta!»

Med stoli in mizami si je izvrtal pota, po katerih bega z zločinom v duši.

«Moja last je in kar hočem lahko storim z njo,» sika predse, da zaduši črva zajedavca. «Kdo je sodnik nad menoj? Ni ga!» Ušel je vesti, preubogi pred obličjem zločina. «Novo poslopje vzraste in tedaj se maščujem nad njimi in vami! Satan, satan, kje si zdaj, da omadežuješ svoje kremplje namesto mene? Bagatela zate, zame nerodna zadeva.»

Obstal je pred mizo. Iz skrivnega predalčka izvleče orumenele papirje, na katerih že preperevajo skrbno zapisane črke. Razcefrani robovi se tržejo pod njegovimi trepetajočimi rokami.

«Blago je na varnem!» V hipu se je prelilo pred zakrvavelimi očmi v denar. «Dvakratna vrednost zavarovalnine! Ha, starec, ali si se obrnil v grobu? Le obračaj se, ti razumni človek, ki nisi vedel, kaj bi počel s tem prekrasnim zavarovanjem. Le veruj mi, na svetu je vse denar, tudi tvoja koža bi se izpremenila v cekine, če bi te človek pravočasno polil s petrolejem. Vidiš, po tele papirje lahko prideš, kadar hočeš, spravim jih in če ti je dolgčas tam, pa povej, da si zavarovan za življenje in še nisi dvignil denarja. Gotovo te izpuste. Tudi tam obrajtajo cekinčke. Vidiš, takole, da jih najdeš. Ampak tale se je preobjedel obresti, tega pretopimo za tvojo hčer, mojo ženico, s katero si se hotel tudi ti maščevati nad menoj. Če bi vedel, kakšen dolgčas je, z njeno materjo vred. Zdaj pa zbogom, stari, dobrega dediča si našel, le potolaži se, tudi koščka papirja ne zavrže.»

Misli uničevanja so ga tako prevzele, da se je siloma krotil: «Pametno in previdno! Brez prič in nihče vam ne pomaga, psoglavci, tudi Škrinjár ne. Enkrat so že izdržale njegove moči, ko pa vstane Žakelj iz groba, zadene kap debeluha. Videli boste, kako se zboji strahov, njihovih pekočih pesti. Kako se je rogal? Boj

do poslednjih utripov! Še zvrtil se ti od tega boja, počakaj le to noč in ne umri pred zoro. Le previdno in pametno!»

«Kako je zapisano? ,Izplačljivo po ogledih.’ O, še toliko potrpi, starina, da boš z njimi pregledoval in videl, kako se ti bo kamenje rogalo.»

Da se umíri, je nalašč meril korake in privil luč, smehljajoč se drhtečim rokam.

Na zofi ležeč, oblečen in pripravljen, se je zadovoljno šalil: «Mirna in pokojna je vest. Kaj se ne bojiš, ti uboga sirota? Kako lepo bije srce.» Z očmi je vrtal brezdanjo temo, oplodil jo z blazno grozo.

9.

Veliki voz je zapeljal čez vzbočeni klanec in baš je obrnil navzdol, da iznova premeri svojo večno pot, ko je stopal oblečeni mož previdno po temnih tovarniških dvorinah in sejal iz nevidnega sita rdeče, žareče proso. Kamorkoli so padla semena, nikjer niso našla zemlje in trepetala so na trdih tleh.

Nočni sejalec je posejal, zaklenil poslopje in odšel. —

Brajda pa je sedel pri oknu, sklenivši, da počaka jutranje napovedi. Zaspati ni mogel, ker je gorel od razburjenja in pričakovanja. V tilniku in sencih so brnele strune razbolelih živcev, skozi okna je uhajal trepetajoči pogled.

Toda niti sence pokoja ni bilo k njemu v vas, sredi tihe sobe so glasno vrele njegove misli: «Prihajati vidim Škrinjarja in morda še koga za njim. Beseda pa je izprožena. Tovarna je naša last. Nočem jim biti le za jeroba, popeljem jih do zmage, do poslednje ure.»

Dirjajoče misli, črni vranci iz bajk, so prevozile že milje v bodočnost, da so pešale njegove telesne sile pred daljavami, v katerih je zrl duh prosto ljudstvo in sebe na čelu. Nad razvalinami prevzema tovarno in vroče pesti podpisujejo pismo. «Če nam ne zapišejo v dediščino ti zlobni starci vsega svojega bremena in prekletstva, tedaj se izpolnijo besede Janezove.» In izpraševala se je tenka vest: «Brajda, stopi iz sebe in preglej se od nog do glave, če si ti tisti mož s črnimi mačehami v očeh, razpaljenih od večne ljubezni? Boš odrešil duše osata in plevela njih dediščine?»

Po temni sobi je meril neizprosna pota.

«Naj se zgodi! Ko se zapro bukve mrtvih, bodo živi brali iz bukev razodetja; same od sebe se jim popišejo. Ne boj se, Brajda, v udarcih kaljena pest ne pozna laži, ki je le izrodek udobnega naslanjača. Gospodarji sveta, ki prodajate duše že v maternem

telesu, na tej zemlji ne najdete pokoja! Ni se še ohladila in v varnih gnezdih vre lava človeških duš, da brizgne nekoč pod nebo in jih kamenà, kdor je kriv!»

«Kdo ve, koliko skritih laži še ni izrekel Žakljev jezik. Prav je bilo!» je pomislil za kratek hip, počivajoč v svojih vrtoglavih vrtincih.

Oglasilo se je sredi tišine, kakor bi pozvanjalo k jutranjici. Že so se vzbočile prsi, da se nasrkajo rose. A zvon je zategoval žalostno in trdo, kakor bi se ne drznil nasmejati, ampak golči pesem globoko v bakrenem loncu.

«To ni pesem jutra!» Stopil je korak nazaj in miril prekipel vajoče srce.

Zvon prosi, zamolklo grmi, pred seboj gleda strahove, črne in strašne prikazni.

«Za boga! Pa vendar ni...»

Zvon trepetal. Boječe utriplje, pojema mu beseda in potaplja se v razburkanem breznu toži, se nosi poslednja prošnja: «Moli, moli!»

Tisti hip je prekipela krvava tekočina žareče lave iz svojega kotla in se prelila čez nebo in zemljo. Sredi sobe se je Brajda z dvignjenimi rokami zgrudil na tla. Bledo obličje je v mrtvaškem strahu strmelo v prihajajoči ogenj. V potnih kapljicah, lijočih mu čez obraz, je lesketala zbesnela plamenica in šepetaje je vil roke k nebu: «Kriv, kriv.»

Pred hišo stopivši, jo je zagledal. Ogenj je bruhal iz vseh oken, valeč težke oblake dima proti nebu, da se je vse bolj zastrupljalo ozračje, v katerem je živina boječe tulila. Poslopje je ječalo, obupno so prasketala stekla, se topila in v brezmejni muki so mu kapale velike solze po začrnelim zidovju. Drevesa so vila svoje veje, da se izrujejo iz zemlje smrti. V razsvetljenem zvoniku je ura odvijala poslednje minute in trdovratno, uporno, da je bobnela zemlja pod njo, je pričela tovarna poginjati.

Njene krvave oči so prosile pod hrib na pomagaj; možje, žene in otroci so vreli iz razsvetljenih hišic.

Zvon je ugasnil in sikajoči plamen je razsvetljeval travnik, vse rešnje steze in pota.

Mrtvaške tice so se dvignile iz zatišij in plule nad tovarno in zgrinjajočo se množico, ki jo je obhajala groza, ko jih je gledala v jatah padati in izginjati v plamenih.

Rušeča se streha je potresala pod nogami se zibajočo zemljo. Pršeli so tisoči švigajočih isker, da jih oko ni razločilo od zvezd.

Prekrižale so se ženske in zaječale. Možje so odstopili, obupno zrl v plamene, omamljeni od neizprosne pogina.

Glas božjastnika se je začul. V kolobarjih se je opotekal proti ognju in kričal: «Jezus, Satan je prišel na zemljo, udaril s svojim repom po nas in nas poberačil.» Spačene ustnice so krčevito sikale pene in omahnil je v ogenj.

Besede njegove pa so se v nemi grozi obešale od ust na usta: «Satan je udaril s svojim repom!»

Poslednji ostanki strehe so zdrčali v naročje zemlje, vzbesnelo je v kotlu in pohlepni jeziki so lizali začrnele zidove.

Božjast je zvila množico v črne kolobarje in rjuli so temni valovi, preklinjale stisnjene pesti.

«Povej, Žakelj, kdo je zažgal?»

Od vseh plati so ga stisnili, prešali v svojih krogih, da je hreščalo, kakor bi se vedno iznova odpirali grobovi in šklepetale vroče kosti.

«Govori, kdo je zažgal naš kruh, našo last, kdo je popalil naše žulje? — V tem ognju, ti prekleti, gori naša zemlja. — Kdo se še usmili beračev? — Ta ogenj je posušil mleko doječih mater!»

Tisti hip se je pojavil Brajda, zamazan, počrnel, razmršen, krvavordeč v svitu plamenov iz tovarne, kjer je poizkušal rešiti poslednje. Goreče zvezde so mu deževale na glavo.

Žakelj je vztrepetal pred pekočimi pogledi, katere je ozrl nad seboj. Pokazala je njegova roka: «Ta je zažgal!»

In še enkrat je ponovil z iztegnjenim prstom: «Zažgal, ker mu nisem plačal njegovih strojev. Prekleti!»

Delavci so odstopili za korak, v poslednjih vrstah med starci je zavreščalo: «Ubijte ga, kdor je zažgal!»

Sfrčalo je, kar so imeli pri rokah. Kri je kapala v curkih po čelu padajočega Brajde.

«Jezus, ubili so ga! Pobijte še nas!»

Iz okna Žakljeve hiše je obupen vrisk svislil v temo.

Lina je zagledala omahujočega Brajdo, oblitega s krvjo. Ves čas je s prezirom strmela v gorečo tovarno, v njeni duši se ni zganila ne ljubezen, ne sovraštvo. Zdaj pa je planila v sobo, napol se oblekla, zdrvela na dvorišče, iztaknila hlapca in zaukazala pripraviti avtomobil. Razsrjeno je prhala črna zverina pred njo.

«Vozi, kolikor moreš!» Zgrudila se je v blazine.

«Kam?» je zarjul Žakelj, preteč hlapcu, veleč mu ustaviti. Lina se je vzravnala, od ognja osvetljeno lice je izbruhnulo ves svoj gnev.

«Ta je zažgal! Po žandarje! Na sodnijo!» Ko je brnelo na ovinku v daljavi, so se mu pošibila kolena. Ni razložil minute, odkar je švignila Lina mimo njega. Dolga večnost ga je zrušila na zemljo.

Udarci polen so ga pognali kvišku. Razoglav je drvel pred innožico, valečo se za njim, krvoločno od maščevanja.

Zaklenil je sobo, se uprl v vrata z vsem telesom. Toda udarci tam spodaj so odmevali, kakor bi bili po njegovem hrbtu: «Ubijte satana! Zažgite mu in posvetite hudiču!»

Zločin je stegoval proti njemu svoje blazne roke.

«Satan je zamahnil. Žandarji gredo!» je šepetal nezavestno in se tresel kot list trepetlike.

Mrzel pot mu je ledenel na čelu, da ga je skorja pokrila.

«Kdor se hoče umazati z njegovo krvjo, naprej! Odprite mu gobec, izrežite jezik in srce!» Tresk in tresk na vrata, topotanje nog po stopnicah.

«Otroke v drobovju je požgal!»

Tiščal je vrata, pa so se zamajala. Vroča sapa je šinila vanj. Skočil je k mizi in odprl predal. Odskočil je v svoji blaznosti. Okrvavljeni starec je čepel v predalu in tiščal na prsih svoj papir.

«U, u,» je tulil od groze pred steklenimi očmi njenega očeta. Planil je h Križanemu, ki je žarko sijal v ognju. Toda angel smrti je zamahnil s svojim mečem. «Udari, udari!» je prosil.

«Stori sam!» je zavreščalo iz vseh kotov. «Hitro, hitro!» V dve gubi je omahoval po stopnicah. Gost dim mu je sledil in spodaj so kričale ženske: «Oči mu izžgite!»

V podstrešju nad grmadami blaga se je ustavil. Prav v kot, sredi tovorov je stopil in obesil zanko.

«Ne, ne, morda mi odpuste!» Odstopil je in se oprijel blaga. Tisti hip pa je zagrmelo iz goreče tovarne, od spodaj, izpod neba, kreljuti smrtnega angela so ga bile v lice: «Ni rešitve! Stori!»

«Naj bo! Eh, eh,» je golčal in se zvijal, otepal z nogami po blagu, kri se je pocedila iz razsekanih nog in rok in telo je opešalo. Z vso težo se je zgrudilo vase, da se je dvignila glava in posinjeli obraz. Izbuljene oči so skozi špranjo upirale svoj mrtvi pogled v zvonik, kakor bi prvič v življenju pojmile vso grozo kazalca, ki se noče ustaviti. Še enkrat se je zagugalo telo in se sesedlo. Pogled se je povetil pred premikajočim se kazalcem v zvoniku.

Pod njim pa so se že valili težki stolpi dima, prasketale so zofe, plapolale pernice in okrvaveli, zakajeni so se umaknili maščevalci. Pretresla jih je groza in molče so obstopili poslopje in sklenili vrste.

Vse mesto je planilo kvišku. Grozna sodba jih je tako zmedla, da so tavalı nalık veščam krog gorečih poslopıj in se nıso upalı približati sklenjenim vrstam delavcev.

Ogenj je puhnil v osrčje tovarne. Voda v kotlu je blazno vzkıpela, ključ sirene se je stopil v vročini in zabrnelo je, da je tuleči pisk odmeval od gora. Presunljivo, kakor tromba angelov maščevalcev je sodil vrisk sirene nad vso pokrajino. Prelahko bakreno železje je brizgnilo, da so sikali nad glavami kosci kotla, ki ga je razneslo. Sirena je obmolknila in med črnimi zidovi je vrela tekoča lava, razsvetljevala visoki, tovarniški dimnik, dvigajoč se nad odprto zemljo, kakor mogočen teman križ.

Tisti čas je pregorela vrv in težko Žakljevo truplo je padlo v žareče žrelo poslopja. Upepeljene oči niso več videle kazalca. Nad njimi pa se je goreče blago izpreminjalo v pekoče zlato.

Poslednji glas sodbe je predramil Brajdo, kjer se je zgrudil. Nad zemljo se je pretakal dušljivi, smolnati zrak.

Žgoča vročina je izžemala ranjeno telo, rana na čelu ga je pekla in koprneče ustnice so hlepele po rosi. Toda niti kapljica ni orosila zemlje, globoke brazde so zevale v njeni izsušeni skorji. Nepremično telo je pretresala mrzlica v mozgu in drhtelo je kakor list nad ognjem. — Vročične oči so zrle visoki, črni križ na svoji levici, na desnici je dogorevalo Žakljevo poslopje. Ljudi ni ugledalo oko, uho ni čulo njih mrmranja. Zdelo se mu je, da leži sredi dogorevajočega sveta in da tudi on kmalu zdrkne v odpirajoče se žrelo, iz katerega se je lava prelila že po vsej pokrajini.

Visoko nad seboj so strmele oči v plavajoča bitja sredi temnega veseljstva. Njih prozorna telesa so posuta z utripajočimi demanti, med katerimi zvene strune svojo večno razpeto pesem. Srce je utripalo v tajni grozi. Devica je odpevala Levu.

Prısluškoval je, kakor bi sam plul pod temnim obokom. Proseči pogled je iskal svoje kraljične, da se z njo odreši, predno razpadejo šklepetajoče kosti in brizgne kri iz prevročega telesa.

Kolikor ni umrlo spomina, je ustvarjal v njem sliko dogorevajoče zemlje in njenih stavb. Zagledal se je med plešočimi belimi kostmi, ki potrkvajo po razbeljenem tlaku zemlje pod nebeškim svodom. Mrzli vrtinci vetrov ga srkajo vase, toda on leži za altarjem, pričakujoč odrešenja svoje duše.

Vedno večje množice se valé iz grobov, razpoklih to noč, in ves trepetajoč čuti, da ga vsak hip potegnejo v svoj kolobar, kjer mu na veke ne posije rešitev z altarja.

«Moj Bog! resnično prihaja Sodnji dan!» šepečejo skorjaste ustnice. «In od nikoder rešitve ubogi, izmučeni duši?»

Oživeli spomin se obupno oklene zemlje, grebe po njenih ranah in vprašuje, nad kom se maščuje usoda za požig ustvarjenega. Tisti hip se utrnejo v možganih besede, izgovorjene na sodbi mrtvih nad živimi: povešena skodelica je puhnila visoko med nebo in zemljo vaše gospodstvo.

In primera, s katero je iskal ravnotežja na valovih življenja, je našla usmiljenje božje.

Ponižalo se je nebo do trpečega zemljana in prsteno, iz prahu zgneteno uho je zaslišalo nebeško melodijo razpete Tehnice nad pogoriščem. Njeni demantni tečaji nad visokim križem in upepeljenim Žakljevim srcem utripajo kakor struna med njima, ki razodeva svojo pesem srcu trpina. Blaženost je umirila prosečo dušo, da se je v svečanem miru zlila beseda neba z besedo zemlje.

«V svojih nevidnih skodelicah meriš smrt in življenje in nikdar se še niso prevesile.

Tvojega večnega miru se je prestrašilo srce. Ne more se ti približati in objeti božjega stvarstva, zato se je tvoja podoba razvozljala njemu in našemu življenju v tolažbo.

Nihaš, tehtaš prazna in jalova semena, ponižuješ težka in plodna. Človeško srce je vajeno sodbe in ti nam jo polagaš na jezik. Mi, ubogi trpini, begamo neuki, ker le dobro pred večnosti smo zajeli v možganih in srcih, pa ne razločimo, da so jalova semena tako težka, kot morejo plodna biti prazna.

Razvozljala si se med nami, veličastna podoba, ker je prestrašno razodetje, da je življenje en sam boječ utrip večnega srca.

Saj veš, da nas večerni zvon vabi v pokoj noči in jutranja pesem iz lin naznanja rojstvo vsak dan.

Blagohotno nam meriš te utripe in tolažiš nevedne.

Toda v uri spoznanja ugasneš pred našimi očmi in pesem tvoje matere, večne Tehnice, odjekne v duši zemljana in odvrne smrt od umirajočega.

Božje srce je usmiljeno objelo v svojem naročju srce človeka in ga uči, da so dnevi preteklosti že v bodočnost raztegnjeni, kakor so dnevi v daljavah pred nami umrli v preteklosti.

Uravnovešena sta smrt in življenje izpočetka in skrivnost tvoje podobe lije na zemljo svoj večni: Biti.

Da ne opešamo, ne izgrešimo pota v tvoje naročje, si nam poslala na svet svojo hčerko.»

Seme, dozorelo in oplojeno, se izlušči iz lupine svojega rojstva, pade na zemljo, ljudem in ticam pod nebom namenjeno. Tako je dihal Brajda pod zvezdnatim svodom čisto sam in brez strahu je zatisnil svoje oči.

Zavedel se je zopet doma, kjer mu je skrbna roka s hladno vodo izpirala rano, ki je prenehala skeleti. Tudi kri ni več vrela in temne oči so se iskrile v solnčni svetlobi, vsipajoči se v širokih pramenih skozi okno.

«Minile so strašne noči in je dan,» je šepetal duh. Prevzelo ga je oznanenje dneva, kakor bi ne ležal več na beli postelji, ampak bi ravnokar vstal ves prsten izza altarja, na katerem so vzplamtele vse luči od zemlje do neba in ga nevidne ustnice mazilijo z blagoslovom in posvečenjem, ker je odrešil svojo kraljično.

Smehljaje je zaprl oči.

Zaman je prosila žena, Line ni mogla ustaviti. Planila je v sobo in se zgrudila pred njim.

«Brajda, požgali so mi dom in tovarno! Žakelj se je obesil.»

«Vedel sem.» Položil ji je svojo blede roko na svilene lase.

«Gorje, gorje meni!» je sklanjala svojo glavo in srce je tonilo v solzah. «Sovražila sem nekoč vso to zemljo, streti in uničiti sem hotela te stavbe, ki so mi povzročile toliko trpljenja. Ljubezen pa je ozdravila moje sovraštvo. Kar sem prej grizla, sem zdaj poljubovala. A kdo, Brajda, ozdravi mojo ljubezen, ki je izgubila vse, vse?»

«Lina, življenje jo ozdravil!»

«Ne, ne, Milan! Vzemi vse, kar je ostalo, ustvari novo življenje in daj mi, da se oprem natel!»

«Zaman, Lina! Na teh razvalinah bodo zidali bodoči rodovi. Ti pa prodaj Škrinjarju, kakor je moralo priti.»

«Bože moj, njemu?»

«Dà, njemu, ker zdaj prihaja zopet njegov čas. Star je že in kmalu bo opešal. Gospodarstvo pa je zapisano mladim, kipečim rodovom. Valovi že butajo ob stare domove in ne bo se upokojila zemlja, dokler jih ne zrušijo. Voditi sem jih mislil, pa mi je nocoj spoznanje odvzelo oblast nad njimi. Zato jim bom služil.»

«Milan, Milan, tudi tebe sem izgubila. Pokojna je tvoja duša, v meni pa blaznita sovraštvo in ljubezen. Nikdar ne ogrejeta tvoje.»

«Lina, njim posvečam svoje življenje.»

«Jaz ne morem... Bodi torej! Vrnem se med razvaline.»

«Stori, kakor sem rekel!»

«In potem... o, Bog!» Krčevito ihteča se je vračala, kjer se je dvigal v nebo visoki križ upepeljene tovarne.

«Minile so strašne noči in zdaj je dan. Solnce pa stoji v znamenju Tehnice,» je ponavljal Brajda.

Nato je zatisnil oči, da se počije.